

Basisnormen voor de vorming en Directorium voor de dienst en het leven van

Permanent diakens

Gezamenlijke verklaring en Inleiding

Gezamenlijke verklaring

Het door het Tweede Vaticaans Concilie in volkomen continuïteit met de oude traditie en met de bijzondere aanbevelingen van het Concilie van Trente hernomen permanent diaconaat heeft in de afgelopen decennia op talrijke plaatsen een sterke impuls gekend en veelbelovende vruchten voortgebracht welke geheel ten goede kwamen aan het dringende missionaire werk van de nieuwe evangelisatie.

De Heilige Stoel en talrijke Bisschoppenconferenties hebben niet nagelaten normatieve elementen en aanwijzingen voor het leven en de vorming van diakens aan te bieden. Daarbij bevorderden zij een kerkelijk gebeuren, dat nu het in toenemende mate plaatsvindt, een eenheid van oriëntaties, nadere verhelderingen en, op het niveau van de praktijk, pastorale impulsen en verduidelijkingen vereist. De werkelijkheid van het diakenambt in zijn geheel (de fundamentele leerstellige visie, het onderscheiden van de roeping en de voorbereiding op het ambt, zijn levensvorm, dienst, spiritualiteit en voortgezette vorming) vereist hedentendage een herziening van de tot dusver afgelegde

weg om te komen tot een omvattende verheldering die noodzakelijk is om deze graad van het wijdingsambt een nieuwe impuls te geven in overeenstemming met de aanbevelingen en de bedoelingen van het Tweede Vaticaans Concilie.

Na de verschijning van respectievelijk de *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* voor de priesterlijke vorming en van het *Directorium voor het ambt en het leven van de priesters* hebben de Congregaties voor de Katholieke Opvoeding en voor de Clerus de behoefte gevoeld om bijzondere aandacht te besteden aan de thematiek van het permanent diaconaat, mede om de behandeling te vervolledigen van wat de

eerste twee graden van het wijdingsambt betreft, die tot hun competentie behoren. Dientengevolge hebben de beide Congregaties, na het wereldepiscopaat en talrijke deskundigen te hebben gehoord, aan dit onderwerp hun plenaire vergaderingen van november 1995 gewijd. Dat wat zij hebben gehoord, in samenhang met de talrijke ervaringen die werden binnengebracht, is object geweest van nauwkeurige studie van de kant van de kardinalen en bisschoppen die lid van de Congregaties zijn. Aldus hebben de beide Congregaties deze eindredactie tot stand gebracht van de *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* en van het *Directorium voor de dienst en het leven van permanent diakens*. Deze documenten zijn een getrouwe weergave van standpunten en voorstellen, die afkomstig zijn uit alle geografische gebieden die werden vertegenwoordigd op de plenaire vergaderingen. De werkzaamheden van de beide vergaderingen brachten talrijke elementen aan het licht die met elkaar overeenstemden en harmonie vertoonden, wat in onze tijd steeds noodzakelijker wordt in de vorming en de pastorale doeltreffendheid van het gewijde ambt tegenover de uitdagingen van het derde millennium dat voor de deur staat. Daarom hebben de Vaders de beide Congregaties verzocht om een gelijktijdige redactie van de beide documenten en deze op dezelfde tijd te publiceren en vooraf te laten gaan door één inleiding waarin de basiselementen zijn opgenomen.

De door de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding voorbereide *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* wil niet alleen enige oriënterende beginselen met betrekking tot de vorming van permanent diakens aanbieden, maar ook enige richtlijnen waar de bisschoppenconferenties rekening mee moeten houden bij de uitwerking van hun nationale 'Ratio'. De Congregatie heeft gemeend de episcopa-

ten deze hulp aan te bieden analoog aan de *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, als hulp bij het op adequate wijze uitvoering geven aan de voorschriften van can. 236 van het *Wetboek van Canoniek Recht*, teneinde aan de kerk eenzelfde, serieuze en volledige vorming van permanent diakens te waarborgen.

Het *Directorium voor de dienst en het leven van permanent diakens* is er niet alleen als een aanmoediging maar is, evenals die voor de priesters, ook juridisch bindend waar zijn normen "aan vergelijkbare disciplinaire normen van het *Wetboek van Canoniek Recht* herinneren", of "de manieren bepalen waarop uitvoering gegeven wordt aan de universele wetten van de kerk, de leerstellige grond ervan verwoorden en dringend oproepen daar trouw gevolg aan te geven".¹ In deze welomschreven gevallen wordt het *Directorium* als een formeel algemeen uitvoeringsdecreet beschouwd (vgl. canon 32).

Niettegenstaande hun eigenheid en hun bijzondere juridische waarde verwijzen de beide hierbij ieder op gezag van het respectievelijk Dicasterium gepubliceerde documenten naar elkaar en vullen elkaar aan krachtens hun logische samenhang. Men mag dan ook verwachten dat ze overal als aanvullingen op elkaar worden gepresenteerd, aanvaard en toegepast. De inleiding, die hier als gezamenlijk referentiekader en als inspiratiepunt van het normatieve geheel wordt gepubliceerd, blijft onafscheidelijk verbonden met de afzonderlijke documenten.

Als zodanig richt zij zich op de historische en pastorale aspecten van het permanent diaconaat met bijzondere aandacht voor de praktische dimensie van vorming en dienstwerk. De doctrinaire elementen die de argumentaties ondersteunen zijn die van de leer zoals deze in de documenten van het Tweede Vaticaans Concilie en het daarop

1. Vgl. Pauselijke Raad voor de Interpretatie van Wets teksten, *Verhelderingen ten aanzien van de bindende kracht van art. 66 van het Directorium voor het ambt en het leven van de priesters* (22 oktober 1994).

aansluitend pauselijk leergezag is verwoord.

De documenten beantwoorden aan een breed gevoelde behoefte aan verheldering en regeling van de verschillende contexten waarbinnen experimenten tot nog toe hebben plaatsgevonden, zowel op het vlak van onderscheiding en voorbereiding als op het vlak van uitoefening van het dienstambt en van de voorgezette vorming. Op deze wijze zal die bestendigheid van oriëntering worden verzekerd die in staat zal zijn de noodzakelijke eenheid binnen een legitieme veelheid te waarborgen met de daaruit resulterende vruchtbaarheid van een ambt dat reeds goede vruchten heeft voortgebracht en een waardevolle bijdrage aan de nieuwe evangelisatie belooft op de drempel van het derde millennium.

De richtlijnen die in de beide documenten zijn vervat hebben betrekking op de permanent diakens van de seculiere diocesane clerus, ook al zijn vele ervan met de nodige aanpassingen ook van toepassing op de permanent diakens die tot instituten van het gewijde leven en sociëteiten van apostolisch leven behoren.

Inleiding*

I Het gewijde ambt

1. “Om het volk van God te weiden en steeds verder uit breiden, heeft Christus, de Heer, in de kerk verscheidene ambten ingesteld, die op het welzijn van het gehele lichaam zijn gericht. De bedienaars immers staan krachtens de gewijde macht waarover zij beschikken in dienst van hun broeders, opdat allen die tot het volk van God behoren en daardoor de echte christelijke waardigheid bezitten, door vrije en geordende samenwerking voor hetzelfde doel, de zaligheid zouden bereiken.”²

Het wijdingssacrament “maakt de wijde-

ling door een bijzondere genadegave van de heilige Geest gelijkvormig aan Christus, om zo als instrument van Christus ten dienste van de kerk te staan. Door de wijding wordt men bevoegd om te handelen als vertegenwoordiger van Christus, het hoofd van de kerk, in zijn driedelige taak van priester, profeet en koning.”³

Dankzij het wijdingssacrament blijft de zending die Christus aan zijn apostelen heeft toevertrouwd uitgeoefend in de kerk tot het einde der tijden: dat is dus het ambt van de apostolische dienst.⁴ De sacramentele wijdingshandeling overstijgt een eenvoudige uitverkiezing, aanstelling, delegatie of instelling door de gemeenschap, omdat ze een gave van de heilige Geest verleent welke een gewijde macht laat uitoefenen die alleen van Christus kan komen via zijn kerk.⁵ “De gezondene van de Heer spreekt en handelt niet op eigen gezag, maar krachtens het gezag van Christus: niet als lid van de gemeenschap, maar in naam van Christus spreekt hij tot haar. Niemand kan zichzelf de genade schenken, ze moet gegeven en aangeboden worden. Dat veronderstelt bedienaren van de genade die door Christus daartoe gemachtigd en gerechtigd zijn.”⁶

Het sacrament van het apostolisch ambt bestaat uit drie graden. Inderdaad “wordt het door God ingestelde kerkelijk ambt in verscheidene wijdingsorden uitgeoefend door degenen die reeds van oudsher als bisschoppen, priesters en diakens bekend staan”⁷ De bisschoppen hebben samen met de priesters en diakens die hun behulpzaam zijn, hun herderlijk ambt in de gemeenschap ontvangen en gaan in de plaats van God de kudde voor waarvan zij de herders zijn, als leraren, priesters van de heilige eredienst en bedienaars van het bestuur.⁸

De sacramentele natuur van het kerkelijk dienstambt heeft tot gevolg dat daaraan “wezenlijk is verbonden zijn *karakter van dienstbaarheid*. Immers, geheel afhankelijk

* Dit is een gezamenlijke inleiding bij de 'Ratio' en het 'Directorium' en moet dan ook te allen tijde bij beide documenten opgenomen worden mochten zij afzonderlijk afgedrukt worden.

2. Tweede Vaticaans Concilie, dogmatische Constitutie over de kerk *Lumen gentium*, 18.

3. *Katechismus van de katholieke kerk*, 1581.

4. Vgl. *a.w.*, 1536.

5. Vgl. *a.w.*, 1538.

6. Vgl. *a.w.*, 875.

7. *Lumen gentium*, 28.

8. Vgl. *a.w.*, 20; *Wetboek van Canoniek Recht (cc)*, can. 375,1.

9. *Katechismus van de katholieke kerk*, 876.

10. Vgl. *a.w.*, 877.

11. Vgl. *a.w.*, 878.

12. *A.w.*, 879.

13. Vgl. *Lumen gentium*, 29; Paulus VI, apostolische Brief *Ad pascendum* (15 augustus 1972).

14. Bovendien worden van de 60 medewerkers die in zijn brieven voorkomen sommigen als diakens aangeduid: Timoteüs (1Tes 3,2), Epafras (Kol 1,7), Tychikus (Kol 4,7; Ef 6,21).

15. Vgl. *Epistula ad Philadelphenses*, 4; *Epistula ad Smyrnaeos*, 12,2; *Epistula ad Magnesios*, 6,1, in: F. Funk (ed.), *Patres Apostolici*, Tubingen 1901, 266-267; 286-287; 234-235; 244-245.

16. Vgl. *Didascalia Apostolorum* (Siriacca), III; XI, in: A. Vööbus (ed.), *The Didascalia Apostolorum* (oorspronkelijke tekst en Engelse vertaling), CSCO, 1, 402 (band 176), 29-30; II, 408 (band 180), 120-129; *Didascalia Apostolorum*, III, 13 (19), 1-7, in: F. Funk (ed.), *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, Paderborn 1906, I, 212-216.

Vervolg noten op blz. 7

van Christus die zijn dienaren hun zending en gezag geeft, zijn zij werkelijk 'dienstknechten van Christus' (vgl. Rom 1,1), naar het beeld van Christus die uit vrije wil voor ons 'het bestaan van een slaaf' heeft aangenomen (Fil 2,7)."⁹

Het wijdingsambt heeft bovendien een *collegiaal karakter*¹⁰ en een *persoonlijk karakter*¹¹, waardoor "het sacramentele ambt in de kerk tegelijk een collegiale en een persoonlijke dienst is, die wordt uitgeoefend in naam van Christus".¹²

II De orde van het diaconaat

2. Van de dienst van de diakens in de kerk bestaan er sinds apostolische tijden schriftelijke getuigenissen. In het gebeuren van de aanstelling van de 'zeven', waarvan de Handelingen van de Apostelen (6,1-6) spreken, heeft een geconsolideerde traditie waarvan reeds de heilige Irenaeus getuigt en die in de wijdingsliturgie is opgenomen, het begin van het diaconaat gezien. Op de trede waarmee de heilige hiërarchie begint staan dus de diakens, wier ambt altijd in de kerk in ere is gehouden.¹³ De heilige Paulus begroet hen samen met de bisschoppen in de aanhef van de *Brief aan de Filippenzen* (vgl. Fil 1,1), en in de *Tweede Brief aan Timoteus* behandelt hij de eigenschappen en de deugden waarmee zij dienen te zijn bekleed om waardig hun ambt te vervullen (vgl. 1 Tim 3,8-13).¹⁴

De patristische geschriften getuigen vanaf het begin van deze hiërarchische en ambtelijke kerkelijke structuur met inbegrip van het diaconaat. Voor de heilige Ignatius van Antochië¹⁵ schijnt een lokale kerk zonder bisschop, presbyter en diakens ondenkbaar. Hij benadrukt dat het ambt van diakens niets anders is dan "het dienstambt van Jezus Christus, die voor alle tijden bij de Vader was en op het einde der tijden is verschenen". "Ze zijn inderdaad geen diakens

voor etenswaren of dranken maar dienaren van Gods kerk." De *Didascalia Apostolorum*¹⁶ en de Vaders van de daaropvolgende eeuwen betuigen evenals verscheidene concilies¹⁷ en de kerkelijke praktijk¹⁸ de onafgebrokenheid en de ontwikkeling van een dergelijk openbaringsgegeven.

Het diaconaat als institutie kwam in de kerk van het Westen tot bloei tot aan de vijfde eeuw; om verscheidene redenen kende het vervolgens een langzaam verval tot het overbleef als tussenfase voor kandidaten voor de priesterwijding.

Het Concilie van Trente beschikte dat het permanent diaconaat hernomen zou worden zoals het voordien was overeengekomen zijn eigen wezen, namelijk als een oorspronkelijke kerkelijke functie.¹⁹ Maar dat voorschrift vond geen concrete uitvoering.

Het Tweede Vaticaans Concilie stelde vast dat men het diaconaat "voortaan als een eigen en blijvende hiërarchische graad mag herstellen ... en dat dit diaconaat verleend mag worden aan mannen van rijpere leeftijd, ook als ze gehuwd zijn, evenals aan bekwame jongeren, voor wie nochtans de wet van het celibaat in stand moet blijven", overeenkomstig de constante traditie.²⁰ Drie redenen waren in wezen bepalend voor deze keuze: a) het verlangen om de kerk te verrijken met de functies van het diakenambt, welke in vele streken anders moeilijk zouden kunnen worden uitgeoefend; b) de bedoeling om met de genade van de diakenwijding diegenen te versterken die feitelijk reeds diaconale functies uitoefenden; c) de zorg om die gebieden te voorzien van gewijde bedienaars welke aan een gebrek aan priesters leden. Deze redenen maken duidelijk dat het herstel van het permanent diaconaat allerminst de bedoeling had om afbreuk te doen aan de betekenis, de rol en de bloei van het priesterlijk ambt, waar altijd de volle aandacht aan geschonken

dient te worden ook om reden van zijn onvervangbaarheid.

Met zijn apostolische Brief *Sacrum diaconatus ordinem*²¹ heeft Paulus VI de algemene regels voor het herstel van het permanent diaconaat in de Latijnse kerk vastgelegd teneinde uitvoering te geven aan de aanwijzingen van het Concilie. Het jaar daarop gaf hij met de apostolische Constitutie *Pontificalis romani recognitio*²² goedkeuring aan de nieuwe ritus voor het verlenen van de heilige wijdingen tot bisschop, priester en diaken, waarbij hij tevens de materie en de vorm van deze wijdingen definiëerde, en tenslotte preciseerde hij met de apostolische Brief *Ad pascendum*²³ de vereisten voor de toelating en de wijding van diakenkandidaten. De wezenlijke bestanddelen van deze voorschriften werden onder de normen van het *Wetboek van Canoniek Recht* opgenomen dat door paus Johannes Paulus II op 25 januari 1983 werd gepromulgeerd.²⁴

In het spoor van de universele wetgeving hebben vele bisschoppenconferenties stappen ondernomen en zijn, met goedkeuring van de Heilige Stoel, in ieder geval bezig om het permanent diaconaat in hun landen opnieuw in te richten en dienaangaande aanvullende normen op te stellen.

III Het permanent diaconaat

3. Eeuwenlange ervaring van de kerk heeft tot de norm geleid volgens welke het priesterschap alleen aan degene wordt verleend die reeds het diaconaat heeft ontvangen en naar omstandigheden heeft uitgeoefend.²⁵ Toch “mag het diaconaat niet worden beschouwd als louter een fase op de weg naar het priesterschap”.²⁶

“Eén van de vruchten van het Tweede Vaticaans Concilie was de wil tot herinrichting van het diaconaat als eigen en blijvende hiërarchische rang.”²⁷ Op basis van “aan

historische omstandigheden en pastorale vooruitzichten gebonden beweegredenen”, die de Concilievaders hebben verworven, “was” in werkelijkheid “de heilige Geest op geheimenissvolle wijze aan het werk als voorvechter van het leven van de kerk door het volledige beeld van de traditioneel uit bisschoppen, priesters en diakens samengestelde hiërarchie tot een nieuwe realisering te brengen. Zo werd een revitalisatie van de christelijke gemeenschappen bevorderd die meer lijken op die van de apostelen en die in de eerste eeuwen hebben gebloeid, altijd onder inspiratie van de Trooster, zoals de Handelingen betuigen.”²⁸

Het ‘permanent diaconaat’ vormt een belangrijke verrijking voor de zending van de kerk.²⁹ Omdat de ‘functies’ die aan de diakens toekomen noodzakelijk zijn voor het leven van de kerk,³⁰ is het passend en nuttig om, vooral in de missiegebieden,³¹ de mannen die in de kerk tot een waarlijk diaconaal ambt zijn geroepen, zij het in het liturgische en pastorale leven, zij het in sociale en charitatieve werken “door de handoplegging, welke vanaf de apostelen is overgeleverd, te versterken en nauwer aan het altaar te binden, opdat zij hun bediening door de sacramentele genade van het diaconaat doeltreffender vervullen”.³²

Vaticaanstad, 22 februari 1998, feest van Sint Petrus’ Stoel.

CONGREGATIE VOOR DE KATHOLIEKE OPVOEDING

PIO KARDINAAL LAGHI

prefect

JOSÉ SARAIVA MARTINS

secretaris

CONGREGATIE VOOR DE CLERUS

DARÍO KARDINAAL CASTRILLÓN HOYOS

prefect

CSABA TERNYÁK

secretaris

17. Vgl. canons 32 en 33 van het Concilie van Elvira (300/303), in: *PL* 84,305; canons 16(15), 18, 21 van het Eerste Concilie van Arles; *ccl*, 148,12-13, en canons 15, 16, 18 van het Concilie van Nicea, in: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ed. bilingue, G. Alberigo, G.L. Dossetti, Cl. Leonardi, P. Prodi (eds.), geadviseerd door H. Jedin, ed. Dehoniane, Bologna 1991, 13-15.

18. In de begintijd van het christendom moest elke lokale kerk een evenredig aantal diakens aan het aantal kerkleden hebben, opdat eenieder bij hun bekend kon zijn en geholpen kon worden (vgl. *Didascalia Apostolorum*, III,12(16), 208. In Rome had de heilige paus Fabianus (236-250) de stad in zeven zones ingedeeld ('regiones', later 'diaconieën' genoemd) aan het hoofd waarvan een diaken ('regionarus') werd aangesteld ter bevordering van de liefdadigheid en tot hulp van de behoeftigen. Vergelijkbaar daarmee was de 'diaconale' organisatie in veel oosterse en westerse steden in de derde en vierde eeuw.

Vervolg noten op blz. 8

19. Vgl. Concilie van Trente, 23ste zitting, Decreet *de Reformatione*, can.17, in: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, 750.
20. *Lumen gentium*,29.
21. Paulus VI, apostolische Brief *Sacrum diaconatus ordinem* (18 juni 1967).
22. Paulus VI, apostolische Constitutie *Pontificalis romani recognitio* (18 juni 1968), in: AAS 60 (1968), 369-373.
23. Paulus VI, apostolische Brief *Ad pascendum* (15 augustus 1972).
24. Tien canons spreken uitdrukkelijk over permanent diacons: 236; 276,2,3; 281,3; 288; 1031,2-3; 1032,3; 1035,1; 1037; 1042,1; 1050,3.
25. Vgl. *CC*, can. 1031.1
26. *Sacrum diaconatus ordinem*, inleiding.
27. Vgl. *Lumen gentium*, 29; Decreet over de missieactiviteit van de kerk *Ad gentes divinitus*, 16; Decreet over de Oosterse katholieke kerken *Orientalium Ecclesiarum*, 17; Johannes Paulus II, *Toespraak* (16 maart 1985),1, in: *Insegnamenti*, VIII,1(1985), 648.
28. Johannes Paulus II, *Catechese* in de Algemene audiëntie (6 oktober 1993),5, in: *Insegnamenti*, XVI,2 (1993), 954.
29. "In het besluit tot herinvoering van het permanent diaconaat werd en wordt behalve in de vastgestelde pastorale structuren bijzonder de behoefte gevoeld aan grotere en meer directe aanwezigheid van bedienaars van de kerk op de verschillende terreinen van het gezin, het werk, de school enzovoorts." (*a.w.*,6).
30. *Lumen gentium*,29.
31. Vgl. *Ad gentes divinitus*,16.
32. *T.a.p.*; vgl. *Katechismus van de katholieke kerk*, 1571.

Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium

Basisnormen voor de vorming van permanent diakens

Inleiding

1. De vormingswegen

1. De eerste aanwijzingen met betrekking tot de vorming van permanent diakens werden gegeven door de apostolische Brief 'Sacrum diaconatus ordinem'.¹

Ze werden vervolgens hernomen en gepreciseerd in de Rondzendbrief van de heilige Congregatie voor de Katholieke Opvoeding van 16 juli 1969, *Come è a conoscenza*, waarin "verschillende vormingstypen" werden voorzien al naargelang de "verschillende typen diaconaat" (voor celibatairen, gehuwden, degenen "bestemd voor missiegebieden of voor ontwikkelingslanden", de geroepen tot "het ontplooiën van hun functie in landen met een zekere beschaving en met een tamelijk ontwikkelde cultuur"). Voor wat betreft de intellectuele vorming werd nader uiteengezet dat deze die van een eenvoudige catechist te boven moest gaan en, op een of andere wijze, vergelijkbaar aan die van de priester moest zijn. Vervolgens werden de onderwerpen opgesomd die

bij het opstellen van het studieprogramma in overweging moesten worden genomen.²

De daarop volgende apostolische Brief *Ad pascendum* stelde nader vast dat "voor wat de cursus van de theologische studie betreft die aan de wijding van de blijvende diakens moet voorafgaan, de Bisschoppenconferenties, in verband met de plaatselijke omstandigheden, passende normen moeten vaststellen en aan de Heilige Congregatie voor het katholiek onderwijs ter goedkeuring moeten voorleggen".³

Het nieuwe *Wetboek van Canoniek Recht* vatte de wezenlijke elementen van deze normen samen in canon 236.

2. Ongeveer dertig jaar na de eerste aanwijzingen en met de resultaten van de erva-

1. Vgl. Paulus VI, apostolische Brief *Sacrum diaconatus ordinem* (18 juni 1967). In hoofdstuk II, gewijd aan jonge kandidaten, schrijft de apostolische Brief voor: "6. Voor de opleiding tot het diakenambt dienen de jonge mannen in een speciaal instituut te worden opgenomen, waar zij op hun geschiktheid worden onderzocht, tot een werkelijk evangelisch leven worden gevormd en hun specifieke taken bekwaam leren verrichten. 9. De speci-

Vervolg noten op blz. 10

fieke opleiding tot het diaconaat dient over tenminste drie jaren te worden voortgezet; het rooster van de verschillende vakken dient zo te worden opgesteld, dat de kandidaten ordelijk en trapsgewijze leren de verschillende taken van het diaconaat deskundig en met goed gevolg te verrichten. Het studieprogramma in zijn geheel zal bovendien zo kunnen worden vastgesteld, dat in het laatste jaar een specifieke voorbereiding wordt gegeven op de verschillende taken die bij voorkeur door de diakenen zullen worden verricht. 10. Hieraan dienen bovendien praktische oefeningen te worden toegevoegd in de catechese van kinderen en andere gelovigen over de beginselen van de christelijke godsdienst, in het onderricht in en het leiden van de gewijde zang, in het voorlezen uit de goddelijke boeken van de Schrift tijdens de bijeenkomsten van de gelovigen, in de prediking en de opwekking van het volk, in de bediening van de sacramenten, voor zover dit tot de taak van de diakenen behoort, in het ziekenbezoek en in het algemeen in de vervulling van al die taken die hun kunnen worden toevertrouwd." In hoofdstuk III, gewijd aan

Vervolg noten op blz. 11

ringen sindsdien heeft men het nu het geschikte moment gevonden deze *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* op te stellen. Ze is als middel bedoeld om met respect voor de legitieme verscheidenheid richting te geven aan en harmonie te bewerkstelligen tussen de door de Bisschoppenconferenties en de bisdommen ontworpen en blijkbaar soms zeer van elkaar afwijkende opleidingsprogramma's.

2. Verwijzing naar een gedegen theologie van het diaconaat

3. De effectiviteit van de vorming van permanent diakenen hangt grotendeels af van de onderliggende theologische visie op het diaconaat. Deze immers biedt de coördinaten ter bepaling en ter oriëntatie van het vormingstraject en tegelijkertijd zet zij het doel uit waarnaar het dient te streven.

Het feit dat het permanent diaconaat in de kerk van het Westen gedurende meer dan een millennium bijna geheel is verdwenen heeft het beslist moeilijker gemaakt de diepe werkelijkheid van dit ambt te begrijpen. Toch kan men om die reden niet zeggen dat de theologie van het diaconaat geen enkele gezaghebbende verwijzing zou hebben en totaal overgeleverd zou zijn aan verschillende theologische denkbeelden. Er zijn verwijzingen en ze zijn heel duidelijk ook al hebben ze behoefte aan verdere ontwikkeling en verdieping. Hieronder worden zonder enige pretentie van volledigheid enkele die van groter belang worden beschouwd, in herinnering geroepen.

4. Zoals elke andere christelijke identiteit moet het diaconaat vóór alles beschouwd worden van binnenuit de kerk, die zich verstaat als mysterie van de gemeenschap van de drie-ene God in een missionaire dynamiek. Bij het bepalen van de identiteit van

elke gewijde bedienaar is dit een noodzakelijke zij het niet de voornaamste verwijzing in zoverre zijn volle waarheid daarin bestaat dat het een bijzondere deelname is aan en een representatie is van het dienstambt van Christus.⁴ Daarom krijgt de diaken de handen opgelegd en wordt hij ondersteund door een specifieke wijdingsgenade die hem invoegt in het wijdings sacrament.⁵

5. Het diaconaat wordt verleend door een bijzondere uitstorting van de Geest (*wijding*) die in de ontvanger een bijzondere gelijkvormigheid aan Christus, Heer en dienstknecht van allen, bewerkstelligt. In *Lumen gentium* 29 wordt met een citaat van een tekst uit de *Constitutiones Ecclesiae Aegyptiacae* nader uiteengezet dat de oplegging van de handen aan de diakenen niet "ad sacerdotium sed ad ministerium"⁶ is, dat wil zeggen, niet voor het priesterschap maar voor het dienstbetoon. Samen met de waarschuwing van de heilige Polycarpus die door *Lumen gentium* 29 eveneens is overgenomen,⁷ omlijnt deze aanwijzing de specifieke theologische identiteit van de diakenen: als deelname aan het ene kerkelijk dienstambt is hij in de kerk specifiek sacramenteel teken van Christus de dienstknecht. Zijn opgave is "uiting aan de noden en verlangens van de christelijke gemeenschap" te geven en "stimulans tot dienstbaarheid of *diaconia*"⁸ te zijn, wat een wezenlijk deel van de zending van de kerk vormt.

6. *Materia* van de diakenenwijding is de handoplegging door de bisschop; de *forma* bestaat in de woorden van het wijdingsgebed dat uiteenvalt in de drie momenten van anamnese, epiclese en intercessie.⁹ De anamnese (die de rond Christus gecentreerde heilsgeschiedenis doorloopt) grijpt terug op de 'levieten' en roept aldus de eredienst in herinnering, en op de 'zeven' van de *Handelingen van de Apostelen*, aldus het

liefdesbetoon in herinnering roepend. De epiclese smeekt de kracht van de zeven gaven van de Geest af opdat de wijdeling in staat zal zijn Christus als 'diaken' na te volgen. De intercessie (voorbede) roept op tot een leven in vrijgevigheid en zuiverheid.

De *wezenlijke forma* voor het sacrament is de epiclese die bestaat uit de woorden: "Heer wij bidden U: zend over hen de heilige Geest en sterk hen met de zeven gaven van Uw genade, opdat zij hun dienstwerk getrouw vervullen." De zeven gaven stammen uit een passage bij *Jesaja* 11,2 die in de door de *Septuagint* uitgebreidere versie is gerecipieerd. Het gaat daarbij om de gaven van de Geest die aan de Messias zijn verleend en waaraan de nieuwgewijden deel krijgen.

7. Inzover als het een wijdingsgraad is tekent het diaconaat de wijdelingen met het merkteken en deelt een bijzondere sacramentele genade mee. Het diaconale merkteken is het onderscheidend en vormend teken dat onuitwisbaar in de ziel wordt ingeprent en de gewijde gelijkvormig maakt aan Christus, die diaken dat wil zeggen die naar van allen geworden is.¹⁰ Het brengt een bijzondere sacramentele genade met zich mee die kracht is, *vigor specialis*, gave om de nieuwe door het sacrament bewerkstelligde werkelijkheid te beleven. "Wat de diakens betreft, 'zij staan, gesterkt door de sacramentele genade, in dienst van het Volk van God door de 'diakonie' van de liturgie, van het woord en van de liefdewerken, in gemeenschap met de bisschop en zijn presbyterium.'¹¹ Zoals in alle sacramenten die het merkteken verlenen is deze genade van blijvende kracht. Ze komt steeds opnieuw tot bloei naar de mate waarin zij in geloof steeds opnieuw aanvaard wordt.

8. Daar zij deel hebben aan een lagere graad van het kerkelijk dienstwerk, zijn de

diakens in de uitoefening van hun volmacht noodzakelijk afhankelijk van de bisschoppen, die de volheid van het wijdings sacrament bezitten. Bovendien zijn zij in een bijzondere verhouding tot de priesters geplaatst, in gemeenschap met wie zij geroepen zijn om het volk van God te dienen.¹²

Vanuit kerkordelijk zicht is de diaken door de diakenwijding geïncardineerd in de lokale kerk of in de personele prelatur die hem in dienst heeft genomen, of als clericus in een religieus instituut van gewijd leven of in een clericale sociëteit van apostolisch leven.¹³ Het instituut waarin hij is geïncardineerd vormt geen bijkomstigheid maar heeft het karakter van een blijvend dienstverband met een concreet deel van het volk van God. Het impliceert kerkelijk toebehoren op juridisch, affectief en spiritueel vlak en de verplichting tot de met het ambt verbonden dienst.

3. Het diakenambt in de verschillende pastorale contexten

9. Het diakenambt wordt gekenmerkt door de uitoefening van de drie *munera* die eigen zijn aan het gewijde dienstambt in het specifieke perspectief van de *diaconia*.

Met betrekking tot de *munus docendi* is de diaken geroepen tot verkondiging van de schrift en tot onderricht en aansporing van het volk.¹⁴ Dat vindt zijn uitdrukking in de overhandiging van het evangelieboek, zoals voorzien in de wijdingsritus.¹⁵

De *munus sanctificandi* van de diaken ontvouwt zich in het gebed, in de plechtige toediening van het doopsel, in het bewaren en uitdelen van de eucharistie, in het assisteren en zegenen bij de huwelijksvoltrekking, bij het voorgaan in de uitvaartliturgie en de begrafenissen en de toediening van de sacramentaliën.¹⁶ Dat maakt duidelijk dat

kandidaten op rijpere leeftijd, schrijft deze brief voor: "14. Het is wenselijk, dat zulke diakens een mate van kennis bezitten die boven het gemiddelde ligt, zoals wij hierboven in n. 8, 9 en 10 hebben uiteengezet, of dat zij tenminste die wetenschap bezitten die naar het oordeel van de Bisschoppenconferentie voor hen noodzakelijk zal zijn om hun specifieke taken te kunnen verrichten. Zij dienen daarom enige tijd in een speciaal instituut door te brengen om daar alles te leren wat zij nodig hebben om het diakenambt waardig te kunnen vervullen. 15. Mocht dit laatste eventueel niet mogelijk zijn, dan moet de kandidaat ter opleiding bij een zeer ervaren priester worden geplaatst, die voor hem zorg draagt, hem onderricht en over zijn wijsheid en rijpheid getuigenis kan afleggen."

2. De rondzendbrief van de Congregatie gaf aan dat de cursussen moesten gaan over de studie van de heilige Schrift, de dogmatiek, de moraal, het kerkelijk recht, de liturgie, "technische vakken die de kandidaten voorbereiden op bepaalde werkzaamheden van ambtswege zoals psychologie, geloofspedagogie, welsprekendheid, gewijde zang,

Vervolg noten op blz. 12

inrichting van katholieke organisaties, kerkelijke administratie, het bijhouden van doop-, vormsel-, huwelijks- en overlijdensregisters, e.d.”

3. Paulus VI, apostolische Brief *Ad pasce dum* (15 augustus 1972), VII, b.

4. Vgl. Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Pastores dabo vobis* (25 maart 1992), 12.

5. Vgl. Tweede Vaticaanse Concilie, dogmatische Constitutie over de kerk *Lumen gentium*, 28; 29.

6. Het *Pontificale Romanum – De Ordinatione Episcoporum, Presbyterorum et Diaconorum*, Vaticaan 1990 (*Pontificale Romanum*), citeert op blz. 101 onder nr. 179 van de “Praenotanda” met betrekking tot de wijding van diakens de uitdrukking “in ministerio Episcopi ordinantur”, die ontleend is aan de *Traditio apostolica*, 8 (sc, 11bis, 58-59), overgenomen door de *Constitutiones Ecclesiae Aegyptiacae*, III,2, in: F. Funk (ed.), *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, II, Paderborn 1905, 103.

7. Ze moeten “barmhartig en vol ijver zijn, en voort-schrijden in de

Vervolg noten op blz. 13

het diakenambt zijn vertrek- en eindpunt heeft in de eucharistie en zich niet kan uitputten in louter sociale dienstverlening.

Ten slotte wordt de *munus regendi* uitgeoefend in de toewijding aan werken van liefdadigheid en bijstand¹⁷ en in het bezielen van gemeenschappen of sectoren van het kerkelijk leven, in het bijzonder wat betreft de liefdadigheid. Deze bediening is het meest typisch voor de diaken.

10. De lijnen van het oorspronkelijk dienstkarakter van het diaconaat zijn dus, zoals men kan zien aan de oude diakenpraktijk en aan de aanwijzingen van het Concilie, zeer goed vastgelegd. Maar ofschoon er één oorspronkelijk dienstkarakter is, bestaan er toch verschillende concrete manieren om deze dienst uit te oefenen die in alle gevallen worden ingegeven door de diverse pastorale situaties van de afzonderlijke kerken. Bij het nader invullen van het vormingstraject zal men daar uiteraard rekening mee moeten houden.

4. Spiritualiteit van de diaken

11. Uit de theologische identiteit van de diaken vloeien duidelijk de grondtrekken voort van zijn specifieke spiritualiteit, welke zich wezenlijk als spiritualiteit van de dienstbaarheid presenteert.

Het model bij uitstek is Christus de dienstknecht, die zijn leven geheel en al in dienst van God heeft gesteld omwille van het welzijn van de mensen. Hij heeft zichzelf herkend in de dienstknecht die in het eerste lied van het boek *Jesaja* wordt aangekondigd (vgl. Lc 4,18-19), hij heeft zijn handelen uitdrukkelijk als diaconia gekwalificeerd (vgl. Mt 20,28; Lc 22,27; Joh 13,1-17; Fil 2,7-8; 1Pe 2,21-25) en heeft zijn leerlingen opgedragen ook zo te doen (vgl. Joh 13,34-35; Lc 12,37).

De spiritualiteit van de dienstbaarheid is een spiritualiteit van heel de kerk in zoverre heel de kerk naar het beeld van Maria de “dienares van de Heer” (Lc 1,38) is ten dienste van het heil van de wereld. Juist opdat heel de kerk deze spiritualiteit van dienstbaarheid beter zou kunnen beleven schenkt de Heer haar een levend en persoonlijk teken van de dienaar die Hij zelf is. Daarom is deze spiritualiteit op bijzondere wijze de spiritualiteit van de diaken. Deze immers is krachtens de heilige wijding in de kerk tot levende icoon van Christus de dienstknecht gemaakt. Het *Leitmotiv* van zijn geestelijk leven zal dus de dienstbaarheid zijn; zijn heiligheid zal daarin bestaan dat hij een edelmoedige en getrouwe dienaar van God en van de mensen wordt, vooral van de armsten en meest noodlijdenden; zijn ascetische inspanning zal erop gericht zijn de deugden te verwerven die de beoefening van zijn dienstwerk vereist.

12. Natuurlijk zal deze spiritualiteit op harmonische wijze stap voor stap met de spiritualiteit die met de levensstaat verbonden is geïntegreerd moeten raken. Daarom zal deze zelfde spiritualiteit van de diaken verschillende betekenissen krijgen al naar gelang zij door iemand die getrouwd, weduwnaar, celibatair, religieus of seculier is wordt geleefd. Het vormingstraject zal rekening moeten houden met deze verschillende vormgevingen en, naar gelang het type kandidaat, gedifferentieerde geestelijke wegen aanbieden.

5. Taak van de Bisschoppenconferenties

13. “Het is de taak van de wettige bisschoppenvergaderingen of Bisschoppenconferenties om, met instemming van de opperherder, te overleggen, of het pastoraal gezien al

of niet wenselijk is om ter plaatse het diaconaat als een afzonderlijke en blijvende graad van de hiërarchie in te stellen.”¹⁸

Het *Wetboek van Canoniek Recht* verleent aan de Bisschoppenconferenties de bevoegdheid om door middel van aanvullende beschikkingen de discipline nader te regelen met betrekking tot het bidden van de getijden,¹⁹ de leeftijd die voor de toelating wordt vereist²⁰ en de vorming waaraan canon 236 is gewijd. Deze canon bepaalt dat het de Bisschoppenconferenties toekomt om op basis van de plaatselijke omstandigheden passende normen uit te vaardigen opdat de kandidaten voor het permanent diaconaat, of zij nu jong of van rijpere leeftijd zijn, ongehuwd of gehuwd, “gevormd worden in het voeren van hun geestelijk leven alsook opgeleid worden om de taken welke aan deze wijding eigen zijn, op de juiste wijze te vervullen”.

14. Om de Bisschoppenconferenties te helpen bij het uitzetten van vormingsroutes die, ofschoon gericht op de verschillende particuliere situaties, in ieder geval met de universele gang van de kerk overeenstemmen heeft de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding deze *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium* opgesteld, die een uitgangspunt wil bieden om de criteria voor het onderkennen van een roeping en om de verschillende aspecten van de vorming nader te omschrijven. Een dergelijk document legt overeenkomstig zijn eigen natuur slechts enige grondlijnen vast van algemene aard welke de normen vormen waaraan de Bisschoppenconferenties zullen moeten terugkoppelen bij het opstellen of eventueel vervolmaken van hun respectievelijke nationale *rationes*. Aldus worden zonder de creativiteit en de oorspronkelijkheid van de particuliere kerken teniet te doen de beginselen en de criteria aangegeven op basis waarvan de vor-

ming van permanent diakens veilig en in harmonie met de andere kerken kan worden geprogrammeerd.

15. Analoot aan wat het Tweede Vaticaans Concilie heeft bepaald voor de *rationes institutionis sacerdotalis*²¹, wordt met dit document aan de Bisschoppenconferenties die het permanent diaconaat opnieuw hebben ingesteld gevraagd om hun respectievelijke *rationes institutionis diaconorum permanentium* te onderwerpen aan onderzoek en goedkeuring door de Heilige Stoel. Deze zal ze eerst *ad experimentum* en vervolgens voor een bepaald aantal jaren goedkeuren op een wijze die periodieke herzieningen waarborgt.

6. Verantwoordelijkheid van de bisschoppen

16. De herinvoering van het permanent diaconaat in een natie betekent niet dat het opnieuw moet worden ingesteld in alle bisdommen. Het is aan de diocesane bisschop om, na zorgvuldig de mening van de pasterraad en, waar deze bestaat, van de pastorale raad, te hebben gehoord, daar al dan niet toe over te gaan, daarbij rekening houdend met de concrete behoeften en de bijzondere situatie van zijn lokale kerk.

In het geval hij opteert voor herinvoering van het permanent diaconaat zal hij zorg moeten dragen voor het bevorderen van een passende catechese dienaangaande zowel onder leken als onder priesters en religieuzen op een wijze dat het dienstambt van de diaken in heel zijn diepte wordt begrepen. Bovendien zal hij zorgen voor het scheppen van voorzieningen die noodzakelijk zijn voor de vorming en in het benoemen van geschikte medewerkers die hem als direct verantwoordelijken voor de vorming bijstaan, of hij zal, al naar gelang de

waarheid van de Heer, die de Dienaar van allen geworden is” (H. Polycarpus, *Epist. ad Philippenses*, 5,2, in: F. Funke (ed.), *Patres Apostolici*, I, Tübingen 1901, 300-302.

8. *Ad pascendum*, Inleiding.

9. Vgl. *Pontificale Romanum*, 207.

10. Vgl. *Katechismus van de katholieke kerk*, 1570.

11. *A.w.*, 1588.

12. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het herderlijk ambt van de bisschoppen in de kerk *Christus Dominus*, 15.

13. Vgl. *cic*, can. 266.

14. Vgl. *Lumen gentium*, 29.

15. Vgl. *Pontificale Romanum*, 210.

16. Vgl. *Lumen gentium*, 29.

17. Vgl. *t.a.p.*

18. *Sacrum diaconatus ordinem*, I,1.

19. Vgl. *cic*, can. 276,2,3.

20. Vgl. *a.w.*, can. 1031,3.

21. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de priesteropleiding *Optatum totius*, 1.

omstandigheden, zich inzetten voor het versterken van de vormingsvoorzieningen van andere bisdommen of van regionale of nationale voorzieningen.

Vervolgens zal de bisschop ook zorgen dat op basis van de nationale *ratio* en van feitelijke ervaring een eigen diocesaan reglement wordt opgesteld en regelmatig wordt herzien.

7. Het permanent diaconaat in de instituten van gewijd leven en in de sociëteiten van apostolisch leven

17. Het instellen van het permanent diaconaat onder de leden van instituten van gewijd leven en van sociëteiten van apostolisch leven wordt geregeld door de normen van de apostolische Brief *Sacrum diaconatus ordinem*. Deze bepaalt dat “de instelling van het blijvend diaconaat bij religieuzen rechtens aan de Heilige Stoel is voorbehouden, waaraan het uitsluitend toekomt om de wensen van de generale kapitels in dezen te onderzoeken en in te willigen”.²² Wat wordt gezegd – vervolgt het document – “moet op gelijke wijze worden begrepen van de leden van de overige instituten die de evangelische raden beoefenen”.²³

Elk instituut of elke sociëteit die het recht verkregen heeft om binnen de eigen gelederen het permanent diaconaat opnieuw in te stellen, neemt de verantwoordelijkheid op zich om de menselijke, geestelijke, intellectuele en pastorale vorming van zijn kandidaten te waarborgen. Zo'n instituut of sociëteit zal zich daarom moeite getroosten om te komen tot een eigen vormingsprogramma waarin het charisma en de spiritualiteit eigen aan het instituut of de sociëteit is opgenomen en die tegelijkertijd overeenstemt met deze *Ratio fundamentalis* vooral wat de intellectuele en pastorale vor-

ming betreft.

Het programma van elk instituut en van iedere sociëteit zal moeten worden onderworpen aan onderzoek en goedkeuring door de Congregatie voor de Instituten van Gewijd Leven en de Sociëteiten van Apostolisch Leven of door de Congregatie voor de Evangelisatie van de Volkeren en de Congregatie voor de Oosterse Kerken voor wat betreft de terreinen waarop deze competent zijn. Na de mening van de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding ten aanzien van de intellectuele vorming gehoord te hebben keurt de bevoegde Congregatie het eerst *ad experimentum* goed en vervolgens voor een bepaald aantal jaren, op een wijze die regelmatige herziening waarborgt.

I De bij de vorming van permanent diakens betrokkenen

1. De kerk en de bisschop

18. Zoals bij de overige bedienaren en bij alle gedoopten is de vorming van diakens een taak waar de hele kerk bij betrokken is. Begroet door de apostel Paulus als “het Jeruzalem van boven” en “onze moeder” (Gal 4,26) “brengt zij immers door de prediking en het doopsel zonen ter wereld, van de heilige Geest ontvangen en uit God geboren”,²⁴ naar gelijkenis van Maria. Meer nog: in navolging van het moederschap van Maria begeleidt zij haar kinderen met moederlijke liefde en draagt zij zorg voor allen opdat allen tot de volheid van hun roeping komen.

De zorg van de kerk voor haar kinderen uit zich in de aanbidding van het woord en van de sacramenten, in de liefde en de solidariteit, in het gebed en de zorgzaamheid van de verschillende bedienaars. Maar in

22. *Sacrum diaconatus ordinem*, VII, 32.

23. *A.w.*, VII, 35.

24. *Lumen gentium*, 64.

deze om zo te zeggen zichtbare zorg wordt de zorg van de Geest van Christus tegenwoordig gesteld. Inderdaad “staat de sociale kerkinstelling in dienst van Christus’ Geest, die haar het leven geeft, met het oog op de uitgroei van het lichaam”,²⁵ zowel in haar geheel als in haar afzonderlijke leden.

In de zorg van de kerk voor haar kinderen is dus de Geest van Christus de eerst handelende. Hij is het die hen roept, begeleidt en die hun harten vormt opdat zij zijn genade kunnen erkennen en edelmoedig beantwoorden. De kerk moet zich terdege bewust zijn van deze *sacramentele* kracht van haar opvoedend werk.

19. Bij de vorming van permanent diakens is de eigen bisschop (of de bevoegde hogere overste) het eerste *teken en instrument* van de Geest van Christus.²⁶ Hij is de uiteindelijk verantwoordelijke voor de onderkenning van hun roeping en voor hun vorming.²⁷ Ofschoon hij deze taak gewoonlijk uitoefent via de door hem gekozen medewerkers zal hij zich niettemin moeite getroosten om binnen de grenzen van het mogelijke al degenen persoonlijk te leren kennen die zich op het diaconaat voorbereiden.

2. De voor de vorming verantwoordelijken

20. De personen die afhankelijk van de bisschop (of van de bevoegde hogere overste) en in nauwe samenwerking met de gemeenschap van diakens een bijzondere verantwoordelijkheid dragen inzake de vorming van permanent diakens zijn: de vormingsleider, de mentor (zover het aantal deze vereist), de spiritueel en de pastoor (of de bedienaar aan wie de kandidaat voor wat betreft de praktische inoefening van het diaconaat wordt toevertrouwd).

21. De door de bisschop (of door de bevoegde hogere overste) benoemde vormingsleider heeft als taak de verschillende bij de vorming betrokken personen te coördineren, supervisie over hen uit te oefenen en heel het opleidingswerk in zijn verschillende dimensies te stimuleren en het contact met de gezinnen van de gehuwde belangstellenden en kandidaten te onderhouden alsmede met de gemeenschappen van waar zij afkomstig zijn. Daarenboven heeft hij de verantwoordelijkheid om, na de mening van de andere voor de vorming verantwoordelijken, met uitzondering van de geestelijk leidsman, te hebben gehoord,²⁸ aan de bisschop (of aan de bevoegde hogere overste) het geschiktheidsoordeel te presenteren aangaande belangstellenden voor wat betreft hun aanname tot kandidaat en aangaande de kandidaten met betrekking tot hun toelating tot de diakenwijding.

Vanwege diens beslissende en delicate taken zal de vormingsleider met grote zorg moeten worden gekozen. Hij zal een man van levend geloof en sterke kerkelijke gezindheid moeten zijn, een brede pastorale ervaring hebben genoten en blijk hebben gegeven van wijsheid, evenwichtigheid en het vermogen tot gemeenschapsbinding; bovendien zal hij een solide theologische en pedagogische competentie moeten hebben verworven.

Hij zal priester of diaken kunnen zijn en bij voorkeur niet tegelijkertijd ook de verantwoordelijke voor de reeds gewijde diakens. Het is inderdaad wenselijk dat deze verantwoordelijkheid onderscheiden blijft van die voor de vorming van aspiranten en kandidaten.

22. De door de vormingsleider uit de kring van diakens of priesters met een beproefde ervaring aangewezen en door de bisschop (of de bevoegde hogere overste) benoemde mentor is directe begeleider van elke aspi-

25. A.w., 8.

26. Gelijkwaardig aan de diocesane bisschop zijn zij aan wie de territoriale prelatuur, de territoriale abdij, het apostolisch vicariaat, de apostolische prefectuur en de duurzaam opgerichte apostolische administratie (vgl. *CIC*, can. 368; 381,2) evenals de personele prelatuur (vgl. *CIC*, can. 266,1; 295) en het militair ordinariaat (vgl. Johannes Paulus II, apostolische Constitutie *Spirituali militum curae* (21 april 1986), I.1; II.1, in: AAS 78 (1986), 482; 483) zijn toevertrouwd.

27. Vgl. *CIC*, can. 1025; 1029.

28. Daaronder wordt ook de leider gerekend van het speciaal voor de vorming bedoelde huis, mocht dit bestaan (vgl. *CIC*, can. 236,1).

rant en elke kandidaat afzonderlijk. Zijn taak is het de gang van eenieder van dichtbij te volgen waarbij hij zijn steun verleent en raad geeft ter oplossing van eventuele problemen en bij het proces van zich persoonlijk eigen maken van de verschillende vormingsmomenten. Bovendien is het zijn taak om met de vormingsleider samen te werken bij het programmeren van de verschillende vormingsactiviteiten en bij het opstellen van het geschiktheidsoordeel dat aan de bisschop (of aan de bevoegde hogere overste) wordt voorgelegd. Al naar gelang de omstandigheden zal de mentor verantwoordelijk zijn voor één persoon of voor een kleine groep.

23. De geestelijk leidsman wordt door de afzonderlijke aspirant of kandidaat gekozen en zijn keuze zal door de bisschop of de hogere overste moeten worden goedgekeurd. Zijn taak is het innerlijke werk dat de Geest in de ziel van de geroepenen voltrekt te onderkennen en tegelijkertijd hun voortdurende bekering te begeleiden en te ondersteunen; hij zal bovendien concrete suggesties moeten doen met betrekking tot de groei van een authentieke diakenspiritualiteit en doelmatige impulsen aanbieden ter verwerving van de daarmee samenhangende deugden. Om al deze redenen worden aspiranten en kandidaten uitgenodigd om zich alleen aan de geestelijke leiding van priesters van beproefde deugd toe te vertrouwen, die toegerust zijn met een goede theologische cultuur, een diepgaande geestelijke ervaring, een buitengewone zin voor pedagogiek en een sterke en uitzonderlijke gevoeligheid voor het dienstwerk.

24. De pastoor (of een andere bedienaar) wordt door de vormingsleider gekozen met instemming van het vormingsteam en rekening houdend met de verschillende situaties van kandidaten. Hij is geroepen om aan

degene die hem is toevertrouwd een actieve band van gezamenlijk dienstwerk te bieden en hem binnen te leiden in en te begeleiden bij pastorale activiteiten die hij het meest geschikt acht; ook zal hij zorg dragen voor regelmatige evaluatie van het door de kandidaat zelf verricht werk en de vormingsleider op de hoogte stellen van het verloop van de praktijkoefeningen.

3. De docenten

25. De docenten leveren een belangrijke bijdrage aan de vorming van toekomstige diakens. Door het onderricht van het door de kerk bewaarde *sacrum depositum* voeden zij namelijk het geloof van de kandidaten en rusten hen toe tot de taak van leraren van het volk van God. Om die reden moeten zij niet alleen bezorgd zijn om het verwerven van de noodzakelijke wetenschappelijke competentie en een toereikende pedagogische vaardigheid maar ook om met hun leven getuigenis te geven van de waarheid die zij onderrichten.

Om hun bijzondere bijdrage met de andere vormingsdimensies in overeenstemming te kunnen brengen is het van belang dat zij bereid zijn om al naar gelang de omstandigheden samen te werken en het gesprek aan te gaan met de andere bij de vorming betrokken personen. Zo zullen zij ertoe bijdragen aan de kandidaten een eenstemmige vorming aan te bieden en hun de noodzakelijke inspanning om tot een integratie te komen vergemakkelijken.

4. De vormingsgemeenschap van permanent diakens

26. Aspiranten en kandidaten voor het permanent diaconaat vormen uit de aard der zaak een oorspronkelijk milieu, een bijzon-

dere kerkelijke gemeenschap die van diepgaande invloed is op de dynamiek van de vorming.

De voor de vorming verantwoordelijken zullen ervoor moeten zorgen dat een dergelijke gemeenschap gekenmerkt wordt door een diepe spiritualiteit, een zin voor ergens bij te horen, een geest van dienstbaarheid en missionair élan, en dat ze een nauwkeurig ritme kent van ontmoetingen en gebed.

De vormingsgemeenschap van permanent diakens zal aldus voor diakenaspiranten en -kandidaten een kostbare steun zijn bij het onderkennen van hun roeping, bij de groei naar menselijke rijpheid, de initiatie in het geestelijk leven, de studie van de theologie en de pastorale ervaring.

5. De gemeenschap van herkomst

27. De gemeenschap waaruit diakenaspiranten en -kandidaten komen kan een niet onbelangrijke invloed hebben op hun vorming.

Voor jongere aspiranten en kandidaten kan het gezin een buitengewone hulp vormen. Het zal moeten worden uitgenodigd om “de weg van de opvoeding te begeleiden met gebed, met eerbied, met het goede voorbeeld van de huiselijke deugden en met geestelijke en materiële hulp, vooral in moeilijke ogenblikken ... Ook in het geval van ouders en familieleden die onverschillig zijn of zich verzetten tegen de keuze van de roeping kunnen een duidelijke en rustige confrontatie met hun standpunt en de stimulansen die daaruit voortvloeien er zeer toe bijdragen de ... roeping op meer bewuste en besliste wijze te doen rijpen.”²⁹ Wat gehuwde aspiranten en kandidaten betreft zal men zich er sterk voor moeten maken dat de echtelijke gemeenschap er werkelijk toe bijdraagt hun vormingsweg naar het diaconaat als doel te bevestigen.

De parochiegemeenschap is geroepen de gang van elk van haar leden in de richting van het diaconaat te begeleiden met de steun van het gebed en een passend catechesetraject dat de kandidaat een werkelijke hulp biedt bij de onderscheiding van zijn roeping terwijl het de gelovigen gevoelig maakt voor dit dienstwerk.

Ook de kerkelijke verbanden waaruit diakenaspiranten en -kandidaten voortkomen kunnen voor hen bron van hulp en steun, licht en warmte blijven. Tegelijkertijd echter moeten zij respect tonen voor de roeping van hun leden tot het dienstwerk door de groei in hen van een echte diakenspiritualiteit en beschikbaarheid als diaken niet te verhinderen maar te bevorderen.

6. De aspirant en de kandidaat

28. Degene ten slotte die zich voorbereidt op het diaconaat, “moet zelf noodzakelijk en onvervangbaar verantwoordelijk subject van zijn vorming genoemd worden. Iedere vorming ... is uiteindelijk zelfvorming.”³⁰

Zelfvorming betekent niet zich isoleren, afsluiten of zich onafhankelijk maken van voor de vorming verantwoordelijken, maar verantwoordelijkheid en dynamiek bij het edelmoedig antwoorden op de roep van God, door van de personen en middelen die de Voorzienigheid ter beschikking stelt zoveel mogelijk gebruik te maken.

De zelfvorming is in het vastberaden voornemen geworteld om in het leven te groeien volgens de Geest in overeenstemming met de ontvangen roeping en voedt zich in de bescheiden bereidheid om de eigen grenzen en de eigen gaven te erkennen.

29. *Pastores dabo vobis*, 68.

30. *A.w.*, 69.

II Profiel van kandidaten voor het permanent diaconaat

29. “De geschiedenis van iedere priesterroeping is, zoals trouwens die van iedere christelijke roeping, de geschiedenis van een *onuitsprekelijke dialoog tussen God en de mens*, tussen de liefde van God die roept en de vrijheid van de mens die in liefde God antwoordt.”³¹ Maar naast de roeping van God en het antwoord van de mens is er een ander constitutief element van de roeping en bijzonder van de roeping tot het dienstwerk: de officiële roeping van de kerk. “Vocari a Deo dicuntur qui a legitimis Ecclesiae ministris vocantur.”³² Deze woorden moet men niet in een overwegend juridische zin verstaan alsof het gezag roept en de roeping bepaalt, maar in *sacramentele* zin, die het gezag dat roept als teken en instrument beschouwt van het persoonlijk ingrijpen van God dat door de oplegging van de handen plaatsvindt. Zo bezien draagt elke officiële uitverkiezing inspiratie over en betekent een keuze van God. De onderkenning door de kerk is dus doorslaggevend voor de keuze van de roeping; dat geldt wegens zijn kerkelijke betekenis nog meer voor de keuze voor een roeping tot het gewijde dienstwerk.

Deze onderkenning dient te geschieden op basis van objectieve criteria welke tot de kostbare schat van de oude traditie van de kerk behoren en die rekening houden met de huidige pastorale behoeften. Ter onderkenning van roepingen tot het permanent diaconaat dient men enige vereisten van algemene aard en andere die de bijzondere levensstaat van geroepenen betreffen voor ogen te houden.

1. Vereisten van algemene aard

30. Het eerste diakenprofiel wordt in *De eer-*

ste brief aan Timoteüs geschetst: “Ook moeten de diakens eerbare mensen zijn, niet dubbelhartig, niet verslaafd aan wijn of belust op winst, met een zuiver geweten trouw aan het geheim van het geloof. Ook zij moeten eerst een onderzoek ondergaan; daarna kunnen zij, als er geen klachten zijn, hun dienst vervullen ... Diakens moeten mannen van één vrouw zijn, en hun kinderen en hun huis goed weten te leiden. Zij die hun dienst goed vervullen, verwerven zich een hoge positie en het recht om vrijuit te spreken over het geloof in Christus Jezus” (1Tim 3,8-10.12-13).

De door Paulus opgesomde eigenschappen zijn overwegend humaan, alsof hij wil zeggen dat de diakens hun dienst alleen zullen kunnen vervullen als ze ook als voorbeeldige mensen worden gewaardeerd. Weerklank van Paulus’ aanmaning vinden we in andere teksten van de Apostolische Vaders, in het bijzonder in de *Didachè* en bij de heilige Polycarpus. De *Didachè* maant: “Kiest u dus de Heer waardige bisschoppen en diakens, zachtmoedige mannen, niet op geld verliefd, waarheidslievend en beproefd”,³³ en de heilige Polycarpus raadt aan: “Zo moeten de diakens zonder smet zijn voor het aanschijn van zijn gerechtigheid, als dienaren van God en van Christus, en niet van de mensen; niet mensen die anderen verdacht maken, niet met dubbele tong, niet op geld verliefd; verdraagzaam in alles, barmhartig, daadkrachtig; ze moeten wandelen in de waarheid van de Heer, die zichzelf tot dienaar van allen heeft gemaakt.”³⁴

31. De kerkelijke traditie heeft vervolgens de vereiste eigenschappen die de echtheid van een roeping tot het diaconaat ondersteunen verder vervolledigd en gepreciseerd. Ze zijn allereerst die welke voor de wijdingen in het algemeen gelden: “Wijdingen dienen alleen toegediend te worden aan

31. A.w., 36.

32. *Catechismus ex decreto Concilii Tridentini ad Parochos*, II,7.3, Turijn 1914, 288.

33. *Didachè*, 15,1, in: F. Funk (ed.), *Patres Apostolici*, I, a.w., 32-35.

34. *Epist. ad Philipenses*, 5,1-2.

hen die ... een ongeschonden geloof hebben, door de juiste intentie geleid worden, de vereiste kennis bezitten, een goede achting genieten, van ongerepte levenswandel zijn en van beproefde deugd, alsook beschikken over de andere fysieke en psychische hoedanigheden in overeenstemming met de te ontvangen wijding.”³⁵

32. Het profiel van kandidaten wordt vervolgens aangevuld met enige bijzondere menselijke kwaliteiten en evangelische deugden die door de *diaconia* worden vereist. Onder de menselijke eigenschappen moeten worden genoemd: psychische volwassenheid, vermogen tot dialoog en communicatie, verantwoordelijkheidszin, ijver, evenwichtigheid en bezonnenheid. Onder de evangelische deugden hebben bijzondere betekenis: gebed, eucharistische en mariale vroomheid, een bescheiden en onmiskenbare *sensus ecclesiae*, liefde voor de kerk en haar zending, geest van armoede, het vermogen tot gehoorzaamheid en tot broederlijke gemeenschap, apostolische ijver, dienstbaarheid,³⁶ liefdevolle zorg voor zusters en broeders.

33. Bovendien moeten de diakenkandidaten actief zijn opgenomen in een christelijke gemeenschap en met prijzenswaardige inzet reeds apostolische werken hebben verricht.

34. Ze kunnen uit alle sociale milieus stammen en welke handwerkzaamheid of hoger opgeleid beroep dan ook uitoefenen zolang deze volgens de kerkelijke normen en het verstandig oordeel van de bisschop niet ongeschikt zijn voor de staat van diaken.³⁷ Bovendien moet een dergelijke werkzaamheid praktisch verenigbaar zijn met de inzet die de vorming vraagt en het effectief uitoefenen van het dienstwerk.

35. Wat de minimumleeftijd betreft bepaalt

het *Wetboek van Canoniek Recht*: “Een kandidaat voor het permanent diaconaat die niet gehuwd is, mag niet toegelaten worden tot dit diaconaat, tenzij nadat hij tenminste zijn vijfentwintigste levensjaar voltooid heeft; hij die door een huwelijk gebonden is, niet tenzij na het voltooiën van ten minste zijn vijfendertigste levensjaar.”³⁸

Ten slotte moeten kandidaten vrij zijn van irregulariteiten en beletselen.³⁹

2. Vereisten met betrekking tot de levensstaat van kandidaten

A. Ongehuwden

36. “Zoals de kerk, met goedkeuring van het oecumenisch concilie zelf, heeft vastgesteld, zijn degenen die als jonge mannen tot het diaconaat worden geroepen, verplicht de celibaatswet te onderhouden.”⁴⁰ Deze wet, waaraan diegenen zich vrijwillig onderwerpen die daartoe het charisma hebben ontvangen, past bijzonder bij het gewijde dienstwerk.

Het celibatair geleefd permanent diaconaat geeft aan het dienstwerk een aantal bijzondere accenten. De sacramentele identificatie met Christus wordt namelijk geplaatst binnen het kader van het ‘ongedeelde hart’, dat wil zeggen van een exclusieve, eeuwige en totale bruidskeuze van de enige en hoogste liefde; de dienst aan de kerk kan rekenen op een volledige beschikbaarheid; de aankondiging van het rijk wordt ondersteund door de moedige getuigenis van hem die voor dat rijk ook de meest dierbare goederen heeft verlaten.

B. Gehuwden

37. “Wanneer het gehuwde mannen betreft, dient men erover te waken, dat alleen diegenen in het diaconaat worden opgenomen

35. *CIC*, can. 1029. Vgl. can. 1051,1.

36. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, II,8.

37. Vgl. *CIC*, can. 285,1-2; 289; *Sacrum diaconatus ordinem*, III,17.

38. *CIC*, can. 1031,2. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, II,5; III,12. Can. 1031,3 schrijft voor dat “De Bisschoppenconferenties een norm mogen vaststellen waardoor een hogere leeftijd voor het presbyteraat en het permanent diaconaat vereist wordt”.

39. Vgl. *CIC*, can. 1040-1042. De irregulariteiten (blijvende beletselen) die in can. 1041 worden opgesomd zijn: 1. een of andere vorm van krankzinnigheid of een andere psychische ziekte waardoor hij, na raadpleging van deskundigen, ongeschikt geoordeeld wordt om het dienstwerk op de voorgeschreven wijze te vervullen; 2. de misdrijven van apostasie (geloofsverzaking), ketterij of schisma; 3. het wagen van een huwelijk, ook een louter burgerlijk; 4. vrijwillig doden van een mens vruchtafdriving met daadwerkelijk gevolg bewerken; 5. zichzelf of een ander zwaar en met opzet verminken of pogen zichzelf het leven te benemen; 6. het

Vervolg noten op blz. 20

ongeoorloofd verrichten van wijdingshandelingen. De eenvoudige beletselen opgesomd door can. 1042 zijn: 1) Het uitoefenen van een ambt dat niet past bij of vreemd is aan de clericale staat; 2) De staat van nieuwgedoopte (behoudens een afwijkend oordeel van de Ordinarius).

40. *Sacrum diaconatus ordinem*, II,4. Vgl. *Lumen gentium*, 29.

41. *Sacrum diaconatus ordinem*, III,13.

42. A.w., III,11. Vgl. *CIC*, can. 1031,2; 1050,3.

43. *Sacrum diaconatus ordinem*, III,16; *Ad pascedum*, VI; *CIC*, can. 1087.

44. De rondzendbrief Prot. n. 263/97 van 6 juni 1997 van de Congregatie voor de Eredienst en de Sacramenten voorziet daarin dat een van de volgende voorwaarden vol doet om dispensatie inzake het beletsel waarover in can. 1087 te verkrijgen: groot en bewezen nut van de dienst van de diaken voor het bisdom waartoe deze behoort; de aanwezigheid van jonge kinderen die moederlijke zorg nodig hebben; het hebben van hulpbehoevende bejaarde ouders of schoououders.

Vervolg noten op blz. 21

die reeds meerdere jaren gehuwd zijn en hebben getoond, dat zij hun huisgezin goed weten te besturen, daar zowel hun echtgenote als hun kinderen een echt christelijk leven leiden en een onbesproken reputatie genieten.”⁴¹ Niet alleen dat. Behalve de stabiliteit van het gezinsleven kunnen gehuwde kandidaten niet worden aangenomen “als men er geen zekerheid over heeft, zowel dat hun echtgenote ermee instemt, als dat zij naar christelijke opvattingen van rechtenschappen gedrag is en dat haar eigenschappen van dien aard zijn, dat zij het ambt van hun man niet hinderen of ontsieren”.⁴²

C. Weduwnaars

38. “Na het ontvangen van de wijding kunnen de diakens, ook als zij van hogere leeftijd zijn, naar de traditionele praktijk van de kerk geen huwelijk sluiten.”⁴³ Het zelfde beginsel geldt voor diakens die weduwnaar zijn geworden.⁴⁴ Zij zijn geroepen om in hun levensstaat een bewijs van menselijke en spirituele degelijkheid te geven.

Bovendien is het feit dat zij reeds hebben voorzien in of dat zij bewijzen in staat te zijn op adequate wijze te voorzien in de menselijke en christelijke zorg voor hun kinderen een voorwaarde voor de aanname van weduwnaars als kandidaten.

D. Leden van instituten van gewijd leven en van sociëteiten van apostolisch leven

39. Permanente diakens die behoren tot instituten van gewijd leven of tot sociëteiten van apostolisch leven⁴⁵ zijn geroepen om hun dienstwerk met het bijzondere charisma dat zij hebben ontvangen te verrijken. Want ofschoon zij onder de jurisdictie van de plaatselijke ordinarius vallen⁴⁶, wordt hun pastorale werkzaamheid hoe dan ook gekenmerkt door de bijzondere trekken van hun religieuze of toegewijde levensstaat. Ze

zullen zich derhalve inspannen om hun religieuze of toegewijde roeping in overeenstemming te brengen met die van het dienstwerk en hun eigen bijdrage te leveren aan de zending van de kerk.

III Het traject van vorming tot het permanent diaconaat

1. Voordracht van aspiranten

40. Het besluit om het traject van vorming tot diaken te beginnen kan genomen worden op initiatief van de aspirant zelf of op uitdrukkelijk verzoek van de gemeenschap waartoe de aspirant behoort. In ieder geval moet een dergelijk besluit begroet en gedragen worden door de gemeenschap.

Namens de gemeenschap moet de pastoor (of de overste in huizen van religieuzen) de diakenaspirant aan de bisschop (of aan de bevoegde hogere overste) voordragen. Hij zal dat doen door de kandidaatstelling vergezeld te doen gaan van een verduidelijking van de motieven waarmee de kandidatuur wordt ondersteund en met een curriculum vitae en een schets van pastorale werkzaamheden van de aspirant.

Na raadpleging van de vormingsleider en het opleidingsteam zal de bisschop (of de bevoegde hogere overste) beslissen over het al dan niet aannemen van de aspirant voor de propedeutische fase.

2. De propedeutische fase

41. Met de aanname onder de diakenaspiranten begint een propedeutische fase van gepaste duur. In deze fase zullen de aspiranten worden ingeleid in een diepere kennis van theologie, spiritualiteit en het diaco-

naal dienstwerk en zullen worden uitgenodigd tot een bewustere onderkenning van hun roeping.

42. Verantwoordelijk voor de propedeutische fase is de vormingsleider die, van geval tot geval, de aspiranten aan één of meer mentoren zal kunnen toevertrouwen. Waar omstandigheden het toelaten is het wenselijk dat de aspiranten een gemeenschap vormen met een eigen regelmaat van ontmoetingen en van gebed, waarin ook gezamenlijke momenten met de gemeenschap van de kandidaten zijn voorzien.

De vormingsleider ziet erop toe dat elke aspirant door een eigen goedgekeurde geestelijk leidsman wordt begeleid en zal in contact treden met de pastoor van ieder afzonderlijk (of met een andere priester) om een programma vast te leggen voor de inoefening van pastorale vaardigheden. Bovendien zal hij ervoor zorgen dat hij contact opneemt met de gezinnen van gehuwde aspiranten om zich te overtuigen van hun bereidheid om de roeping van hun gezinslid te aanvaarden, mee te dragen en te begeleiden.

43. Gewoonlijk zal het programma van de propedeutische fase geen klassikale lessen kennen maar, goedgestructureerd van opzet, gebedsbijeenkomsten, geestelijke instructies, bezinningsmomenten en momenten van confrontatie gericht op het begunstigen van de objectiviteit van de onderkenning van de roeping.

Reeds in deze fase dient men ervoor te zorgen dat zover als mogelijk ook de echtgenotes van de aspiranten erbij worden betrokken.

44. Op basis van de voor het diaconaal dienstwerk vereiste kwaliteiten moeten de aspiranten worden uitgenodigd om tot een vrije en bewuste onderscheiding te komen

zonder zich door persoonlijke belangen of uiterlijke druk van welke aard ook te laten beïnvloeden.⁴⁷

Op het eind van de propedeutische fase zal de vormingsleider na raadpleging van het opleidingsteam en rekening houdend met alle elementen waarover hij beschikt aan de eigen bisschop (of aan de bevoegde hogere overste) een getuigenis voorleggen waarin het persoonlijkheidsbeeld van de aspirant wordt geschetst, en, op verzoek, ook een geschiktheidoordeel.

Van zijn kant zal de bisschop (of de bevoegde hogere overste) alleen diegenen opnemen onder de diakenkandidaten over wie hij, hetzij krachtens zijn persoonlijke kennis van zaken hetzij door de van de verantwoordelijken voor de opleiding ontvangen inlichtingen, een morele zekerheid omtrent hun geschiktheid heeft verkregen.

3. De liturgische rite van aanvaarding onder de kandidaten voor de diakenwijding

45. De aanvaarding onder de kandidaten voor de diakenwijding gebeurt via een eigen liturgische rite, “waardoor hij die verlangt naar het diaconaat of het priesterschap in het openbaar zijn wil te kennen geeft zich aan God en de kerk te wijden om de heilige wijding uit te oefenen. Door deze opdracht te aanvaarden, kiest de kerk hem echter uit en roept zij hem om zich op het ontvangen van de heilige wijding voor te bereiden en op deze wijze onder de kandidaten voor het diaconaat en het priesterschap te worden opgenomen.”⁴⁸

46. De inzake de aanvaarding bevoegde overste is de eigen bisschop of voor leden van een clericaal religieuzeninstituut van pauselijk recht of van een clericale sociëteit van apostolisch leven van pauselijk recht de

45. *Sacrum diaconatus ordinem*, VII, 32-35.

46. Vgl. *t.a.p.*; Paulus VI, apostolische Brief *Ecclesiae sanctae* (6 augustus 1966), I, 25.1.

47. Vgl. *cic*, can. 1026.

48. *Ad pascendum*, Inleiding; vgl. I.a. Vgl. *cic*, can. 1034,1. De ritus van aanname onder de wijdingskandidaten vindt men in het *Pontificale Romanum*, Appendix, II.

hogere overste.⁴⁹

47. Omwille van zijn openbaar karakter en zijn kerkelijke betekenis dient de rite een gepaste waardering te krijgen en bij voorkeur op een feestdag te worden gevierd. De aspirant moet zich daar met een retraite op voorbereiden.

48. De liturgische aanvaardingsrite moet worden voorafgegaan door een verzoek tot opname onder de kandidaten dat handgeschreven en ondertekend dient te zijn door de aspirant zelf en schriftelijk door de eigen bisschop of de hogere overste aan wie het is gericht te zijn geaccepteerd.⁵⁰

Opname onder de diakenkandidaten schept geen enkel recht op het noodzakelijk ontvangen van de diakenwijding. Ze is een eerste officiële erkenning van de positieve tekenen van een diakenroeping, die in de daarop volgende vormingsjaren moet worden bevestigd.

4. Vormingstijd

49. Naast de propedeutische fase moet voor alle kandidaten het vormingsprogramma tenminste drie jaren duren.⁵¹

50. Het *Wetboek van Canoniek Recht* schrijft voor dat jonge kandidaten hun vorming ontvangen “tijdens een verblijf van ten minste drie jaar in een daartoe bestemd huis, tenzij de diocesane bisschop om ernstige redenen anders bepaald heeft”.⁵² Om zo’n instituut op te richten “dienen de bisschoppen van een zelfde gebied of, waar dat gebruikelijk is, eventueel van meerdere gebieden of van hetzelfde land, naargelang van de plaatselijke omstandigheden samen te werken. Voor het bestuur hiervan dienen zij zeer bekwame leiders te kiezen en zeer nauwkeurige reglementen vast te stellen

zowel voor de leefregels als voor de organisatie van de opleiding.”⁵³ Men zorgde ervoor dat deze kandidaten in verbinding staan met de diakens van het bisdom waartoe zij behoren.

51. Ten aanzien van ongehuwde zowel als gehuwde oudere kandidaten schrijft het *Wetboek van Canoniek Recht* voor dat zij hun vorming ontvangen “gedurende drie jaar op een wijze welke door dezelfde Bisschoppenconferentie bepaald is”.⁵⁴ Deze moet, waar omstandigheden dat toelaten, plaatsvinden in de context van een actieve deelname aan de gemeenschap van de kandidaten, die een eigen programma van gebeds- en vormingsbijeenkomsten kent en ook voorziet in momenten samen met de gemeenschap van aspiranten.

Voor deze kandidaten zijn verschillende modellen mogelijk om de vorming op te zetten. Wegens arbeids- en gezinsverplichtingen voorzien de meest gebruikelijke modellen in vormings- en onderrichtbijeenkomsten in de avonduren, in de weekenden, in de vakantietijd of in een combinatie van verschillende mogelijkheden. Waar geografische factoren grote problemen opleveren, zal men aan andere modellen moeten denken, die van een langere tijdspanne uitgaan of gebruik maken van moderne communicatiemiddelen.

52. Voor kandidaten behorend tot instituten van gewijd leven of tot sociëteiten van apostolisch leven moet de vorming volgens de richtlijnen van een eventuele *ratio* van het eigen instituut of van de eigen sociëteit gebeuren of door gebruik te maken van de voorzieningen van het bisdom waarbinnen de kandidaten zich bevinden.

53. In de gevallen waarin de boven aangegeven routes niet werden aangeboden of niet in praktijk konden worden gebracht

49. Vgl. *CC*, can. 1016; 1019.

50. Vgl. *a.w.*, can. 1034,1; *Ad pasce-*
dum, I,a.

51. Vgl. *CC*, can. 236 en artikelen 41-44 van deze *Ratio*.

52. *CC*, can. 236,1. Vgl. *Sacrum diaco-*
natus ordinem, II,6.

53. *A.w.*, II,7.

54. *CC*, can. 236,2.

“moet de kandidaat ter opleiding bij een zeer ervaren priester worden geplaatst, die voor hem zorg draagt, hem onderricht en over zijn wijsheid en rijpheid getuigenis kan afleggen. Wel moet men er steeds nauwlettend op toezien, dat alleen geschikte en bekwame mannen in de heilige wijding worden opgenomen.”⁵⁵

54. In alle gevallen moet de vormingsleider (of de daarmee belaste priester) ervoor zorgen dat iedere kandidaat gedurende de gehele vormingsperiode zich onophoudelijk geestelijk laat begeleiden door zijn eigen goedgekeurde geestelijk leidsman. Bovendien moet hij zorg dragen voor begeleiding, evaluatie en eventueel wijziging van de pastorale stage van ieder afzonderlijk.

55. Het vormingsprogramma waarvan in het volgende hoofdstuk enige algemene lijnen worden uitgezet, zal op harmonieuze wijze de verschillende vormingsdimensies (de menselijke, spirituele, theologische en pastorale) moeten integreren, theologisch goed gefundeerd moeten zijn, een specifieke pastorale oriëntatie moeten hebben en aangepast moeten zijn aan de behoeften en het pastoraal beleid ter plaatse.

56. Men zal, op de wijze die men opportuun acht, de echtgenotes en de kinderen van de gehuwde kandidaten erbij moeten betrekken en zo eveneens hun gemeenschap van herkomst. Er zal in het bijzonder voor de vrouwen van kandidaten ook een specifiek op hen toegesneden vormingsprogramma moeten worden aangeboden, dat hen voorbereidt op hun toekomstige zending, namelijk het dienstwerk van hun man te begeleiden en te steunen.

5. Aanstelling tot lector en acoliet

57. “Voordat iemand het diaconaat, hetzij blijvend hetzij als overgang, ontvangt, wordt vereist dat hij de bedieningen van lector en acoliet ontvangen en gedurende een passende tijd uitgeoefend heeft”,⁵⁶ “opdat zij daardoor beter op de toekomstige bediening van het woord en het altaar worden voorbereid.”⁵⁷ Want de kerk “acht het zeer opportuun, dat de kandidaten voor de heilige wijdingen zowel door hun studie als door de geleidelijke uitoefening van de dienst van het woord en het altaar dat dubbele aspect van de priesterlijke taak leren kennen en uitoefenen door de getrouwe omgang ermee. Daardoor zal de waarachtigheid van deze bediening het duidelijkst zijn en de uitwerking het grootst. Want de kandidaten moeten tot de heilige wijdingen naderen in het volle bewustzijn van hun roeping, ‘vurig van geest, de Heer dienend ... volhardend in het gebed en bijdragend voor van de heiligen’” (Rom 12,11-13).⁵⁸

De identiteit van deze bedieningen en hun pastorale betekenis worden in de apostolische Brief *Ministeria quaedam* toegelicht, waarnaar wordt verwezen.

58. De aspiranten voor het lectoraat en acolietaat zullen op uitnodiging van de vormingsleider een in vrijheid opgesteld en ondertekend verzoek tot aanvaarding doen aan de ordinarius (de bisschop of de hogere overste) aan wie de aanvaarding toekomt.⁵⁹ Is aanvaarding geschied dan gaat de bisschop of de hogere overste over tot het verlenen van de bedieningen volgens de rite van het *Pontificale Romanum*.⁶⁰

59. Het is passend dat tussen het verlenen van het lectoraat en het acolietaat een bepaalde periode verloopt zo dat de kandidaat de ontvangen bediening ook kan uitoefenen.⁶¹ “Tussen de toediening van het

55. *Sacrum diaconatus ordinem*, III,15.

56. *Cic*, can. 1035,1.

57. *Ad pascendum*, II; Paulus VI, apostolische Brief *Ministeria quaedam* (15 augustus 1972), XI.

58. *A.w.*; *Ad pascendum*, Inleiding.

59. Vgl. *Ad pascendum*, Inleiding; *Ministeria quaedam*, VIII,a.

60. Vgl. *Pontificale Romanum - De institutione Lectorum et Acolythorum*, Vaticaan 1972.

61. Vgl. *Ministeria quaedam*, X; *Ad pascendum*, VI.

acolietaat en het diaconaat dient een tussenperiode van ten minste zes maanden te zijn.”⁶²

6. De diakenwijding

60. Op het eind van het vormingstraject kan de kandidaat die, met instemming van de vormingsleider, denkt de voor de wijding noodzakelijke kwaliteiten te hebben, aan de eigen bisschop of de bevoegde hogere overste “een eigenhandig geschreven en ondertekende verklaring overhandigen, waarin hij getuigt dat hij uit eigen beweging en vrij de heilige wijding zal ontvangen en zich voor het leven aan het kerkelijk dienstwerk zal wijden, waarbij hij tegelijk vraagt om toegelaten te worden tot het ontvangen van de wijding”.⁶³

61. Aan dit verzoek moet de kandidaat het doop- en vormselbewijs toevoegen en het bewijs van de reeds ontvangen bedieningen genoemd in canon 1035 en het bewijs dat de studie naar behoren is volbracht volgens de norm van canon 1032.⁶⁴ Indien de wijdeling die moet worden toegelaten gehuwd is, moet hij het huwelijksbewijs en de schriftelijke instemming van de echtgenote overhandigen.⁶⁵

62. Als de bisschop (of de bevoegde hogere overste) het verzoek van de wijdeling heeft ontvangen, beoordeelt hij diens geschiktheid via een zorgvuldig scrutinium. Bovenal onderzoekt hij de getuigenis die de vormingsleider hem moet voorleggen “over de hoedanigheden die vereist zijn om de wijding te ontvangen, namelijk de rechtgelovigheid van de kandidaat, zijn echte godsvrucht, zijn goede zeden, zijn geschiktheid om het dienstwerk uit te oefenen; eveneens een getuigenis over zijn fysieke en psychische gezondheidstoestand, nadat op de juis-

te wijze een onderzoek ingesteld is”.⁶⁶ De bisschop of de hogere overste kan “om het onderzoek op de juiste wijze uit te voeren andere middelen aanwenden die hem, overeenkomstig de omstandigheden van tijd en plaats, nuttig lijken, zoals getuigschriften, afkondigingen of andere inlichtingen”.⁶⁷

De bisschop en de bevoegde hogere overste zullen hem, na de geschiktheid van de kandidaat te hebben nagezien en na zich ervan verzekerd te hebben dat hij bewust is van de nieuwe verplichting die hij op zich neemt,⁶⁸ toelaten tot de diakenwijding.

63. Voor de wijding moet de ongehuwde kandidaat publiekelijk de verplichting tot het celibaat op zich nemen middels de voorgeschreven rite;⁶⁹ daaraan is de kandidaat gebonden die behoort tot een instituut van gewijd leven of een sociëteit van apostolisch leven en die de eeuwige geloften heeft afgelegd of een andere wijze van definitief engagement in zijn instituut of sociëteit.⁷⁰ Alle kandidaten zijn verplicht om voor de wijding persoonlijk in tegenwoordigheid van de plaatselijk ordinarius of van zijn gedelegeerde de geloofsbelijdenis en de eed van trouw af te leggen volgens de door de Heilige Stoel goedgekeurde formulering.⁷¹

64. “Eenieder dient tot ... het diaconaat gewijd te worden door zijn eigen bisschop of met diens wettige machtigingsbrief.”⁷² Als de wijdeling tot een clericaal religieuzeninstituut van pauselijk recht hoort of tot een clericale sociëteit van apostolisch leven van pauselijk recht is het aan zijn hogere overste om hem machtigingsbrieven te verlenen.⁷³

65. De volgens de rite van het *Pontificale Romanum*⁷⁴ voltrokken wijding moet in een plechtige mis gevierd worden bij voorkeur op een zondag of op een verplichte feestdag

62. *Cic*, can. 1035,2.

63. *A.w.*, can. 1036. Vgl. *Ad pascendum*, V.

64. Vgl. *Cic*, can. 1050.

65. Vgl. *a.w.*, can. 1050,3; 1031,2.

66. *A.w.*, can. 1051,1.

67. *A.w.*, can. 1051,2.

68. Vgl. *a.w.*, can. 1028. Inzake de plichten die de wijdelingen met het diaconaat op zich nemen, vgl. de canones 273-289. Voor de gehuwde diakens moet men het beletsel tot het aangaan van een nieuw huwelijk (vgl. can. 1087) toevoegen.

69. Vgl. *a.w.*, can. 1037; *Ad pascendum*, VI.

70. Vgl. *Pontificale Romanum*, 177.

71. Vgl. *Cic*, can. 833,6; Congregatie voor de Geloofsleer, *Professio fidei et lusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*, in: *AAS* 81 (1989), 104-106; 1169.

72. *Cic*, can. 1015,1.

73. Vgl. *a.w.*, can. 1019.

74. *Pontificale Romanum*, III. *De Ordinatione Diaconorum*.

en in het algemeen in de kathedrale kerk.⁷⁵ De wijdelingen bereiden zich erop voor door “een retraite te doen gedurende ten minste vijf dagen, op een plaats en een wijze bepaald door de ordinarius”.⁷⁶ Gedurende de liturgie moet er bijzondere waarde worden gehecht aan de deelname van de echtgenoten en de kinderen van gehuwde wijdelingen.

IV De dimensies van de vorming tot permanent diaken

1. De menselijke vorming

66. De menselijke vorming heeft als doel de persoonlijkheid van de gewijde bedienaars zo te vormen dat dezen “geen obstakel maar een brug voor de anderen in hun ontmoeting met Jezus Christus, de Verlosser van de mens” zijn.⁷⁷ Ze moeten dus daartoe worden opgeleid om een aantal menselijke kwaliteiten te verwerven en te vervolmaken die hen in staan stellen het vertrouwen van de gemeenschap te genieten, hun pastorale inspanning met innerlijke rust te verrichten, ontmoeting en dialoog mogelijk te maken.

Analoog aan wat *Pastores dabo vobis* voor wat betreft de vorming van priesters aangeeft zullen ook de diakenkandidaten moeten worden opgevoed “tot liefde voor de waarheid, tot rechtschapenheid, tot eerbied voor iedere mens, tot gevoel voor rechtvaardigheid, tot trouw aan het gegeven woord, tot echt medelijden, tot standvastigheid en in het bijzonder tot een evenwichtig oordeel en gedrag”.⁷⁸

67. Van bijzonder belang voor diakens, geroepen om mensen van gemeenschap en dienstbaarheid te zijn, is het relationele vermogen naar anderen toe. Dat vereist dat zij

vriendelijk zijn, gastvrij, oprecht in woord en hart, prudent en discreet, vrijgevig en dienstvaardig, in staat zelf integer en broederlijk met anderen om te gaan en allen daartoe aan te moedigen, bereid tot begrip, vergeving en troost.⁷⁹ Een buitensporig in zichzelf gesloten, negatief zich opstellende en tot het opbouwen van betekenisvolle en evenwichtige relaties onbekwame kandidaat zou een diepgaande bekering moeten doormaken alvorens zich daadwerkelijk op weg naar het ambtelijk dienstwerk te kunnen begeven.

68. Aan de wortel van het relationele vermogen naar andere mensen toe staat de affectieve volwassenheid, die met een grote mate van zekerheid moet zijn bereikt zowel bij de ongehuwde als bij de gehuwde kandidaat. Deze volwassenheid veronderstelt in beide typen kandidaten dat men de centrale plaats heeft ontdekt die de liefde in het eigen bestaan inneemt en dat men met succes het eigen egoïsme heeft overwonnen. Inderdaad, zoals paus Johannes Paulus II in de Encycliek *Redemptor hominis* schrijft, “de mens kan niet leven zonder liefde. Hij krijgt nooit inzicht in zichzelf, en zijn leven is zinloos als hem geen liefde betoond wordt, als hij geen liefde vindt, als hij haar niet ervaart en zich eigen maakt, als hij er niet levendig deel aan heeft.”⁸⁰ Het betreft een liefde – zo verklaart de paus in *Pastores dabo vobis* – die alle dimensies van de persoon raakt, de fysieke, psychische en geestelijke dimensies, en die daarom een volledige beheersing van de seksualiteit vereist welke een waarachtige en volledige hoedanigheid van de persoon moet worden.⁸¹

Voor ongehuwde kandidaten betekent ‘de liefde leven’ zichzelf, de krachten en de inzet van de eigen persoon geheel en al aan Christus en de kerk aanbieden. Het is een veeleisende roeping die moet afrekenen met de neigingen van de affectiviteit en de aan-

75. Vgl. *cic*, can. 1010-1011.

76. *A.w.*, can. 1039.

77. *Pastores dabo vobis*, 43.

78. *T.a.p.*

79. Vgl. *t.a.p.*

80. *A.w.*, 44; Johannes Paulus II, Encycliek *Redemptor hominis* (4 maart 1979), 10.

81. Vgl. *Redemptor hominis*, 10; *Pastores dabo vobis*, 44.

driften van het instinct en die daarom afzien van, waakzaamheid, gebed en trouw aan een welomschreven levensregel noodzakelijk maakt. De aanwezigheid van echte vriendschappen, die een kostbare hulp en een providentiële steun vormen bij het leven van de eigen roeping, kunnen daartoe belangrijk bijdragen.⁸²

Voor gehuwde kandidaten betekent 'de liefde leven' zich in wederkerig elkaar toebehoren aan de eigen echtgenoten aanbieden, in een volledige, trouwe en onlosmakelijke band naar het beeld van de liefde van Christus voor zijn kerk; het betekent tegelijkertijd kinderen aanvaarden, beminnen en opvoeden en de gemeenschap die het gezin vormt een uitstraling geven naar heel de kerk en de samenleving. Het is een roeping die hedentendage zwaar op de proef wordt gesteld door de zorgwekkende degradatie van enkele fundamentele waarden en door het ophemelen van hedonisme en van een verkeerde vrijheidsopvatting. Om in heel haar volheid geleefd te worden vereist de roeping tot het gezinsleven dat dit wordt gevoed door gebed, liturgie en door dagelijkse zelfgave.⁸³

69. Voorwaarde tot een authentieke menselijke rijpheid is de opvoeding tot de vrijheid die de gestalte aanneemt van gehoorzaamheid aan de waarheid van het eigen wezen. "De zo begrepen vrijheid eist dat de mens werkelijk meester is over zichzelf, vastbesloten de verschillende vormen van egoïsme en van individualisme, die ieder leven bedreigen, te bestrijden en te overwinnen, bereid zich open te stellen voor anderen en edelmoedig in de toewijding en de dienst aan de naaste."⁸⁴ De vorming tot vrijheid sluit ook de opvoeding van het moreel geweten in, dat zich oefent in het beluisteren van Gods stem in het diepst van het eigen hart en in het vastbesloten daar gevolg aan te geven.

70. Bij het beschouwen van deze veelvoudige aspecten van menselijke rijpheid – menselijke kwaliteiten, relationeel vermogen, affectieve volwassenheid, opvoeding tot vrijheid en van het moreel geweten – zal rekening moeten worden gehouden met de leeftijd en de voorafgaande vorming van de kandidaten en daarvoor moeten op de personen toegesneden programma's worden ontwikkeld. De vormingsleider en de mentor zullen voor dat gedeelte waarin zij competent zijn hun bijdrage leveren; de geestelijk leidsman zal deze aspecten niet veronachtzamen en in de begeleidingsgesprekken nagaan of ze aanwezig zijn. Verder zijn bijeenkomsten en conferenties nuttig bij het helpen om tot nieuw inzicht te komen en om het groeiproces te stimuleren. Het gemeenschapsleven zal – in de verschillende vormen waarin het geprogrammeerd zal kunnen worden – een bij uitstek geschikt milieu vormen voor de broederlijke controle en vermaning. In gevallen waarin de voor de vorming verantwoordelijken het nodig achten, zal men met instemming van de betrokkenen op een psychologisch consult teruggrijpen.

2. Geestelijke vorming

71. De menselijke vorming is gericht op en wordt vervolledigd in de geestelijke vorming, die het hart en het integrerend centrum is van elke christelijke vorming. Ze is erop gericht het in de doop ontvangen nieuwe leven tot ontplooiing te brengen.

Wanneer een kandidaat de weg van vorming tot diaken begint heeft hij in het algemeen al een zekere ervaring van geestelijk leven gehad, bijvoorbeeld herkenning van de werking van de Geest, luisteren naar en overwegen van het woord Gods, smaak van het gebed, inzet voor de dienst aan de medegelovigen, offerbereidheid, kerkelijke

82. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 44.

83. Vgl. *t.a.p.*; Johannes Paulus II, apostolische Exhortatie *Familiaris consortio* (22 november 1981).

84. *T.a.p.*; *Pastores dabo vobis*, 44.

gezindheid, apostolische ijver. Al naargelang zijn levensstaat is in hem al een bepaalde welomschreven spiritualiteit gerijpt: die van het gezin, van toewijding in de wereld of van toewijding in het religieuze leven. De geestelijke vorming van de toekomstige diaken zal deze reeds verworven ervaring dus niet kunnen loochenen, maar zal haar moeten bevestigen en versterken door de specifieke trekken van de diakenspiritualiteit op haar in te planten.

72. Het element dat het meest kenmerkend is voor de diakenspiritualiteit is het ontdekken van en het delen in de liefde van Christus de dienstknecht, die niet kwam om gediend te worden maar om te dienen. De kandidaat zal daarom geholpen moeten worden om deze houdingen meer en meer te verwerven die, weliswaar niet exclusief maar in ieder geval specifiek zijn voor een diaken, zoals eenvoud van hart, totale en belangeloze zelfgave, nederige en dienstbare liefde tot de zusters en broeders, vooral tot de meest arme, lijdende en behoeftige, kiezen voor een stijl van met elkaar delen en van armoede. Maria, de dienstmaagd des Heren, moge op deze weg aanwezig zijn en in het dagelijks rozenkransgebed als moeder en helpster worden aangeroepen.

73. De bron van dit nieuwe vermogen tot liefde is de eucharistie, die niet toevallig het dienstwerk van de diaken kenmerkt. De dienst aan de armen is immers het logische vervolg op de dienst aan het altaar. De kandidaat zal daarom worden uitgenodigd om binnen de grenzen van de eigen gezins- en beroepsverplichtingen dagelijks of tenminste regelmatig deel te nemen aan de eucharistieviering en zal worden geholpen steeds dieper in dit mysterie door te dringen. Binnen het kader van deze eucharistische spiritualiteit moet zorg worden gedragen voor een adequaat tot waarde laten komen van

het boetesacrament.

74. Een ander element dat de diakenspiritualiteit kenmerkt is het woord van God, waarvan de diaken is geroepen een gezaghebbende verkondiger te zijn door te geloven wat hij verkondigt, door te onderrichten wat hij gelooft en door te leven wat hij onderricht.⁸⁵ De kandidaat zal daarom het woord van God steeds dieper moeten leren kennen en daarin het blijvende voedsel voor zijn geestelijk leven moeten zoeken via een nauwkeurige en liefdevolle studie en dagelijkse beoefening van de *lectio divina*.

75. Verder zal de inleiding op de betekenis van het gebed van de kerk niet mogen ontbreken. Want bidden namens en ten behoeve van de kerk maakt deel uit van het dienstwerk van de diaken. Dat vereist door-denkning van de oorspronkelijkheid van het christelijk gebed en van de getijdenliturgie maar bovenal het praktisch daarin binnengeleid worden. Daartoe is van belang dat bij alle bijeenkomsten van toekomstige diakens tijd aan dit gebed wordt gewijd.

76. De diaken belichaamt tenslotte het charisma van de dienst als deelname aan de kerkelijk bediening. Dat heeft een belangrijke weerslag op zijn geestelijk leven, dat gekenmerkt zal moeten worden door de begrippen 'gehoorzaamheid' en 'broederlijke gemeenschap'. In plaats van de met de wijdingsgenade ontvangen gaven uit te blussen zal een waarachtige opvoeding tot gehoorzaamheid de kerkelijke waarachtigheid van het apostolisch enthousiasme waarborgen. De gemeenschap met de gewijde medebroeders, priesters en diakens, is op haar beurt een balsem die de edelmoedigheid in het ambt ondersteunt en stimuleert. De kandidaat zal daarom zo gevormd moeten worden dat hij het gevoel krijgt te horen bij de groep van gewijde bedienaars, dat hij

85. Vgl. de overreiking van het evangelieboek, in *Pontificale Romanum*, 210.

samenwerkt met zijn broeders en met hen deelt in dezelfde geest.

77. Middelen tot deze vorming zijn de maandelijks stille dagen en de jaarlijkse retraite; organisch en in een voortschrijdend verloop opgebouwde instructies die rekening houden met de verschillende vormingsfasen; geestelijke begeleiding die van een strenge regelmaat moet kunnen zijn. Het is de bijzondere taak van de geestelijk leidsman om de kandidaat te helpen de tekenen van zijn roeping te onderkennen, zich toe te leggen op een houding van voortdurende bekering, de eigen trekken van de diakenspiritualiteit tot ontwikkeling te brengen door te putten uit de geschriften van de klassieke spiritualiteit en uit het voorbeeld van de heiligen, een harmonische samenhang te bewerkstelligen tussen levensstaat, beroep en ambt.

78. Men moet er bovendien op toezien dat de echtgenotes van gehuwde kandidaten zich steeds meer bewust worden van de roeping van hun man en van hun eigen zending aan zijn zijde. Het is daarom wenselijk dat zij regelmatig aan de bijeenkomsten van geestelijke vorming deelnemen.

Ook moeten passende initiatieven worden ontplooid om de kinderen gevoel bij te brengen voor de diaconale bediening.

3. Leerstellige vorming

79. De intellectuele vorming is een noodzakelijke dimensie van de vorming tot diaken in zoverre deze de diaken substantieel voedsel voor zijn geestelijk leven en een kostbaar instrument voor zijn dienstwerk biedt. Tegenover de uitdaging van de nieuwe evangelisatie waartoe de kerk in deze moeilijke overgang van het millennium geroepen is, is ze vandaag de dag bijzonder urgent.

De godsdienstige onverschilligheid, de vervaging van waarden, het verlies van morele overeenstemming en het cultureel pluralisme maken het nodig dat zij die met de gewijde bediening zijn belast een volledige en serieuze intellectuele vorming hebben.

In de rondzendbrief van 1969, *Come è a conoscenza*, nodigde de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding de Bisschoppenconferenties uit om een leerstellige vorming voor diakenkandidaten te ontwikkelen die rekening zou houden met de uiteenlopende persoonlijke en kerkelijke situaties maar die tegelijkertijd absoluut uitsloot “een gehaaste of oppervlakkige voorbereiding, omdat de taken van diakens volgens wat in *Lumen gentium* 29 en in het Motu proprio, 22⁸⁶ is bepaald, van een dergelijk belang zijn dat een solide en efficiënte vorming is vereist”.

80. De criteria die men moet volgen bij het ontwikkelen van zo'n vorming zijn:⁸⁷

- a. de noodzaak dat de diaken in staat is rekenschap te geven van zijn geloof en groeit in een actief kerkelijk besef.
- b. erop letten dat hij wordt gevormd voor de specifieke taken van zijn bediening;
- c. het belang dat hij het vermogen verwerft de tekenen van de tijd te verstaan en het evangelie op adequate wijze te incultureren;
- d. het nut dat hij communicatietechnieken en technieken om bijeenkomsten te bezielen kent evenals dat hij in het openbaar kan spreken en leiding en advies kan geven.

81. Rekening houdend met deze criteria zullen de volgende inhouden moeten worden overwogen:

- a. Inleiding op de heilige Schrift en op de juiste schriftuitleg; theologie van het oude en van het nieuwe testament; de verhouding tussen Schrift en traditie; het gebruik van de schrift bij verkondiging, catechese en pastoraat in het algemeen;

86. Het betreft *Sacrum diaconatus ordinem*, 22.

87. Vgl. Congregatie voor de katholieke opvoeding, Rondzendbrief *Come è a conoscenza* (16 juli 1969), 2.

- b. Inleiding op de studie van de kerkvaders en kennismaking met de kerkgeschiedenis;
- c. fundamentealtheologie met toelichting op de theologische bronnen, thema's en methoden, presentatie van de kwesties die met de openbaring samenhangen en een benadering van de verhouding tussen geloof en rede, die toekomstige diakens in staat stelt de redelijkheid van het geloof te verwoorden;
- d. dogmatiek met zijn verschillende tractaten: drie-eenheid, schepping, christologie, ecclesiologie en oecumene, mariologie, christelijke antropologie, sacramenten (in het bijzonder theologie van het gewijde dienstambt), eschatologie;
- e. christelijke moraal in zijn personale en sociale dimensies, en in het bijzonder de sociale leer van de kerk;
- f. spirituele theologie;
- g. liturgie;
- h. kerkelijk recht.

Afhankelijk van situaties en behoeften zal men het studieprogramma met andere cursussen aanvullen, zoals de studie van andere godsdiensten, het complex van filosofische kwesties, verdieping van bepaalde economische en politieke problemen.⁸⁸

82. Voor de theologische vorming moet men, waar het mogelijk is, gebruik maken van reeds bestaande instituten voor godsdienstwetenschappen of andere theologische opleidingen. Waar men speciaal voor de theologische vorming van diakens scholen moet oprichten moet men dat zo doen dat het aantal les- en werkcollege-uren niet minder is dan duizend over drie jaar verdeeld. Tenminste de basiscursussen moeten met een examen worden afgesloten en op het eind van de drie jaar moet in een de hele stof samenvattend eindexamen worden voorzien.

83. Als toelatingseis voor dit vormingsprogramma dient een voorafgaande basisvoorbereiding te gelden die afhankelijk van de culturele situatie van het land wordt bepaald.

84. De kandidaten moeten erop worden voorbereid om hun vorming ook na hun wijding voort te zetten. Ze moeten daarom ertoe worden gebracht een eigen handzame bibliotheek op te bouwen en beschikbaar te zijn voor programma's van permanente vorming.

4. Pastorale vorming

85. In brede zin valt de pastorale vorming samen met de geestelijke: ze is de vorming tot steeds vollere identificatie met de diaconia van Christus. Deze houding moet aan de vertaling in verschillende vormingsdimensies voorafgaan door ze in het verenigende perspectief van de diakenroeping te integreren, welke daarin bestaat het sacrament te zijn van Christus, de dienstknecht van de Vader.

In enge zin ontwikkelt de pastorale vorming zich via een specifiek theologische cursus en een stage in de praktijk.

86. De theologische cursus wordt 'pastoraaltheologie' genoemd. Deze is "een wetenschappelijke reflectie over de kerk die iedere dag opnieuw wordt opgebouwd uit kracht van de Geest in de geschiedenis; dus over de kerk als 'het universele sacrament van het heil', als teken en levend instrument van het heil van Jezus Christus in het woord, in de sacramenten en in de dienst van de liefde".⁸⁹ Doel van deze cursus is dus het presenteren van de beginselen, criteria en methoden die de apostolisch-missionaire activiteiten van de kerk in de geschiedenis richting geven.

88. Vgl. *a.w.*, 3.

89. *Pastores dabo vobis*, 57.

De voor de diakens geprogrammeerde ‘pastoraaltheologie’ zal bijzondere aandacht hebben voor bij uitstek diaconale aandachtsvelden, zoals:

- a. de liturgische praktijk: toediening van sacramenten en sacramentaliën, dienst aan het altaar;
- b. de verkondiging van het woord in de verschillende contexten van het ambtelijk dienstwerk: kerygma, catechese, sacramentenvorbereiding, homilie;
- c. inzet van de kerk voor sociale gerechtigheid en liefdadigheid;
- d. het leven van de gemeenschap, in het bijzonder inspireren van gezinsbegeleidingsgroepen, kleine gemeenschappen, groepen en bewegingen en dergelijke

Ook enig technisch onderricht zal nuttig kunnen zijn waardoor kandidaten op specifieke werkzaamheden in het kader van de bediening worden voorbereid, zoals psychologie, geloofspedagogiek, homiletiek, liturgische zang, kerkelijke administratie, informatica en dergelijke.⁹⁰

87. Gelijktijdig aan (en mogelijk in verbinding met) het pastoraaltheologisch onderricht moet men voor iedere kandidaat een stage regelen die hem in staat stelt dat wat hij tijdens de studie opneemt op het werkveld in praktijk te brengen. De stage moet stapsgewijs en gedifferentieerd zijn en voortdurend geëvalueerd worden. Bij de keuze van werkzaamheden moet rekening gehouden worden met bestaande vormen van bediening en de stage moet worden geëvalueerd.

Men zorg ervoor dat de kandidaten actief worden betrokken bij de diocesane pastoraal en van tijd tot tijd ervaringen uitwisselen met reeds werkzame diakens.

88. Verder moet men er zorg voor dragen dat de toekomstige diakens een sterk gevoel

voor missie ontwikkelen. Analoog aan priesters ontvangen ook zij immers bij de heilige wijding een geestelijke gave die hen voorbereidt op een universele zending tot aan de uiteinden van de aarde (vgl. Hnd 1,8).⁹¹ Ze moeten dus geholpen worden een levend besef te krijgen van hun missionaire identiteit en erop worden voorbereid om de verkondiging van de waarheid ook aan niet-christenen, bijzonder aan hun volksgenoten, op zich te nemen. Maar ook het perspectief van de zending *ad gentes* mag niet ontbreken telkens wanneer de omstandigheden het vragen en het toelaten.

Tot slot

89. De *Didascalia Apostolorum* beveelt de diakens van de eerste eeuwen aan: “Zoals onze Heiland en Meester in het evangelie zei: ‘Wie groot wil worden onder jullie, moet jullie dienstknecht worden, precies zoals de Mensenzoon, die niet is gekomen om te worden gediend, maar om te dienen en zijn leven te geven tot losprijs van velen’, zo moeten jullie, diakens, hetzelfde doen, ook als dat het geven van het eigen leven voor jullie broeders, voor de dienst die jullie gehouden zijn te vervullen, met zich meebrengt.”⁹² Dat is een zeer actuele uitnodiging ook voor hen die vandaag de dag tot het diaconaat worden geroepen, en die hen oproept zich met grote inzet op hun toekomstig dienstwerk voor te bereiden.

90. De Bisschoppenconferenties en de ordinarij van de hele wereld waaraan dit document wordt overhandigd, mogen ervoor zorgen dat het onderwerp wordt van aandachtige reflectie samen met hun priesters en hun geloofsgemeenschappen. Het zal een belangrijk uitgangspunt zijn voor die kerken waar het permanent diaconaat een

90. Vgl. *Come è a noscenza*, 3.

91. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het ambt en het leven van de priesters *Presbyterorum ordinis*, 10; Decreet over de missieactiviteit van de kerk *Ad gentes divinitus*, 20.

92. *Didascalia Apostolorum*, III, 13 (19), 3, in: F. Funk (ed.), *Didascalia et Constituciones Apostolorum*, I, Paderborn 1905, 214-215.

actieve en gepraktiseerde werkelijkheid is; voor de andere kerken zal het een doeltreffende uitnodiging zijn om deze kostbare gave van de Geest, die de diaconale dienst is, naar zijn waarde te schatten.

Paus Johannes Paulus II heeft zijn goedkeuring gehecht aan en bevolen tot publicatie van deze *Ratio fundamentalis institutionis diaconorum permanentium*.

Rome, vanuit het gebouw van de Congregaties, 22 februari, het feest van Sint Petrus' Stoel, van het jaar 1998.

PIO KARDINAAL LAGHI

prefect

JOSÉ SARAIVA MARTINS

secretaris

Directorium pro ministero et vita diaconorum permanentium

Directorium voor de dienst en het leven van permanent diakens

1. De rechtspositie van de diaken

De diaken als gewijde bedienaar

1. Het diaconaat ontspringt aan de toewijding en de zending van Christus, waaraan de diaken geroepen wordt deel te nemen.¹ Door oplegging van de handen en het wijdingsgebed wordt hij tot een gewijd bedienaar, tot lid van de hiërarchie gemaakt. Deze omstandigheid bepaalt zijn theologische en juridische positie in de kerk.

1. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, dogmatische Constitutie over de kerk *Lumen gentium*, 28.

2. Vgl. *cic*, can. 1034, 1; Paulus VI, apostolische Brief *Ad pascendum*, (15 augustus 1972), l.a.

3. Vgl. *cic*, can. 265-266.

Vervolg noten op blz. 33

De incardinatie

2. Op het moment van de toelating tot het diaconaat zullen alle kandidaten duidelijk schriftelijk hun bedoeling moeten uiten de kerk hun leven lang te dienen² binnen een bepaald territoriaal of personaal omschreven gebied of in een instituut van gewijd leven respectievelijk een sociëteit van apostolisch leven met de mogelijkheid van incardinatie.³ De schriftelijke aanvaarding van een dergelijk verzoek is voorbehouden aan degene die tot incardinatie bevoegd is

en bepaalt wie de ordinarius van de kandidaat is.⁴

De incardinatie is een juridische band met ecclesiologische en spirituele waarde in zoverre daarin de ambtelijke toewijding van de diaken aan de kerk tot uiting komt.

3. Een diaken die reeds in een kerkelijk rechtsgebied is geïncardineerd kan volgens het recht in een ander rechtsgebied worden geïncardineerd.⁵ De diaken die om juiste beweegredenen zijn ambt in een ander bisdom dan die van zijn incardinatie wenst uit

te oefenen, moet de schriftelijke autorisatie van de beide bisschoppen hebben. De bisschoppen zouden die diakens van hun bisdom moeten begunstigen die van plan zijn zich hetzij definitief hetzij tijdelijk ter beschikking te stellen van de kerken die lijden onder schaarste aan geestelijken en in het bijzonder diegenen die verzoeken zich aan de zending *ad gentes* te wijden, onder voorwaarde van een specifieke nauwgezette voorbereiding. De noodzakelijke verhoudingen zullen met een passende overeenkomst tussen de belanghebbende bisschoppen worden geregeld.⁶

De bisschop is verplicht met bijzondere zorg de diakens van zijn bisdom te volgen.⁷ Hij zal persoonlijk of via een door hem gedelegeerde priester zorg voor hen dragen, waarbij hij bijzondere aandacht zal hebben voor hen die zich door hun levenssituatie in bijzondere moeilijkheden bevinden.

4. De in een instituut van gewijd leven of een sociëteit van apostolisch leven geïncardineerde diaken zal zijn ambt onder het gezag van de bisschop uitoefenen in al datgene wat de pastorale zorg en de openbare uitoefening van de eredienst en de werken van apostolaat betreft, terwijl hij ook onderworpen blijft aan zijn eigen oversten overeenkomstig hun bevoegdheden en trouw blijft aan de discipline van de betreffende gemeenschap.⁸ In geval van verplaatsing naar een andere gemeenschap van een ander bisdom zal de overste de diaken aan de ordinarius moeten voordragen om van deze het verlof te verkrijgen het ambt uit te oefenen overeenkomstig de wijzen die zij zelf met een verstandig akkoord zullen bepalen.

5. De bijzondere roeping van de permanent diaken veronderstelt dat hij in deze wijdingsgraad blijft. Derhalve zal een eventuele overgang naar het priesterschap van

ongehuwde of weduwnaar geworden permanent diakens altijd een zelden voorkomende uitzondering zijn, slechts mogelijk wanneer bijzondere en ernstige redenen daartoe aanleiding geven. De beslissing tot aanvaarding tot de wijdingsgraad van het priesterschap komt de eigen diocesane bisschop toe, tenzij er andere aan de Heilige Stoel voorbehouden beletselen zijn.⁹ Gegeven echter de uitzonderlijkheid van zo'n geval is het op zijn plaats dat hij van tevoren de Congregatie voor de Katholieke Opvoeding raadpleegt voor wat betreft het programma van intellectuele en theologische voorbereiding van de kandidaat en de Congregatie voor de Clerus aangaande het programma van pastorale voorbereiding en de aanleg van de diaken voor het priesterschap.

Sacramentele broederlijkheid

6. Krachtens de ontvangen wijding zijn de diakens in een sacramentele broederlijkheid onderling verbonden. Allen zetten zich in voor dezelfde zaak: de opbouw van het Lichaam van Christus onder het gezag van de bisschop, in gemeenschap met de paus.¹⁰ Iedere diaken moet zich met de medebroeders verbonden voelen door de band van de liefde, het gebed, de gehoorzaamheid rond de eigen bisschop, de ijver van het dienstambt en samenwerking.

Het is goed dat de diakens met instemming van de bisschop en in aanwezigheid van de bisschop zelf of van zijn gedelegeerde elkaar regelmatig ontmoeten om de uitoefening van het eigen dienstambt te evalueren, hun ervaringen uit te wisselen, de vorming voort te zetten en elkaar wederzijds in hun trouw te stimuleren. De bovengenoemde bijeenkomsten van permanent diakens kunnen ook van belang zijn voor de kandidaten voor de diakenwijding. Het is

4. Vgl. *a.w.*, can. 1034.1, 1016, 1019; Johannes Paulus II, apostolische Constitutie *Spirituali militum curae*, (21 april 1986), VI, 3-4, in: *AAS* 78 (1986), 483-484; *cic*, can. 295,1.

5. Vgl. *cic.*, can. 267-268,1.

6. Vgl. *a.w.*, can. 271.

7. Vgl. Paulus VI, apostolische Brief *Sacrum diaconatus ordinem*, (18 juni 1967), VI, 30.

8. Vgl. *cic*, can. 678,1-3; 715; 738; vgl. ook *Sacrum diaconatus ordinem*, VII,33-35.

9. Vgl. Staatssecretariaat, *Brief aan de Kardinaal Prefect van de heilige Congregatie voor de Sacramenten en de Eredienst*, Prot. N. 122.735 (3 januari 1984).

10. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het herderlijk ambt van de bisschoppen in de kerk *Christus Dominus*, 15; *Sacrum diaconatus ordinem*, 23.

11. *Pontificale Romanum - De Ordinatione Episcopi, Presbyterorum et Diaconorum*, 201, Editio typica altera, Typis Polyglottis, Vaticaan 1990, 110 (*Pontificale Romanum*); vgl. ook *cic*, can. 273.

12. "... Iemand die wordt beheerst door een geest van weerspanning of verzet tegen het gezag zou niet op geschikte wijze de diaconale functies kunnen vervullen. Het diaconaat kan niet worden verleend dan slechts aan hen die geloven in de waarde van de pastorale zending van de bisschop en de priester en in de bijstand van de heilige Geest die hen in hun werkzaamheden en hun beslissingen leidt. In het bijzonder moet worden herhaald dat de diaken 'aan de bisschop eerbied en gehoorzaamheid betuigen' moet ... De dienst van de diaken richt zich, vervolgens, op de eigen christelijke gemeenschap en op heel de kerk, waarmee hij slechts een diepe verbondenheid kan voeden om reden van haar zending en haar goddelijke instelling" (Johannes Paulus II, *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2, in: *Insegnamenti XVI*, 2 (1993), 1055).

13. *Cic*, can. 274,2.

Vervolg noten op blz. 35

aan de plaatselijke bisschop om in de diakens die in het bisdom werkzaam zijn een 'geest van verbondenheid' te bevorderen, waarbij vermeden moet worden dat zich die 'korpsgeest' ontwikkelt die heeft bijgedragen tot het verdwijnen van het permanent diaconaat in de voorbije eeuwen.

7. De positie van de diaken brengt ook een geheel van bijzondere plichten en rechten met zich mee, naar de strekking van canon 273-283 van het *Wetboek van Canoniek Recht* voor de geestelijken in het algemeen en voor de diakenen in het bijzonder.

8. De rite van de diakenwijding bevat de gehoorzaamheidsbelofte aan de bisschop: "Belooft u mij en mijn opvolgers eerbied en gehoorzaamheid?"¹¹ Door gehoorzaamheid aan de bisschop te beloven neemt de diaken Jezus als model, de man van gehoorzaamheid bij uitstek (vgl. Fil 2,5-11), naar Wiens voorbeeld de eigen gehoorzaamheid wordt gekenmerkt door het luisteren (vgl. Heb 10,5 e.v.; Joh 4,34) en door de radicale beschikbaarheid (vgl. Lc 9,54 e.v.; 10,1 e.v.). Daarom spant hij zich vooral in om in volle overeenstemming met de wil van de Vader te handelen; tegelijkertijd zet hij zich ook in voor de kerk door volledig beschikbaar te zijn.¹² In het gebed en in de geest van gebed waarvan hij moet zijn doordrenkt zal de diaken dagelijks zijn totale zelfgave verdiepen, zoals de Heer "tot de dood, de dood aan een kruis" (Fil 2,8). Deze visie op gehoorzaamheid maakt ontvankelijk voor de concrete bijzonderheden van de verplichting die de diaken met de belofte bij de wijding op zich heeft genomen, volgens wat door de wet van de kerk is voorzien: "Clerici zijn eraan gehouden, tenzij zij door een wettig beletsel verontschuldigd zijn, de taak die hun door hun Ordinarius toevertrouwd wordt, op zich te nemen en getrouw te vervullen."¹³ De basis van deze plicht ligt in de

deelname zelf aan het bisschopsambt, geschonken door het wijdings sacrament en door de kerkelijke zending. De omvang van gehoorzaamheid en beschikbaarheid wordt bepaald door het diaconaal dienstambt zelf en door alles wat een objectieve, directe en rechtstreekse verhouding daarmee heeft.

In het benoemingsdecreet zal de bisschop aan de diaken opdrachten toevertrouwen die aan de persoonlijke vaardigheden, de celibataire dan wel gezinssituatie, zijn vorming, zijn leeftijd, en zijn rechtmatige geestelijke verlangens beantwoorden. Ook het territoriale gebied of de personen op wie de apostolische dienst gericht is zullen worden omschreven; ook zal nader vermeld worden of de benoeming een voltijd- dan wel een deeltijd karakter heeft en welke priester verantwoordelijk zal zijn voor de 'cura animarum' behorend tot het gebied waarop de benoeming zich afspeelt.

9. Geestelijken zijn verplicht om in een band van broederlijkheid en gebed te leven, door zich in te zetten in de onderlinge samenwerking en in die met de bisschop en door ook de zending van de leken gelovigen in kerk en wereld te erkennen en te bevorderen,¹⁴ door een sobere en eenvoudige stijl van leven te leiden die zich opent naar de 'cultuur van het geven' en een broederlijk samen delen begunstigt.¹⁵

10. Permanent diakenen zijn niet gehouden clericaal gekleed te gaan zoals daarentegen wel de diakenen die priesterkandidaat zijn,¹⁶ voor wie dezelfde normen gelden die in het algemeen voor priesters zijn voorzien.¹⁷ De leden van instituten van het gewijde leven en van sociëteiten van apostolisch leven houden zich aan wat voor hen door het *Wetboek van Canoniek Recht* is beschikt.¹⁸

11. De kerk erkent in de eigen canonieke regelgeving het recht van diakenen om zich

onderling te verenigen ter begunstiging van hun geestelijk leven, om werken van naastenliefde en barmhartigheid te beoefenen en om andere doeleinden na te streven, in volledige overeenstemming met hun sacramentele wijding en hun zending.¹⁹ Zoals aan andere clerici is het diakens niet toegestaan verenigingen of groeperingen van welke aard dan ook, dus ook burgerlijke, op te richten, zich daarbij aan te sluiten of daaraan deel te nemen, welke zich niet met de clericale staat verdragen of een obstakel vormen voor het ijverig volbrengen van het dienstambt. Ze zullen ook al die verenigingen vermijden die door hun aard, doelstelling en werkmethoden schadelijk zijn voor de volle hiërarchische gemeenschap van de kerk; ook die, welke schade berokkenen aan de identiteit van de diaken en aan de vervulling van de plichten die de diakens beoefenen ten dienste van het Volk Gods; en ten slotte die, welke tegen de kerk samenspannen.²⁰

Geheel onverzoenbaar met de diaconale staat zijn ook die verenigingen die diakens, onder het mom van representativiteit, in een soort corporatie of vakbond willen samenbrengen of dus in pressiegroepen en daarmee feitelijk hun heilig dienstambt tot een beroep of vak reduceren vergelijkbaar met functies van profane aard. Vervolgens zijn die verenigingen onverenigbaar die op een of andere wijze afbreuk doen aan de directe en rechtstreekse verhouding van elke diaken met zijn eigen bisschop.

Zulke verenigingen zijn verboden omdat zij schadelijk blijken te zijn voor de uitoefening van het heilige diakenambt dat het gevaar loopt beschouwd te worden als een ondergeschikte activiteit, en ze brengen aldus een houding binnen van oppositie tegenover de gewijde herders die slechts als werkgevers worden beschouwd.²¹

Men moge voor ogen houden dat geen enkele private vereniging kerkelijk erkend

kan worden zonder een voorafgaande 'recognitio' van de statuten van de kant van de bevoegde kerkelijke overheid.²² Deze overheid heeft het recht en de plicht om te waken over de verenigingen en over het realiseren van de statutair vastgelegde doelstellingen.²³

Diakens afkomstig van kerkelijke verenigingen of bewegingen mogen nooit verstooken worden van de geestelijke rijkdommen van dergelijke gemeenschappen, waarbinnen zij hulp en steun voor hun zending ten dienste van de particuliere kerk kunnen blijven vinden.

12. De eventuele beroepsactiviteiten van de diaken hebben een andere betekenis dan die van de lekengevolgelingen.²⁴ Bij permanent diakens blijft de profane arbeid gekoppeld aan de dienst; zij immers moeten voor ogen houden dat de lekengevolgelingen wegens hun bijzondere zending "er heel bijzonder toe geroepen worden om de kerk werkdadig aanwezig te doen zijn in die plaatsen en omstandigheden waar zij door hen alleen het zout van de aarde kan worden".²⁵

De heersende discipline van de kerk verbiedt permanent diakens niet een beroep te aanvaarden en uit te oefenen met uitoefening van burgerlijk gezag noch ook zich in te zetten voor het beheer van tijdelijke goederen of wereldlijke ambten uit te oefenen met de plicht van rekenschapgeving, in afwijking van wat voor de andere geestelijken is bepaald.²⁶ Omdat een dergelijke afwijking niet passend kan blijken is voorzien dat het particuliere recht anders kan bepalen.

Bij het verrichten van commerciële en zakelijke activiteiten²⁷ – aan diakens toegestaan als er geen andere, van toepassing zijnde regelingen van particulier recht zijn – zijn diakens verplicht eerlijkheid en morele correctheid te tonen. Zij moeten zorgvuldig de plichten van gerechtigheid en van

14. " ... tot de opgaven van de diaken behoort het 'bevorderen en ondersteunen van de apostolische activiteiten van leken'. Inzoverre hij meer dan de priester aanwezig en ingevoegd is in wereldse milieus en structuren moet hij zich bemoedigd voelen de nabijheid tussen het gewijde dienstambt en de activiteiten van leken te begunstigen in de gemeenschappelijke dienst aan het Rijk Gods" (Johannes Paulus II, *Catechesis* in de Algemene Audiëntie (13 oktober 1993), 5, in: *Insegnamenti XVI*, 2 (1993), 1002-1003); vgl. *cic*, can. 275.

15. Vgl. *cic*, can. 282.

16. Vgl. *a.w.*, can. 288 verwijzend naar can. 284.

17. Vgl. *a.w.*, can. 284; Congregatie voor de Clerus, Directorium voor het ambt en het leven van de priesters *Tota Ecclesia*, (31 januari 1994), 67-68; Pauze-Raad voor de Interpretatie van Wetsteksten, *Verheldering inzake de bindende kracht van art. 66* (22 oktober 1994), in: *Sacrum Ministerium*, 2 (1995), 263.

18. Vgl. *cic*, can. 669.

19. Vgl. *a.w.*, can. 278,1-2, als nadere uitleg van can. 215.

Vervolg noten op blz. 36

20. Vgl. *a.w.*, can. 278,3, 1374; Duitse Bisschoppenconferentie, Verklaring *Katholische Kirche und Freimaurerei* (28 februari 1980).

21. Vgl. Congregatie voor de Clerus, Verklaring over sommige verenigingen of bewegingen die aan alle geestelijken verboden zijn *Quidam Episcopi* (8 maart 1982), IV.

22. Vgl. *cic*, can. 299,3, 304.

23. Vgl. *a.w.*, can. 305.

24. Vgl. Johannes Paulus II, *Toespraak tot de bisschoppen van Zaire bij het Ad Limina-bezoek* (30 april 1983), 4, in: *Insegnamenti*, VI, 1 (1983), 1112-1113; *Toespraak tot de permanent diakens* (16 maart 1985), in: *Insegnamenti*, VIII, 1 (1985), 648-650; vgl. ook *Toespraak bij de wijding van acht nieuwe bisschoppen in Kinshasa* (4 mei 1980), 3-5, in: *Insegnamenti*, III, 1 (1980), 1111-1114; *Catechese in de Algemene Audiëntie* (6 oktober 1993), in: *Insegnamenti*, XVI, 2 (1993), 951-955.

25. *Lumen gentium*, 33; vgl. ook *cic*, can. 225.

26. Vgl. *cic*, can. 288, met verwijzing naar can. 285,3-4.

27. Vgl. *a.w.*, can. 288, met verwijzing naar can. 286.

Vervolg noten op blz. 37

burgerlijke wetten die niet in strijd zijn met het natuurrecht, het leergezag, de wetten van de kerk en haar vrijheid, nakomen.²⁸

Deze uitzondering waardoor permanent diakens een profaan beroep mogen uitoefenen, is niet van toepassing op diakens die tot instituten van gewijd leven en sociëteiten van apostolisch leven behoren.²⁹

Permanent diakens zullen er altijd zorg voor dragen verstandig te zijn in hun beoordeling en daarbij advies in te winnen bij de eigen bisschop vooral in de ingewikkeldere situaties en gevallen. Ofschoon eerzaam en nuttig voor de gemeenschap zouden sommige beroepen – indien ze door een permanent diaken worden uitgeoefend – in bepaalde situaties moeilijk te verzoenen blijken met de pastorale verantwoordelijkheden eigen aan zijn ambt. Het bevoegde gezag moet derhalve met de behoeften van de kerkelijke gemeenschap en de vruchtbaarheid van de pastorale werkzaamheid ten dienste van haar voor ogen, op verstandige wijze de afzonderlijke gevallen beoordelen, ook wanneer dat een verandering van beroep na de diakenwijding met zich mee brengt.

In geval van gewetensconflict moeten diakens in overeenstemming met de leer en de discipline van de kerk handelen, ook al brengt dat een zwaar offer voor hen met zich mee.

13. Als gewijde bedienaars moeten diakens voorrang geven aan hun ambt en de pastorale naastenliefde en “zoveel mogelijk bevorderen dat de vrede en de eendracht op basis van rechtvaardigheid tussen de mensen bewaard blijft”.³⁰ Actieve inzet in politieke partijen en vakbonden kan worden toegestaan in situaties van bijzonder belang voor “de bescherming van de rechten van de kerk of de bevordering van het algemeen welzijn”,³¹ overeenkomstig de door de Bisschoppenconferentie uitgevaardigde bepa-

lingen;³² samenwerking met partijen en vakbondskrachten die zich baseren op ideologieën, praktijk of coalities die in strijd zijn met de katholieke leer, blijft dus ten stelligste verboden.

14. Om “een aanzienlijke tijd” buiten het bisdom te verblijven zal de diaken, volgens de regelingen van het particulier recht, verlof moeten krijgen van de eigen ordinarius of de hogere overste.³³

Levensonderhoud en sociale voorzieningen

15. Diakens die in een profaan beroep werkzaam zijn moeten met de middelen uit deze werkzaamheden in hun eigen levensonderhoud voorzien.³⁴

Het is volstrekt legitiem dat degenen die zich geheel en al ten dienste van God stellen in de uitoefening van een kerkelijk ambt³⁵ op gerechte wijze worden beloond aangezien “de arbeider zijn loon waard is” (Lc 10,7) en “de Heer heeft bepaald dat de verkondigers van het evangelie van het evangelie moeten leven” (1Kor 9,14). Dat sluit niet uit dat, zoals reeds de apostel Paulus deed (vgl 1Kor 9,12), men niet zou kunnen afzien van dit recht en op andere wijze in het eigen onderhoud zou kunnen voorzien.

Het is niet eenvoudig voor iedereen algemene en bindende normen vast te stellen met betrekking tot het levensonderhoud gezien de grote verscheidenheid van situaties die er tussen diakens, in de verschillende kerken en in de verschillende landen bestaat. Bovendien moet men ten aanzien hiervan ook de eventuele akkoorden die door de Heilige Stoel en door de Bisschoppenconferenties met de regeringen van de landen zijn afgesloten voor ogen houden. Voor de toepasselijke bepalingen zij derhalve naar het particulier recht verwezen.

16. Inzoverre clerici actief en concreet aan de kerkelijke bediening zijn toegewijd, hebben zij recht op levensonderhoud, dat bestaat in “een passende vergoeding”³⁶ en sociale bijstand.³⁷

Met betrekking tot gehuwde diakens bepaalt het *Wetboek van Canoniek Recht* als volgt: “Gehuwde diakens die zich volledig aan de kerkelijke bediening wijden, verdienen een vergoeding te ontvangen waarmee zij in hun eigen onderhoud en in dat van hun gezin kunnen voorzien; wie evenwel op grond van een burgerlijk beroep dat zij uitoefenen of uitgeoefend hebben, een vergoeding krijgen, dienen uit de hieruit verkregen inkomsten voor zichzelf en de behoeften van hun gezin te zorgen.”³⁸ Bij het vaststellen dat de vergoeding ‘adequaat’ moet zijn gelden ook als maatstaven: de persoonlijke levenssituatie, de aard van het uitgeoefende ambt, omstandigheden van plaats en tijd, de levensbehoeften van de bedienaar (indien gehuwd, inclusief die van zijn gezin), rechtvaardige betaling van mensen die eventueel in zijn dienst hebben gestaan. Daarbij gaat het om algemene criteria die op alle clerici worden toegepast.

Om te voorzien in het “levensonderhoud van de clerici die in dienst zijn van het bisdom”, moet er in elke particuliere kerk een speciale instelling worden opgericht ten einde “goederen of vrijwillige bijdragen bijeen te brengen”.³⁹

Tenzij anders voorzien wordt de sociale bijstand ten behoeve van clerici aan een andere daarvoor bestemde instelling toevertrouwd.⁴⁰

17. Als ze niet uit een andere bron van levensonderhoud putten, hebben ook celibataire diakens die zich in voltijd aan de kerkelijke bediening ten behoeve van het bisdom wijden recht op vergoeding volgens het algemene principe.⁴¹

18. Gehuwde diakens die zich in voltijd aan de kerkelijke bediening wijden zonder uit andere bron enige economische schadeloosstelling te ontvangen moeten een zodanige vergoeding krijgen dat zij in staat zijn te voorzien in het eigen levensonderhoud en dat van het gezin,⁴² in overeenstemming met bovengenoemd algemeen principe.

19. Gehuwde diakens die zich in voltijd of deeltijd aan de kerkelijke bediening wijden maar een vergoeding ontvangen voor hun burgerlijk beroep dat zij beoefenen of hebben beoefend, zijn gehouden met de inkomsten uit een dergelijke vergoeding te voorzien in de eigen behoeften en die van hun eigen gezinnen.⁴³

20. Het is aan het particulier recht om met passende normen andere aspecten van deze ingewikkelde materie te regelen door bijvoorbeeld vast te leggen dat de instanties en parochies waaraan de dienst van een diaken ten goede komt verplicht zijn de lopende kosten die hij bij het vervullen van zijn bediening maakt te vergoeden.

Het particulier recht kan bovendien bepalen welke last het bisdom op zich moet nemen tegenover een diaken die zonder schuld zijn baan in de burgermaatschappij kwijt is geraakt. Evenzo is het gepast de eventuele economische verplichtingen van het bisdom te preciseren tegenover de vrouw en de kinderen van een overleden gehuwde diaken. Indien mogelijk is het passend dat de diaken voor zijn wijding zich bij een verzekering aansluit die in deze gevallen voorziet.

Verlies van de diaconale staat

21. De diaken is geroepen om met edelmoe-dige toewijding en altijd vernieuwde volharding de ontvangen wijding in vertrouwen

28. Vgl. *a.w.*, can. 222,2, 225,2.

29. Vgl. *a.w.*, can. 672.

30. *A.w.*, can. 287,1.

31. *A.w.*, can. 287,2.

32. Vgl. *a.w.*, can. 288.

33. Vgl. *a.w.*, can. 283.

34. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, 21.

35. Vgl. *cic*, can. 281 in samenhang met can. 145.

36. “Wanneer clerici zich aan een kerkelijke bediening wijden, verdienen zij een vergoeding te ontvangen die bij hun situatie past, rekening houdend zowel met de aard van de taak zelf als met de omstandigheden van plaats en tijd, en waardoor zij zelf kunnen voorzien in hun eigen levensbehoeften alsmede in een billijke vergoeding voor diegenen op wier dienst zij aangewezen zijn” (*cic*, can. 281,1).

37. “Eveneens moet ervoor gezorgd worden dat zij die sociale bijstand genieten waardoor op passende wijze in hun behoeften voorzien wordt als zij ziek, invalide of bejaard zijn” (*cic*, can. 281,2).

Vervolg noten op blz. 38

38. *Cic*, can. 281,3. Met de term 'vergoeding' in het canoniek recht wil men, in onderscheid tot het burgerlijk recht, meer dan het stipendium in de technische zin die schadeloosstelling aangeven die geschikt is om een eerlijk en een evenredig onderhoud van de bedienaar toe te staan, wanneer een dergelijke schadeloosstelling nodig is uit hoofde van rechtvaardigheid.

39. *A.w.*, can. 1274,1.

40. *A.w.*, can. 1274,2.

41. Vgl. *a.w.*, can. 281,1.

42. Vgl. *a.w.*, can. 281,3.

43. Vgl. *t.a.p.*

44. Vgl. *a.w.*, can. 290-293.

45. *Lumen gentium*, 29.

46. Johannes Paulus II, *Toespraak tot de permanent diakens* (16 maart 1985), 2, in: *Insegnamenti VIII*, 1 (1985), 649; vgl. *Lumen gentium*, 29; *Cic*, can. 1008.

47. Pauselijke Raad voor de Bevordering van de eenheid der Christenen, *Oecumenisch Directorium: richtlijnen voor de toepassing van de beginselen en normen inzake de oecumenische beweging* (25 maart 1993), 71;

Vervolg noten op blz. 39

op de eeuwige trouw van God te beleven. Eenmaal geldig ontvangen wordt de heilige wijding nooit nietig. Maar de clericale staat kan worden verloren volgens de canonieke normen.⁴⁴

2. De dienst van de diaken

Diaconale functies

22. De dienst van de diaken is door het Tweede Vaticaans Concilie samengevat in de drieslag "diaconie van de liturgie, het woord en de liefdewerken".⁴⁵ Op deze wijze wordt de deelname van de diaken aan het ene en drievoudige ambt van Christus in het gewijde dienstambt uitgedrukt. De diaken "is leraar in zoverre hij het Woord Gods verkondigt en verklaart; hij heiligt, in zoverre hij de sacramenten van de doop en de eucharistie en de sacramentaliën bedient, deelneemt aan de celebratie van de heilige mis als 'bedienaar van het Bloed' en de eucharistie bewaart en uitdeelt; hij is leider, in zoverre hij bezieling geeft aan de gemeenschap of sectoren van het kerkelijk leven".⁴⁶ Aldus assisteert en dient de diaken de bisschop en de priesters, die in elke liturgie voorgaan, waken over de leer en het volk Gods leiden.

Bij de dienst aan de gemeenschap van de gelovigen moet de dienst van de diakens "zonder vooroordelen en onbedachtzame initiatieven meewerken aan het tot stand komen van de eenheid van de christenen",⁴⁷ door die "menselijke eigenschappen te ontwikkelen die iemand aanvaardbaar en geloofwaardig maken, door te waken over zijn spreken en oog te hebben voor zijn persoonlijke talenten op het gebied van de dialoog, om te komen tot een waarachtige oecumenische houding".⁴⁸

Diaconie van het Woord

23. Tijdens de wijding overhandigt de bisschop het evangelieboek aan de diaken met deze woorden: "Ontvang het evangelie van Christus waarvan gij verkondiger zijt geworden."⁴⁹ Evenals priesters wijden diakens zich toe aan alle mensen door hun goed gedrag, door de openlijke predicatie van het mysterie van Christus, het doorgeven van de christelijke leer of door het bestuderen van actuele problemen. De belangrijkste functie van de diaken is daarom samen te werken met de bisschop en de priesters in de uitoefening van de bediening⁵⁰ niet van de eigen wijsheid naar van het woord Gods, waarbij hij allen uitnodigt tot bekering en heiligheid.⁵¹ Om deze zending te vervullen zijn diakens gehouden zich voor alles voor te bereiden door een nauwgezette studie van de heilige Schrift, van de traditie, de liturgie en van het leven van de kerk.⁵² Bovendien zijn zij gehouden zich bij de interpretatie en toepassing van de heilige geloofsschat gewillig te laten leiden door het leergezag van hen die "getuigen van de goddelijke en katholieke waarheid"⁵³ zijn, de paus van Rome en de bisschoppen in gemeenschap met hem,⁵⁴ teneinde "het mysterie van Christus volledig en getrouw"⁵⁵ voor te houden.

Ten slotte is het noodzakelijk dat zij de kunst leren doeltreffend en volledig, in de gevarieerde culturele situaties en in de verschillende levensstadia het geloof mee te delen aan de moderne mens.⁵⁶

24. Het is eigen aan de diaken het evangelie te verkondigen en het woord Gods te prediken.⁵⁷ Diakens genieten onder de door het recht voorziene voorwaarden de bevoegdheid om overal te prediken.⁵⁸ Deze bevoegdheid ontspringt aan het sacrament en moet worden uitgeoefend met tenminste de stilzwijgende toestemming van de rector van

de kerk met de nederigheid van iemand die dienaar en niet heer van het woord Gods is. Om die reden blijft de waarschuwing van de apostel actueel: "Daarom geven wij de moed niet op, nu wij door Gods ontferming met deze dienst zijn belast. Wij laten ons niet in met laffe heimelijkheid, wij gaan niet met sluwheid te werk en wij vervalsen Gods woord niet. Door de waarheid openlijk te verkondigen bevelen wij ons aan bij het geweten van alle mensen, ten overstaan van God" (2 Kor 4,1-2).⁵⁹

25. In geval dat zij voorgaan in een liturgische viering of wanneer zij volgens de heersende normen⁶⁰ de opdracht daartoe krijgen, moeten diakens groot belang hechten aan de homilie als "verkondiging van de wonderbare daden van God ... in het mysterie van Christus, dat ... tegenwoordig en werkzaam is, vooral bij de liturgische vieringen".⁶¹ Ze moeten haar daarom met bijzondere zorg weten voor te bereiden in gebed, in de studie van de gewijde teksten, in volle harmonie met het leergezag en zich in te leven in de situatie van hun gehoor.

Ze dienen ook zorgvuldige aandacht te schenken aan de catechese van de gelovigen in de verschillende stadia van het christelijk bestaan, zo dat zij geholpen worden het geloof in Christus te leren kennen, het te versterken door het ontvangen van de sacramenten en er uitdrukking aan te geven in het eigen leven, dat van het gezin, in het beroepsleven en het sociale leven.⁶² Deze catechese is vandaag de dag des te dringender noodzakelijk en ze moet des te vollediger, trouwer, helderder en probleemlozer zijn naarmate de maatschappij gesecculariseerd is en de uitdagingen toenemen waarvoor de mens en het evangelie zich door het moderne leven gesteld weten.

26. Voor deze maatschappij is de nieuwe evangelisatie bestemd. Ze vereist een uiterst

onbaatzuchtige inzet van de kant van de gewijde bedienaars. Om haar "gevoed door het gebed en vooral door de liefde tot de eucharistie"⁶³ te bevorderen moeten de diakens naast hun deelname aan diocesane of parochiële programma's over catechese, evangelisatie en voorbereiding op de sacramenten het woord uitdragen in hun eventuele beroepsomgeving hetzij met een uitdrukkelijk woord hetzij door hun louter actieve aanwezigheid op de plaatsen waar de openbare mening wordt gevormd of waar ethische normen (zoals de sociale dienstverlening en de dienstverlening ten behoeve van de rechten van het gezin, van het leven en dergelijke) worden toegepast. Ze moeten ook de grote mogelijkheden in overweging nemen die het godsdienst- en moraalonderricht op scholen,⁶⁴ het onderwijs aan katholieke en openbare universiteiten⁶⁵ en het adequate gebruik van moderne communicatiemiddelen⁶⁶ aan de bediening van het woord te bieden hebben.

Deze nieuwe areopagi vereisen uiteraard behalve de noodzakelijke gezonde leer een zorgvuldige specifieke voorbereiding; hoe dan ook, ze vormen evenzeer effectieve middelen om het evangelie bij de mensen van onze tijd en naar de maatschappij zelf te brengen.⁶⁷

Ten slotte zullen de diakens voor ogen houden dat zij geschriften inzake geloof en zeden voor publicatie aan het oordeel van de ordinarius moeten onderwerpen⁶⁸ en dat toestemming is vereist van de plaatselijke ordinarius om over publicaties te schrijven die de katholieke godsdienst of de goede zeden plegen aan te vallen. Voor wat betreft uitzendingen via radio en televisie zal men zich houden aan wat door de Bisschoppenconferentie is bepaald.⁶⁹

Hoe dan ook, ze dienen zich steeds bewust te zijn van de primaire en onherroepelijke noodzaak zich nooit in te laten met welk compromis ook bij het uiteenzetten

vgl. Congregatie voor de Geloofsleer, Brief aan de bisschoppen van de katholieke kerk over enkele aspecten van de kerk als *communio* (28 mei 1992).

48. *Oecumenisch Directorium*, 70.

49. *Pontificale Romanum*, 210: "Accipite Evangelium Christi, cuius praeco effectus es; et vide, ut quod legitis credas, quod credideris doceas, quod docueris imiteris."

50. Vgl. *Lumen gentium*, 29. "Ook aan de diakens komt het toe het volk Gods ten dienste te staan in de bediening van het woord, in gemeenschap met de Bisschop en zijn presbyterium" (*oc*, can. 757); "In de verkondiging nemen de diakens deel aan het ambt van de priesters" (Johannes Paulus II, *Toespraak tot Priesters, Diakens, Religieuzen en Seminaristen in de Basiliek van het Oratorium van St. Joseph, Montréal, Canada* (11 september 1984), 9, in: *AAS* 77 (1985), 396).

51. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het ambt en het leven van de priesters *Presbyterorum Ordinis*, 4.

52. Vgl. *a.w.*, Tweede Vaticaans Concilie, dogmatische Constitutie over de

Vervolg noten op blz. 40

godelijke openbaring *Dei verbum*, 25; Congregatie voor de katholieke opvoeding, Rondzendbrief *Come è a conoscenza* (16 juli 1969); *CIC*, can. 760.

53. *Lumen gentium*, 25; *Dei verbum*, 10.

54. Vgl. *CIC*, can. 753.

55. *A.w.*, can. 760.

56. Vgl. *a.w.*, can. 769.

57. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 61; *Missale Romanum, Ordo lectionis Missae, Praenotanda*, 8, 24, 50 (1981).

58. Vgl. *CIC*, can. 764.

59. Vgl. *Tota Ecclesia*, 45-47.

60. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 42, 61; vgl. Congregatie voor de Clerus, Pauselijke Raad voor de Leken, Congregatie voor de Geloofsleer, Congregatie voor de Eredienst en de Discipline van de Sacramenten, Congregatie voor de Bisschoppen, Congregatie voor de Evangelisatie van de Volkeren, Congregatie voor de Instituten van Gewijd Leven en de Sociëteiten van Apostolisch Leven, Pauselijke Raad voor de Interpretatie van Wetsteksten,

Vervolg noten op blz. 41

Instructie betreffende

van de waarheid.

27. De diakens moeten zich herinneren dat de kerk van nature missionair is⁷⁰ zowel omdat zij uit de zending van de Zoon en uit de zending van de heilige Geest overeenkomstig de bedoeling van de Vader is voortgekomen, als ook omdat zij van de verrezen Heer de uitdrukkelijke opdracht heeft ontvangen om aan elk schepsel het evangelie te verkondigen en hen te dopen die zullen geloven (vgl. Mc 16,15-16; Mt 28,19). Van deze kerk zijn de diakens bedienaars en daarom kunnen zij, ook al zijn zij in een particuliere kerk geïncardineerd, zich niet onttrekken aan de missionaire opdracht van de universele kerk en moeten zij daarom altijd ook open blijven voor de ‘missio ad gentes’ op de wijze en naar de mate die, als ze gehuwd zijn, hun gezinsverplichtingen en hun beroepslichten toelaten.⁷¹

Het dienstaspect is aan het missionair aspect van de kerk gebonden; oftewel de missionaire inzet van de diaken omvat de dienst van het woord, van de liturgie en van de liefdewerken, die op hun beurt zich voortzetten in het dagelijks leven. De zending omvat getuigenis van Christus ook bij het eventueel uitoefenen van een burgerlijk beroep.

Diaconie van de liturgie

28. De wijdingsrite maakt nog een aspect van het dienstwerk van de diaken duidelijk: de dienst aan het altaar.⁷²

De diaken ontvangt het wijdingssacrament om in hiërarchische gemeenschap met de bisschop en de priesters in het gewaad van bedienaar dienstbaar te zijn aan de heiliging van de christelijke gemeenschap. Aan het dienstwerk van de bisschop en, daaraan ondergeschikt, aan dat van de priesters verleent de diaken sacramentele hulp, innerlijk,

organisch en onverwarbaar.

Omdat zijn diakenschap aan het altaar uit het wijdingssacrament voortkomt is het duidelijk dat dit wezenlijk verschilt van elke liturgische bediening die de herders aan niet-gewijde gelovigen kunnen toevertrouwen. De liturgische bediening van de diaken verschilt ook van de priesterlijke gewijde bediening.⁷³

Daaruit volgt dat de diaken bij het opdragen van het eucharistisch offer niet in staat is dit mysterie te voltrekken, maar, van de ene kant, effectief het gelovige volk vertegenwoordigt en het op eigen wijze helpt het aanbieden van het eigen leven met het offer van Christus te verenigen, en van de andere kant in naam van Christus zelf de kerk helpt deel te krijgen aan de vruchten van zijn offer.

Omdat “de liturgie het hoogtepunt is waarnaar de kerk in al haar handelen streeft en tevens de bron waaruit al haar kracht voortvloeit”,⁷⁴ is dit voorrecht van de diakonwijding ook bron van een sacramentele genade die erop gericht is om geheel deze bediening vruchtbaar te maken; aan een dergelijke genade moet ook worden beantwoord met een nauwgezette en diepgaande theologische en liturgische voorbereiding om waardig aan de viering van de sacramenten en sacramentaliën te kunnen deelnemen.

29. Bij de uitoefening van zijn bediening zal de diaken altijd het besef levend houden dat “elke liturgische viering, als werk van Christus, de Priester, en van zijn lichaam, de kerk, bij uitstek een heilig handelen is, dat door geen enkel ander handelen van de kerk op gelijke titel en in gelijke mate in krachtadigheid wordt geëvenaard”.⁷⁵ De liturgie is bron van genade en heiliging. Zijn krachtadigheid is van Christus de verlosser afkomstig en steunt niet op de heiligheid van de bedienaar. Deze zekerheid zal de dia-

ken nederig stemmen; hij zal nooit afbreuk kunnen doen aan het werk van Christus. Dat zal hem tegelijkertijd tot een heilig leven aanzetten om er een waardig bedienaar van te zijn. De liturgische handelingen kunnen dus niet worden teruggebracht tot persoonlijke of sociale handelingen die eenieder op eigen wijze kan vieren maar behoren tot het universele lichaam van de kerk.⁷⁶ De diakens moeten de liturgische voorschriften die eigen zijn aan de heilige geheimen met een zodanige toewijding in acht nemen dat zij daardoor de gelovigen in een bewuste deelname betrekken welke hun geloof versterkt, eer aan God brengt en de kerk heiligt.⁷⁷

30. Overeenkomstig de traditie van de kerk en hetgeen er door het recht is vastgesteld⁷⁸ komt het diakens toe “de bisschop en de priesters bij te staan in de viering van de heilige mysteriën”.⁷⁹ Daarom zullen zij er zich voor inzetten vieringen te bevorderen waarin de gehele verzamelde gemeenschap wordt betrokken, waarbij zij zorg dragen voor de innerlijke deelname van allen en de uitoefening van de verschillende bedieningen.⁸⁰

Ze moeten de eveneens belangrijke esthetische dimensie voor ogen hebben die de gehele mens de schoonheid van wat wordt gevierd doet ervaren. Muziek en zang, zij het ook bescheiden en eenvoudig, het woord van verkondiging, de gemeenschap van de gelovigen die de vrede en de vergeving van Christus leven, zijn een kostbaar goed dat de diakens door zijn manier van doen zal versterken.

Ze dienen steeds trouw te zijn aan wat door de liturgische boeken wordt gevraagd zonder ook maar iets op eigen initiatief toe te voegen, weg te laten of te wijzigen.⁸¹ De liturgie in eigen hand nemen staat gelijk aan haar van de rijkdom van het Christusmysterie die zij bevat beroven, en zou een teken kunnen zijn van een zekere hoog-

moed tegenover wat door de wijsheid van de kerk is vastgesteld. Daarom moeten zij zich beperken tot het volbrengen van alles en alleen doen waartoe zij bevoegd zijn.⁸² Ze moeten op waardige wijze de voorgescreven liturgische gewaden dragen.⁸³ De dalmatiek in de verschillende liturgische kleuren, gedragen over de albe, cingel en de stoel, “is het eigen gewaad van de diakens”.⁸⁴

De dienst van de diakens strekt zich uit tot de voorbereiding van de gelovigen op de sacramenten en ook tot pastorale zorg aan hen na afloop van de viering.

31. Met de bisschop en de priester is de diakens gewone bedienaar van de doop.⁸⁵ De uitoefening van deze bevoegdheid vereist ofwel verlof van de pastoor aan wie op bijzondere wijze het dopen van zijn parochianen⁸⁶ toekomt ofwel dat zich een noodsituatie voordoet.⁸⁷ Van bijzondere belang is de diakendienst bij de voorbereiding op dit sacrament.

32. Bij het vieren van de eucharistie assisteert en helpt de diakens degenen die de verzamelde gemeenschap voorgaan en het Lichaam en Bloed van de Heer consacreran, dat wil zeggen de bisschop en de priesters⁸⁸ volgens wat door de *Institutio Generalis* van het *Romeins Missaal* is vastgesteld⁸⁹ en brengt aldus Christus de Dienaar in beeld: hij staat de priester terzijde en helpt hem, met name assisteert hij bij de viering van de heilige mis een blinde of anderszins gehandicapte priester.⁹⁰ Aan het altaar verricht hij de dienst aan de kelk en het boek; hij draagt aan de gelovigen de gebedsintenties voor en nodigt ze uit tot het uitwisselen van de vredeswens; bij afwezigheid van andere bedieners vervult hij zonedig hun taken.

Het is niet zijn opgave de woorden van het eucharistisch gebed en de vaste gebeden uit te spreken, noch ook de handelingen en de gebaren te voltrekken die alleen hem toe-

de enige kwesties inzake de samenwerking van leken-gelovigen met de priesterlijke bediening *Ecclesiae de mysterio* (15 augustus 1997), 3.

61. Tweede Vaticaans Concilie, Constitutie over de heilige liturgie *Sacrosanctum Concilium*, 35; vgl. 52; *cic*, can. 767,1.

62. Vgl. *cic*, can. 779; vgl. Congregatie voor de Clerus, *Algemeen directorium voor de catechese* (15 augustus 1997), 216.

63. Paulus VI, apostolische Adhortatie *Evangelii nuntiandi* (8 december 1975).

64. Vgl. *cic*, can. 804-805.

65. Vgl. *a.w.*, can. 810.

66. Vgl. *a.w.*, can. 761.

67. Vgl. *a.w.*, can. 822.

68. Vgl. *a.w.*, can. 823,1.

69. Vgl. *a.w.*, 831,1-2.

70. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de missieactiviteit van de kerk *Ad gentes divinitus*, 2.

71. Vgl. *cic*, can. 784, 786.

Vervolg noten op blz. 42

72. Vgl. *Ad gentes*

komen die voorgaat en consacreert.⁹¹

Het is eigen aan de diaken de boeken van de heilige Schrift te verkondigen.⁹²

Als gewoon bedienaar van de heilige communie⁹³ deelt hij deze tijdens of buiten de viering uit en brengt haar ook in de vorm van viaticum naar de zieken.⁹⁴ De diaken is ook gewoon bedienaar van de uitstelling van het Allerheiligst Sacrament en van de eucharistische zegen.⁹⁵ Het komt hem toe bij afwezigheid van de priester in eventuele zondagsvieringen voor te gaan.⁹⁶

33. Aan diakens kan de zorg voor de gezinspastoraal worden toevertrouwd, waarvan de bisschop de eerstverantwoordelijke is. Deze verantwoordelijkheid om het gezin te steunen bij moeilijkheden en in situaties waarin het lijdt, strekt zich uit tot morele en liturgische problemen, maar ook tot problemen van persoonlijke en sociale aard.⁹⁷ Een dergelijke verantwoordelijkheid kan op diocesaan niveau of, onder gezag van een pastoor, op lokaal niveau worden uitgeoefend door catechese over het christelijk huwelijk, persoonlijke voorbereiding van toekomstige trouwparen, de vruchtbare viering van het sacrament en de hulp die aan de gehuwden na hun huwelijksluiting wordt aangeboden.⁹⁸

Gehuwde diakens kunnen een grote bijdrage leveren aan het uiteenzetten van de blijde boodschap over de huwelijksliefde en de deugden die deze beschermen, en aan de uitoefening van het christelijk en menselijk verantwoord ouderschap.

Het is ook de taak van de diaken om, mits hij daartoe van de pastoor of de plaatselijke ordinarius de bevoegdheid heeft ontvangen, *extra Missam* voor te gaan in de huwelijksviering en in naam van de kerk de huwelijkszegen te geven.⁹⁹ De aan de diaken verleende delegatie kan onder bepaalde voorwaarden ook een algemene zijn¹⁰⁰ en kan ook uitsluitend op de door het *Wetboek*

van Canoniek Recht gepreciseerde wijze gesubdelegeerd worden.¹⁰¹

34. Het is gedefinieerde leer¹⁰² dat de toediening van het sacrament van de ziekenzalving voorbehouden is aan de bisschop en aan de priesters, hetgeen samenhangt met de afhankelijkheid van dit sacrament van de zondevergeving en het waardig ontvangen van de eucharistie. De pastorale zorg voor zieken kan aan diakens worden toevertrouwd. De veeleisende dienst om hen in hun verdriet bij te staan, de catechese ter voorbereiding op het ontvangen van het sacrament van de zalving, de aanvulling op de priester waar het de voorbereiding van gelovigen op hun dood betreft en de bediening van het Viaticum met de eigen ritus zijn middelen waarmee diakens de liefde van de kerk aanwezig doen zijn bij de gelovigen.¹⁰³

35. Diakens hebben de door de kerk vastgelegde plicht om de getijden te vieren waarmee heel het Mystieke Lichaam zich verenigt met het gebed dat Christus het Hoofd aan de Vader opdraagt. Bewust van deze verantwoordelijkheid zullen zij dagelijks de getijdenliturgie vieren volgens de goedgekeurde liturgische boeken en de door de Bisschoppenconferentie bepaalde wijzen.¹⁰⁴ Ze zullen bovendien proberen de deelname van de christelijke gemeenschap aan deze liturgie te bevorderen, welke nooit een privé-handeling maar altijd een eigen handeling van heel de kerk is¹⁰⁵ ook wanneer de viering individueel is.

36. De diaken is bedienaar van sacramentaliën, dat wil zeggen van die "heilige tekenen, waardoor naar het voorbeeld van de sacramenten voornamelijk uitwerkingen van geestelijke aard worden aangeduid en op grond van het smeekgebed van de kerk verkregen".¹⁰⁶

divinitus, 16; *Pontificale Romanum*, 207, (*Prex Ordinatio-nis*).

73. Vgl. *Lumen gentium*, 29.

74. *Sacrosanctum Concilium*, 10.

75. *A.w.*, 7.

76. Vgl. *a.w.*, 22, 3; *cic*, can. 841, 846.

77. Vgl. *cic*, can. 840.

78. "De diakens hebben deel aan het vieren van de goddelijke eredienst, volgens de voorschriften van het recht" (*cic* can. 835,3).

79. *Katechismus van de katholieke kerk*, 1570; vgl. *Ceremoniale Episcoporum*, Editio typica, Libreria Editrice, Vaticaan 1995, 23-26.

80. Vgl. *Sacrosanctum Concilium*, 26-27.

81. Vgl. *cic*, can. 846.1.

82. Vgl. *Sacrosanctum Concilium*, 28.

83. Vgl. *cic*, can. 929.

84. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 81b, 300, 302; *Institutio generalis Liturgiae Horarum*, 255; *Pontificale Romanum* -

Vervolg noten op blz. 43

Ordo dedicationis

De diaken kan derhalve zegeningen uitdelen die enger verbonden zijn aan het kerkelijk en sacramenteel leven en die hem uitdrukkelijk van rechtswege worden toegestaan¹⁰⁷ en het komt hem bovendien toe in de uitvaartliturgie zonder misviering en bij de begrafenisritus voor te gaan.¹⁰⁸

Maar mocht er een priester aanwezig en beschikbaar zijn dan moet hij hem de taak om voor te gaan toevertrouwen.¹⁰⁹

Diaconie van de liefde

37. Krachtens het wijdingssacrament neemt de diaken in gemeenschap met de bisschop en het diocesaan presbyterium ook deel aan dezelfde pastorale functies¹¹⁰ maar oefent ze op een andere wijze uit door de bisschop en de priesters te dienen en te helpen. Inzoverre deze deelname door het sacrament wordt bewerkstelligd zorgt zij ervoor dat de diakens het Godsvolk in Christus' naam dienen. Maar juist daarom dienen zij haar uit te oefenen met nederige liefde en, overeenkomstig de woorden van de heilige Polycarpus, altijd "barmhartig en vol ijver te zijn en voort te schrijden in de waarheid van de Heer, die de Dienaar van allen geworden is"¹¹¹. Het gezag dat zij uitoefenen in hiërarchische gemeenschap met de bisschop en met de priesters zoals de eenheid van wijding en zending vereist¹¹², is dus liefdesdienst en heeft tot doel alle leden van de particuliere kerk bij te staan en vooruit te helpen opdat zij in de geest van gemeenschap en overeenkomstig hun charisma's kunnen deelnemen aan het leven en de zending van de kerk.

38. In de bediening van de liefde moeten de diakens zich aan Christus de Dienaar, die zij vertegenwoordigen, spiegelen, en vooral zich wijden aan "de functies van liefdadigheid en administratie"¹¹³. Daarom vraagt de

bisschop aan God de Vader voor hen in het wijdingsgebed: "Sier hen met tal van goede eigenschappen: oprechte liefde, zorgzaamheid voor zieken en armen, bescheidenheid wanneer zij leiding geven ... dat zij zich houden aan Christus, die niet gekomen is om gediend te worden, maar om te dienen."¹¹⁴ Door voorbeeld en woord moeten zij zich daarvoor inzetten dat alle gelovigen in navolging van het voorbeeld van Christus zich voortdurend in dienst stellen van hun broeders en zusters.

De diocesane en parochiële liefdadigheidswerken die tot de eerste plichten van de bisschop en de priesters horen, worden overeenkomstig het getuigenis van de traditie van de kerk door hen overgedragen aan de dienaars in het kerkelijk dienstambt, dat wil zeggen aan de diakens;¹¹⁵ zo ook de liefdadigheidsdienst op het vlak van de christelijke opvoeding; het inspirerend begeleiden van gebedskringen, van kerkelijke jongerengroepen en van leken groepen; de bevordering van het leven in elk stadium en van de omvorming van de wereld volgens de christelijke ordening.¹¹⁶ Op deze terreinen is hun dienst bijzonder kostbaar omdat in de huidige omstandigheden de geestelijke en materiële noden van de mensen waarop de kerk geroepen is een antwoord te geven, zeer uiteenlopend zijn. Daarom moeten zij trachten allen zonder onderscheid van dienst te zijn, met bijzondere aandacht voor degenen die het meest lijden en voor zondaars. Als bedienaren van Christus en de kerk moeten zij boven elke ideologie en partijdigheid kunnen staan om de zending van de kerk niet te beroven van haar kracht, die de liefde van Christus is. De diaconie moet immers de liefde van God aan de mens ervaarbaar maken en hem tot bekering brengen, tot het zich openen voor de genade.

De charitatieve functie van diakens brengt ook een passende dienst in het

ecclesiae et altaris, 23, 24, 28, 29, Editio typica, Typis Polyglottis, Vaticaan 1977, 29, 90; *Rituale Romanum - De Benedictionibus*, 36, Editio Typica, Typis Polyglottis, Vaticaan 1985, 18; *Ordo coronandi imaginem beatae Mariae Virginis*, 12, Editio typica, Typis Polyglottis, Vaticaan 1981, 10; Congregatie voor de Goddelijke Eredienst, Directorium voor vieringen in afwezigheid van een priester *Christi Ecclesia*, 38, in: *Notitiae* 24 (1988), 388-389; *Pontificale Romanum*, 188: ("Immediate post Precem Ordinationis, Ordinati stola diaconali et dalmatica induuntur, quo eorum ministerium adhuc in liturgiis peragendum manifestetur"), 190; *Ceremoniale Episcoporum*, 67.

85. *Cic*, can. 861,1.

86. Vgl. *a.w.*, can. 530,1.

87. Vgl. *a.w.*, can. 862.

88. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 1.

89. Vgl. *Algemene inleiding op het Romeins missaal*, 61, 127-141.

90. Vgl. *cic* can. 930,2.

91. Vgl. *a.w.*, can. 907; *Ecclesiae de mysterio*, 6.

Vervolg noten op blz. 44

92. Vgl. *Sacrum*

diaconatus ordinem,
V, 22, 6.

93. Vgl. *cic*, can.
911,1.

94. Vgl. *a.w.*, can.
911,2.

95. Vgl. *a.w.*, can.
943 en ook *Sacrum
diaconatus ordinem*,
V, 22, 3.

96. Vgl. *Christi
Ecclesia*, 38; *Eccle-
siae de mysterio*, 7.

97. Vgl. Johannes
Paulus II, apostoli-
sche Exhortatie
Familiaris consortio
(22 november 1981),
73.

98. Vgl. *cic*, can.
1063.

99. Vgl. *Lumen gen-
tium*, 29; *cic*, can.
1108,1-2; *Ordo cele-
brandi Matrimonii*,
Ed. typica altera
(1991), 21.

100. Vgl. *cic*, can.
1111,1-2.

101. Vgl. *a.w.*, can.
137,3-4.

102. Vgl. Concilie
van Florence, Bul
Exsultate Deo (ds
1325); Concilie van
Trente, *Doctrina de
sacramento extre-
mae unctionis*, 3 (ds
1679) en 4 *de extre-
ma unctione* (ds
1719).

103. Vgl. *Sacrum
diaconatus ordinem*,
II, 10; *Ecclesiae de
mysterio*, 9.

104. Vgl. *cic*, can.
276,2,3.

Vervolg noten op
blz. 45

105. Vgl. *Institutio*

beheer van goederen en liefdadigheidswerken van de kerk met zich mee. Diakens hebben op dit terrein de functie “in naam van de hiërarchie charitatieve en administratieve plichten te vervullen en sociaal hulpwerk te verrichten”.¹¹⁷ Dus mocht zich de gelegenheid voordoen dan kunnen zij worden benoemd voor de functie van diocesaan econoom¹¹⁸ of worden benoemd in de diocesane raad voor economische aangelegenheden.¹¹⁹

De canonieke zending van permanent diakens

39. Het ene of het andere van de drie terreinen van diaconale bediening zal al naar gelang de omstandigheden stellig een groter of kleiner percentage van de werkzaamheden van iedere diaken in beslag nemen, maar tezamen vormen zij een eenheid van dienst aan het goddelijke verlossingsplan: de bediening van het woord voert tot bediening van het altaar, die op haar beurt de liturgie naar het dagelijks leven vertaalt, hetgeen uitmondt in de liefdadigheid: “Als we de diepe geestelijke aard van deze diaconia beschouwen dan kunnen wij beter de onderlinge samenhang van de drie gebieden van de bediening waarderen die volgens de geassocieerd, namelijk de bediening van het woord, de bediening van het altaar en de bediening van de liefdadigheid. Alnaargelang de omstandigheden kan deze of gene bijzonder belang krijgen in het individuele werk van een diaken, maar deze drie bedieningen zijn onafscheidelijk verenigd in de dienst van het verlossingswerk van God.”¹²⁰

40. In de loop van de geschiedenis heeft de dienst van het diaconaat veelvuldige verschijningsvormen aangenomen om de verschillende noden van de christelijke

gemeenschap te kunnen lenigen en haar in staat te stellen haar zending van naastenliefde te beoefenen. Het komt alleen aan de bisschoppen toe¹²¹, die “als plaatsvervangers en afgezanten van Christus”¹²² leiding geven aan en zorg dragen voor de particuliere kerken, om volgens de norm van het recht het kerkelijk ambt aan elke diaken te verlenen. Bij de ambtsverlening is het noodzakelijk om met aandacht zowel de pastorale noden als eventueel ook de persoonlijke, bij gehuwden de gezins- en de beroepssituatie van permanent diakens mee te wegen. In ieder geval is het echter van het grootste belang dat de diakens al naargelang hun mogelijkheden de eigen bediening ten volle kunnen uitoefenen, in verkondiging, in de liturgie en in de liefdadigheid. Zij mogen niet tot bijkomstige taken, louter aanvullende functies of taken die gewoonlijk door niet-gewijde gelovigen kunnen worden vervuld, worden gedegradeerd. Alleen zo treden permanent diakens in hun ware identiteit van bedienaren van Christus op en niet als leken die zich op bijzonder wijze in het leven van de kerk engageren.

Om het eigen welzijn van de diaken en om niets aan de improvisatie over te laten is het nodig dat de wijding wordt begeleid door een duidelijke bekleding met pastorale verantwoordelijkheid.

41. Het diaconale dienstambt vindt gewoonlijk op de verschillende terreinen van de diocesane pastoraal en in de parochie in verschillende vormen zijn eigen werkveld.

De bisschop kan aan diakens de opdracht geven om samen te werken in de pastorale zorg van een parochie die aan één enkele pastoor is toevertrouwd¹²³ of in de pastorale zorg van parochies die *in solidum* aan één of meer priesters zijn toevertrouwd.¹²⁴

Wanneer het gaat om deelnemen aan de

uitoefening van de pastorale zorg van een parochie – in gevallen waarin een parochie door gebrek aan priesters geen gebruik kan maken van de directe zorg van een pastoor¹²⁵ – hebben permanent diakens altijd voorrang op niet-gewijde gelovigen. In dergelijke gevallen moet worden gepreciseerd dat de moderator een priester is, omdat slechts deze de ‘eigenlijke herder’ is en de opdracht van de *cura animarum* kan ontvangen waaraan de diaken medewerker is.

Op dezelfde wijze kunnen diakens namens de pastoor of de bisschop bestemd worden voor het leidinggeven aan christelijke gemeenschappen in de diaspora.¹²⁶ “Het is een missionaire functie die in streken, milieus, sociale bevolkingslagen en groepen waar een priester afwezig of moeilijk te vinden is, moet worden uitgeoefend. Vooral op die plaatsen waar geen priester beschikbaar is voor de viering van de eucharistie, verzamelt en leidt de diaken de gemeenschap in een woord- en communiedienst; dan moet de communie naar behoren bewaard zijn.¹²⁷ Het is een supplementaire functie die de diaken met kerkelijke zending uitoefent wanneer het gaat om te voorzien in de schaarste aan priesters.”¹²⁸ In dergelijke vieringen moet gebeden worden om toename van priesterroepingen en daarbij moet worden benadrukt dat die onmisbaar zijn. Als er een diaken aanwezig is mag de deelname aan de uitoefening van de pastorale zorg niet aan een lekengelovige noch aan een personengemeenschap worden toevertrouwd; dat geldt ook voor het voorgaan in een zondagsviering.

In ieder geval dienen de bevoegdheden van de diaken nauwgezet en schriftelijk te worden omschreven op het moment van de functieoverdracht.

Tussen diakens en andere dragers van de pastoraal moet men edelmoedig en met overtuiging vormen van opbouwende en geduldige samenwerking nastreven. Als het

de plicht van diakens is om altijd het ambt van de pastoor te eerbiedigen en hun werk te doen in gemeenschap met allen die delen in diens pastorale zorg, dan hebben zij ook het recht om door allen te worden geaccepteerd en ten volle erkend. Waar de bisschop besluit tot instelling van parochiële pastorale raden, zijn de diakens die deelname aan de pastorale zorg van de parochie hebben gekregen, daar van rechtswege lid van.¹²⁹ Hoe dan ook, de oprechte liefde die in elk dienstambt een gave van de Geest tot opbouw van het Lichaam van Christus erkent, moet altijd de boventoon voeren.

42. Het diocesane terrein biedt vele gelegenheden voor een vruchtbaar dienstwerk van diakens. Want als ze beschikken over de vereiste kwaliteiten kunnen zij als lid deelnemen aan diocesane organen, in het bijzonder de pastorale raad¹³⁰ en, zoals gezegd, de diocesane raad voor economische aangelegenheden; ze kunnen ook deelnemen aan de diocesane synode.¹³¹

Ze kunnen echter niet lid worden van de priesterraad, omdat deze exclusief het presbyterium vertegenwoordigt.¹³²

Op de diocesane curia kunnen zij worden geroepen om, indien zij in het bezit zijn van de uitdrukkelijk vereiste kwaliteiten, het ambt van kanselier¹³³, rechter¹³⁴, assessor¹³⁵, onderzoeksrechter¹³⁶, promotor van het recht en verdediger van de huwelijksband¹³⁷ en notarius¹³⁸ te bekleden.

Ze kunnen echter niet tot gerechtsvicaris, noch tot toegevoegde gerechtsvicaris of deken worden aangesteld omdat deze ambten zijn voorbehouden aan priesters.¹³⁹

Andere terreinen die voor de dienst van diakens openstaan zijn diocesane organen of commissies, het pastoraat in bijzondere sociale milieus, in het bijzonder het gezinspastoraat, of voor bevolkingsgroepen die een bijzondere pastorale zorg vragen zoals bijvoorbeeld etnische groepen.

generalis Liturgiae Horarum, 20; 255-256.

106. Vgl. *Sacro-sanctum Concilium*, 60; *cic*, can. 1166 en can. 1168; *Katechismus van de katholieke kerk*, 1667.

107. Vgl. *cic*, can. 1169,3.

108. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22,5; en ook *Ordo exsequiarum*, 19; *Ecclesiae de mysterio*, 12.

109. Vgl. *Rituale Romanum: de Benedictionibus*, 18c.

110. Vgl. *cic*, can. 129.1.

111. H. Polycarpus, *Epist. ad Philippenses*, 5, 2, in: F. Funk (ed.), *Patres Apostolici*, I, Tubingen 1901, 300, geciteerd in *Lumen gentium*, 29.

112. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, Inleiding.

113. *Lumen gentium*, 29.

114. *Pontificale Romanum*, 207 (*Prex Ordinationis*).

115. Vgl. Hippolytus, *Traditio Apostolica*, 8, 24; *sc*, 11bis, 58-63; 98-99; *Didascalia Apostolorum* (Siriaca), III, XI, in: A. Vööbus (ed.) *The Didascalia Apostolorum in Syriae*.

Vervolg noten op blz. 46

tekst en Engelse vertaling), *CSCO*, I, 402 (band 176), 29-30; II, 408 (band 180), 120-129; *Didascalia Apostolorum*, III, 13 (19), 1-7, in: F. Funk (ed.), *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, Paderborn 1906, I, 212-216; *Christus Dominus*, 13.

116. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, pastorale Constitutie over de kerk in de wereld van deze tijd *Gaudium et spes*, 40-45.

117. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 9; vgl. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (13 oktober 1993), 5.

118. Vgl. *CIC*, can. 494.

119. Vgl. *a.w.*, can. 493.

120. Johannes Paulus II, *Toespraak tot de permanent diaakens van de Verenigde Staten*, Detroit (19 september 1987), 3 (*Toespraak Detroit*), in: *Insegnamenti*, X, 3 (1987), 656.

121. Vgl. *CIC*, can. 157.

122. *Lumen gentium*, 27.

123. Vgl. *CIC*, can. 519.

124. Vgl. *a.w.*, can. 517,1.

Vervolg noten op blz. 47

125. Vgl. *a.w.*, can.

Bij de vervulling van bovengenoemde ambten moet de diaken steeds voor ogen houden dat elke werkzaamheid in de kerk teken van liefde en dienstbaarheid aan de broeders en zusters moet zijn. Bij rechterlijke, administratieve en organisatorische werkzaamheden zal hij daarom trachten elke vorm van bureaucrativering te vermijden opdat hij het eigen dienstwerk niet van zijn pastorale betekenis en waarde berooft. Om de integriteit van de diakendienst veilig te stellen moet derhalve degene die geroepen wordt deze ambten uit te oefenen, in staat worden gesteld de diaken typerende en hem eigen dienst te vervullen.

3. Spiritualiteit van de diaken

De huidige historische context

43. De kerk, verenigd door Christus en geleid door de heilige Geest volgens het plan van God de Vader, “in de wereld aanwezig en toch op pelgrimstocht”¹⁴⁰ naar de volheid van het rijk¹⁴¹ leeft en verkondigt het evangelie in concrete historische omstandigheden. “De wereld van de mensen staat het concilie dus voor ogen, dit is de gehele mensenfamilie met het geheel van aardse dingen waarin zij leeft. Een wereld dus die het toneel van de geschiedenis van de mensheid is, gekenmerkt door naarstige toeleeg, door nederlagen en overwinningen; een wereld waarvan de christenen geloven, dat zij uit liefde door de Schepper is geschapen en in stand wordt gehouden; dat zij wel in de macht van de zonde is geraakt, maar door de kruisdood en verrijzenis van Christus, die daardoor de macht van de boze heeft gebroken, is bevrijd, om volgens Gods heilsbedoeling te worden omgevormd en haar uiteindelijke voltooiing te bereiken.”¹⁴²

Als lid en dienaar van de kerk moet de diaken in leven en dienstwerk rekening houden met deze werkelijkheid; hij moet de culturen, de aspiraties en de problemen van zijn tijd kennen. Ja, hij is geroepen om in deze context een levend teken te zijn van Christus de Dienaar en tegelijkertijd is hij geroepen om de opdracht van de kerk op zich te nemen “de tekenen des tijds te doorzoeken en in het licht van het evangelie te interpreteren. Op deze wijze kan zij dan, op een aan elke generatie aangepaste wijze, een antwoord geven op de voortdurende vragen van de mensen over de zin van het huidige en toekomstige leven en over de onderlinge verhouding daartussen.”¹⁴³

Roeping tot heiligheid

44. De algemene roeping tot heiligheid heeft als bron het “doopsel in het geloof”, waarin allen “ware kinderen van God, deelachtig aan de goddelijke natuur en dus werkelijk heilig geworden” zijn¹⁴⁴.

Het sacrament van de wijding verleent aan de diakens “een nieuwe toewijding aan God”, waardoor zij “door de zalving van de Heilige Geest gewijd en door Christus gezonden”¹⁴⁵ zijn ten dienste van het volk Gods, “tot opbouw van het lichaam van Christus” (Ef 4,12).

“Hier ontspringt de ‘diaconale spiritualiteit’, die zijn oorsprong heeft in wat het Tweede Vaticaans Concilie “de sacramentele genade van het diaconaat”¹⁴⁶ noemt. Behalve dat zij een kostbare hulp is bij het vervullen van zijn functies bepaalt zij de bezieling van de diaken en doet zij hem zich inzetten door het aanbieden, het zich schenken van heel zijn persoon aan de dienst van het rijk Gods in de kerk. Zoals de uitdrukking ‘diaconaat’ zelf al aangeeft is datgene wat het innerlijk voelen en willen van degene die het sacrament ontvangt, kenmerkt, de ‘geest van dienstbaarheid’. Met het diaco-

naat streeft men ernaar te verwerklijken wat Jezus heeft verklaard met betrekking tot zijn zending: “De Mensenzoon is niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen en zijn leven te geven tot losprijs van velen.”¹⁴⁷ Aldus leeft de diaken door middel van en in de schoot van zijn dienstambt de deugd van de gehoorzaamheid: wanneer hij trouw de opdrachten verricht die hem zijn toevertrouwd dient hij de bisschoppen en de priesters in de ‘ambten’ van de zending van Christus. En wat hij uitoefent is het pastorale dienstwerk zelf voor het welzijn van de mensen.

45. Daaruit stamt de noodzaak dat de diaken met dankbaarheid de uitnodiging tot navolging van Christus de Dienaar aanneemt en zijn aandacht daaraan schenkt dat hij haar trouw blijft in de verschillende levensomstandigheden. Het karakter dat hij in de wijding heeft ontvangen brengt een gelijkenis met Christus mee waaraan de diaken zich moet hechten en die hij gedurende heel zijn leven moet doen groeien.

De heiliging, een verplichting voor iedere gelovige,¹⁴⁸ vindt voor de diaken een verder fundament in de bijzondere toewijding die hij heeft ontvangen.¹⁴⁹ Zij behelst het in praktijk brengen van de christelijke deugden en van de verschillende voorschriften en raden van evangelische oorsprong volgens hun eigen levensstaat. De diaken is geroepen om heilig te leven omdat de heilige Geest hem heilig heeft gemaakt door het sacrament van het doopsel en van de wijding en hem tot bedienaar van het werk heeft gemaakt waarmee de kerk van Christus de mens dient en heiligt.¹⁵⁰

Concreet: voor diakens betekent de roeping tot heiligheid “navolging van Christus in deze houding van nederige dienstbaarheid, welke zich niet enkel uit in de werken van liefdadigheid, maar heel zijn denken en handelen doordringt en vormt”,¹⁵¹ waardoor

“zij, indien hun dienstwerk van deze geest doortrokken is, die kwalificerende gelaats-trek van Christus nog meer aan het daglicht brengen, namelijk het dienen”,¹⁵² om niet slechts “dienaren Gods” te zijn, maar ook dienaren Gods in hun eigen zusters en broeders.¹⁵³

Relaties krachtens de heilige wijding

46. Door bijzondere sacramentele gaven verleent de heilige wijding aan de diaken een bijzondere deelname aan de toewijding en de zending van Hem die tot dienstknecht van de Vader is geworden bij de verlossing van de mens en voegt hem op nieuwe en bijzondere wijze in in het geheim van Christus, de kerk en het heil van alle mensen. Om die reden moet het geestelijk leven van de diaken deze drievoudige relatie verdiepen en ontwikkelen in de lijn van een gemeenschapsspiritualiteit, waarbij men ernaar streeft getuigenis af te leggen van de gemeenschap die de kerk van nature is.

47. De eerste en meest fundamentele relatie is die tot Christus, die het bestaan van een slaaf op zich heeft genomen uit liefde tot de Vader en tot de mensen.¹⁵⁴ Krachtens zijn wijding is de diaken waarachtig geroepen om te handelen in overeenstemming met Christus de Dienstknecht.

De eeuwige Zoon van God “heeft zichzelf ontledigd en de gestalte van een slaaf aangenomen” (Fil 2,7) en leefde dit bestaan uit gehoorzaamheid aan de Vader (vgl. Joh 4,34) en in nederige dienstbaarheid aan zijn broeders en zusters (vgl. Joh 14,4-15). Als dienstknecht van de Vader bij het werk van de verlossing van de mensen vormt Christus de weg, de waarheid en het leven van elke diaken in de kerk.

De hele dienstambtelijke werkzaamheid zal betekenis hebben als deze bijdraagt tot

517,2.

126. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 22, 10.

127. Vgl. *cic*, can. 1248,2; *Christi Ecclesia*, 29.

128. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (13 oktober 1993), 4.

129. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 24; *cic*, can. 536.

130. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 24; *cic*, can. 512,1.

131. Vgl. *cic*, can. 463,2.

132. Vgl. *Lumen gentium*, 28; *Christus Dominus*, 27; *Presbyterorum Ordinis*, 7; *cic*, can. 495,1.

133. Vgl. *cic*, can. 482.

134. Vgl. *a.w.*, can. 1421,1.

135. Vgl. *a.w.*, can. 1424.

136. Vgl. *a.w.*, can. 1428,2.

137. Vgl. *a.w.*, can. 1435.

138. Vgl. *a.w.*, can. 483,1.

139. Vgl. *a.w.*, can. 1420,4, can. 553,1.

140. *Sacrosanctum Concilium*, 2.

141. Vgl. *a.w.*, *Lumen gentium*, 5.

Vervolg noten op blz. 48

142. *Gaudium et*

spes, 2.

143. *A.w.*, 4.

144. *Lumen gentium*, 40.

145. *Presbyterorum Ordinis*, 12.

146. *Ad gentes*, 16.

147. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 1.

148. "Alle christen-gelovigen moeten overeenkomstig de eigen plaats hun krachten aanwenden om een heilig leven te leiden alsook om de groei van de Kerk en haar voortdurende heiliging te bevorderen" (*CC*, can. 210).

149. "Zij staan in de dienst van de geheimenissen van Christus en de kerk. Van alle ondeugden moeten zij zich verre houden, aan God behagen en alles wat in het oog van de mensen heilzaam is, beoefenen (vgl. 1Tim 3,8-10 en 12-13)": *Lumen gentium*, 41. Vgl. ook *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 25.

150. "Clerici zijn op een bijzondere wijze gehouden om in hun levenswandel de heiligheid na te streven, omdat zij, in het ontvangen van de wijding op een nieuwe titel aan God gewijd, de uitdelers van Gods geheimen

Vervolg noten op blz. 49

zijn ten dienste van

het beter kennen, beminnen en volgen van Christus in zijn diaconia. Daarom is het noodzakelijk dat de diakens zich inspannen om hun leven te conformeren aan Christus, die door zijn gehoorzaamheid aan de Vader "tot de dood, de dood aan een kruis" (Fil 2,8) de mensheid heeft verlost.

48. Met deze fundamentele relatie is onafscheidelijk verbonden de kerk,¹⁵⁵ die Christus bemint, zuivert, voedt en verzorgt (vgl. Ef 5,25-29). De diaken zou zijn gelijkvormigheid aan Christus niet trouw kunnen beleven zonder deel te hebben aan zijn liefde voor de kerk, "waaraan hij wel een diepe afhankelijkheid moet koesteren omdat zij door God gezonden en ingesteld is".¹⁵⁶

De wijdingsrite maakt de band die tussen de bisschop en de diaken wordt ingesteld duidelijk: alleen de bisschop legt de handen op aan de uitverkorene terwijl hij over hem de uitgieting van de heilige Geest afsmeekt. Daarom blijft elke diaken in zijn eigen dienstambt terugverwezen aan de hiërarchische gemeenschap met de bisschop.¹⁵⁷

De diakenwijding maakt bovendien een ander kerkelijk aspect duidelijk: ze deelt een deel hebben mee als bedienaar aan de diaconie van Christus waarmee het Godsvolk, geleid door de opvolger van Petrus en door de andere bisschoppen in gemeenschap met hem, en in samenwerking met de priesters, het werk van de verlossing van de mensen blijft dienen. Daarom is de diaken geroepen om zijn geest en zijn dienstwerk te voeden met een brandende en toegewijde liefde voor de kerk en met een oprechte wil tot gemeenschap met de heilige Vader, met de eigen bisschop en met de priesters van het bisdom.

49. Tenslotte moet eraan herinnerd worden dat de diaconie van Christus de mens als bestemming heeft, ieder mens,¹⁵⁸ die in geest en lichaam de sporen van de zonde draagt,

maar geroepen is tot gemeenschap met God. "Zoveel immers heeft God van de wereld gehouden, dat Hij zijn eniggeboren Zoon heeft geschonken, zodat iedereen die in Hem gelooft niet verloren gaat, maar eeuwig leven bezit" (Joh 3,16). Van dit liefdesplan is Christus dienstknecht geworden door ons vlees aan te nemen; en van deze diaconie van Hem is de kerk teken en instrument in de geschiedenis.

Door het sacrament van de wijding is de diaken dus bestemd om zijn broeders en zusters die verlossing nodig hebben te dienen. En als in Christus de Dienstknecht, in zijn woorden en daden de mens de volheid van de liefde waarmee de Vader hem verlost, kan zien, dan moet hij ook in het leven van de diaken deze zelfde liefde kunnen vinden. Wezenlijke opgave van het geestelijk leven van de diaken is derhalve het groeien in de nabootsing van de liefde van Christus voor de mens, welke de grenzen van elke menselijke ideologie overschrijdt.

In hen die verlangen toegelaten te worden tot de diakenopleiding wordt "een karakter dat van nature tot dienst aan de hiërarchie en aan de christelijke gemeenschap geneigd is"¹⁵⁹ vereist, welke niet mag worden begrepen "in de zin van een eenvoudige spontaniteit van natuurlijke aanleg ... Het gaat om een neiging van de natuur bezielde door de genade, met een geest van dienstbaarheid die het menselijk gedrag gelijkvormig maakt aan dat van Christus. Het sacrament van het diaconaat ontwikkelt deze neiging: zij maakt het subject meer van binnenuit deelgenoot aan de geest van dienstbaarheid van Christus, ze doordringt daarvan de wil met een bijzondere genade zodanig dat hij in heel zijn gedrag door een 'nieuwe neiging' tot dienstbaarheid aan zijn broeders en zusters wordt bezielde."¹⁶⁰

Middelen van geestelijk leven

50. De bovengenoemde verwijzingen bewijzen het primaire belang van het geestelijk leven. De diaken moet daarom beseffen dat de beleving van de diaconia van de Heer elk natuurlijk vermogen te boven gaat en derhalve is het nodig dat hij in volle bewustzijn en vrijheid gehoor geeft aan de uitnodiging van Jezus: "Laten we met elkaar verbonden blijven, jullie en Ik, want zoals een rank geen vrucht kan dragen uit eigen kracht, maar alleen als ze verbonden blijft met de wijnstok, zo kunnen ook jullie geen vrucht dragen als je niet met Mij verbonden blijft" (Joh 15,4).

De navolging van Christus in het dienstwerk van de diaken is een boeiende maar harde onderneming, vol voldoening en vruchten maar ook vaak blootgesteld aan de moeilijkheden en de belastingen van de ware volgelingen van de Heer Jezus Christus. Om deze te verwerklijken moet de diaken wel met Christus vertrouwd zijn opdat Hij degene is die de verantwoordelijkheid van het dienstambt draagt. Van primair belang is het geestelijk leven, de diaconia edelmoedig beleven en zijn dienstwerk en – zo hij gehuwd is – de gezinsverplichtingen of die van zijn beroep zo regelen dat hij groeit in afhankelijkheid aan de persoon en de zending van Christus de Dienstknecht.

51. De primaire bron van groei in het geestelijk leven is ongetwijfeld de trouwe en onvermoeibare vervulling van het dienstwerk in een gemotiveerde en steeds nagestreefde context van eenheid van leven.¹⁶¹ Voorbeeldig vervuld vormt dit allermint een hindernis voor het geestelijk leven, maar begunstigt de theologale deugden, doet de eigen wil tot zich schenken en tot dienst aan de broeders en zusters toenemen en bevordert de hiërarchische gemeenschap. Op juiste wijze toegepast geldt ook voor de

diakens wat voor priesters wordt verklaard: "Want door de heilige handelingen van elke dag, zoals ook door heel het dienstwerk ... worden zijzelf gericht op volmaaktheid van leven. Die heiligheid ... draagt echter op zijn beurt zeer veel bij tot een vruchtbare uitoefening van het ambt."¹⁶²

52. De diaken moet steeds de vermaning van de wijdingsliturgie goed voor ogen houden: "Ontvang het evangelie van Christus. Gij moet het verkondigen door het voor te lezen, door uw geloof en uw onderricht en door zelf te doen wat gij de mensen voorhoudt."¹⁶³

Om waardig en effectief het woord van God te verkondigen moet de diaken "door geregelde vrome lezing en zorgvuldige studie met de Schrift vergroeid raken. Niemand van hen zij, terwijl hij in de overvloedige rijkdommen van het goddelijk woord aan de hem toevertrouwde gelovigen moet meedelen, vooral in de heilige liturgie, 'een holle uiterlijke prediker van het woord van God waarnaar hij innerlijk niet luistert'¹⁶⁴."¹⁶⁵

Hij zal zich bovendien in dit woord moeten verdiepen onder leiding van degenen die in de kerk authentieke meesters van de goddelijke en katholieke waarheid¹⁶⁶ zijn om de verlossende roep en macht ervan gewaar te worden (vgl. Rom 1,16). Zijn heiligheid is gegrondvest in zijn wijding en zending ook met betrekking tot het woord: hij zal zich ervan bewust worden dat hij daarvan dienaar is. Als lid van de hiërarchie hebben zijn handelingen en uitspraken gevolgen voor de kerk; daarom is het van wezenlijk belang voor zijn pastorale liefdesdienst dat de authenticiteit van zijn eigen onderricht verzekerd is evenals de eigen effectieve en heldere gemeenschap met de paus, met de bisschoppen en de eigen bisschop, niet alleen betreffende de geloofsbelijdenis maar ook aangaande de leer van het gewone leergezag, aangaande de discipline

Zijn volk" (CIC, can. 276,1).

151. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2.

152. *A.w.*, 1.

153. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over het lekenapostolaat *Apostolicam actuositatem*, 4, 8; *Gaudium et spes*, 27, 93.

154. Vgl. Johannes Paulus II, Toespraak (16 maart 1985), 2, in: *Insegnamenti*, VIII, 1 (1985), 649; Johannes Paulus II, postsynodale apostolische Exhortatie *Pastores dabo vobis* (25 maart 1992), 3, 21.

155. Vgl. *Pastores dabo vobis* 16.

156. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2.

157. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, V, 23.

158. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Redemptor hominis* (4 maart 1979), 13-17.

159. *Sacrum diaconatus ordinem*, II, 8.

160. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 2.

161. Vgl. *Presbyterorum Ordinis*, 14 en 15; CIC, can. 276, 2,1.

Vervolg noten op blz. 50

162. *Presbyterorum*

Ordinis, 12.

163. *Pontificale Romanum*, 210.

164. H. Augustinus, *Sermones*, 179, 1, in: *PL* 38, 966.

165. *Dei verbum*, 25; vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26, 1; *cic*, can. 276, 2,2.

166. Vgl. *Lumen gentium*, 25.

167. Vgl. *cic*, can. 833; Congregatie voor de Geloofsleer, *Professio fidei et iusiurandum fidelitatis in suscipiendo officio nomine Ecclesiae exercendo*, in: *AAS* 81 (1989), 104-106 en 1169.

168. *Dei verbum*, 21.

169. Vgl. *Sacrosanctum Concilium*, 7.

170. Vgl. *t.a.p.*

171. *A.w.*, 59.

172. Vgl. *cic*, can. 276, 2,2; *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26, 2.

173. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26,2.

174. *Presbyterorum Ordinis*, 5.

175. Vgl. *cic*, can. 276.2.5; *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26,3.

176. Vgl. *cic*, can.

in de geest van de geloofsbelijdenis voorafgaande aan de wijding, en van de eed van trouw.¹⁶⁷ Want “zo groot is de macht en kracht van het woord van God, dat het voor de kerk het steunpunt en de levenskracht is en voor de kinderen van de kerk de kern van hun geloof, de spijs voor hun ziel en de zuivere en bestendige bron van hun geestelijk leven”.¹⁶⁸ Hoe meer men daarom tot het woord van God nadert, des te sterker zal men het verlangen voelen het aan de broeders en zusters mee te delen. In de Schrift is het God die tot de mens spreekt;¹⁶⁹ in de prediking begunstigt de gewijde bedienaar deze heilsontmoeting. Vandaar dat hij zich er met uiterste zorg op zal toelagen het woord onvermoeibaar te prediken, opdat de gelovigen er niet van verstoken blijven door onwetendheid of luiheid van de bedienaar en hij zal er innerlijk van overtuigd zijn dat de uitoefening van de dienst van het woord niet ophoudt bij de prediking alleen.

53. Op dezelfde wijze maakt de diaken wanneer hij doopt, het Lichaam en het Bloed van de Heer ronddoelt of assisteert bij de viering van de andere sacramenten en sacramentaliën zijn identiteit in het leven van de kerk waar: hij is dienaar van het Lichaam van Christus, mystiek lichaam en kerkelijk lichaam; en hij moge beseffen dat deze kerkelijke handelingen, indien zij met geloof en eerbied worden beleefd, bijdragen tot groei van zijn geestelijk leven en tot opbouw van de christelijke gemeenschap.¹⁷⁰

54. In hun geestelijk leven moeten diakens het vereiste gewicht geven aan de sacramentele genademiddelen, die “tot doel hebben de heiliging van de mensen, de opbouw van het lichaam van Christus en tenslotte de eredienst die wij God moeten brengen”.¹⁷¹

Ze moeten vooral met bijzonder geloof deelnemen aan de dagelijkse viering van het eucharistisch offer,¹⁷² waarbij zij naar moge-

lijkheid hun eigen liturgische ‘taak’ uitoefenen, en ze moeten met ijver de Heer die in het sacrament aanwezig is aanbidden,¹⁷³ want in de eucharistie, bron en hoogtepunt van alle evangelisatie, “ligt heel het geestelijk goed van de kerk vervat”.¹⁷⁴ In de eucharistie zullen zij waarlijk Christus ontmoeten, die uit liefde voor de mens, zich tot zoenoffer, voedsel van eeuwig leven en een vriend van allen die lijden heeft gemaakt.

Bewust van hun eigen zwakheid en vertrouwend op de goddelijke barmhartigheid moeten zij met een regelmatige frequentie tot het sacrament van de verzoening naderen,¹⁷⁵ waarin de zondaar Christus de Verlosser ontmoet, vergeving van zijn zonden verkrijgt en tot de volheid van de naastenliefde wordt gedreven.

55. Bij het beoefenen van de liefdewerken die de bisschop hem toevertrouwt, moet hij zich, tot slot, altijd laten leiden door de liefde van Christus voor alle mensen en niet door persoonlijke belangen of opvattingen die afbreuk doen aan de universaliteit van het heil of de transcendente roeping van de mens ontkennen. De diaken moet zich eveneens bewust zijn dat de diaconia van de naastenliefde noodzakelijk leidt tot het bevorderen van de gemeenschap binnen de lokale kerk. De naastenliefde is immers de ziel van de kerkelijke gemeenschap. Hij moet derhalve met toewijding de saamhorigheid, de samenwerking met de priesters en de oprechte gemeenschap met de bisschop begunstigen.

56. In elke samenhang en omstandigheid moeten diakens steeds in staat zijn trouw te blijven aan de opdracht van de Heer: “Blijf te allen tijde waakzaam en bid dat u de kracht zult hebben om te ontkomen aan alles wat er gaat gebeuren en rechttop te staan voor de Mensenzoon” (Lc 21,36; vgl. Fil 4,6-7).

Het gebed, persoonlijk gesprek met God, zal hun het licht en de kracht verlenen die nodig zijn om Christus te volgen en de zusters en broeders te dienen in de verschillende wisselvalligheden. Gegrondvest in deze zekerheid moeten zij proberen zich door de verschillende gebedswijzen te laten vormen: de viering van de getijden op de door de Bisschoppenconferentie vastgestelde wijze¹⁷⁶ kenmerkt heel hun gebedsleven; als bedienaars zijn zij voorsprekers voor heel de kerk. Dit gebed vindt zijn voortzetting in de 'lectio divina', in het volhardend beschouwend gebed en in de deelname aan de retraites volgens de bepalingen van het particulier recht.¹⁷⁷

Ze moeten ook de deugd van de boete ter harte nemen evenals de overige heiligmiddelen welke de persoonlijke Godsontmoeting zeer begunstigen.¹⁷⁸

57. De deelname aan het mysterie van Christus de Dienstknecht richt het hart noodzakelijkerwijze op de kerk en op Haar die haar allerheiligste Moeder is. Inderdaad kan Christus niet gescheiden worden van Zijn Lichaam, de kerk. De waarheid van deze eenheid met het Hoofd zal een waarachtige liefde voor het Lichaam opwekken. En deze liefde maakt dat de diaken daadwerkelijk samenwerkt tot opbouw van de kerk met toewijding aan zijn ambtelijke verplichtingen, de saamhorigheid en de hiërarchische gemeenschap met de eigen bisschop en het presbyterium. Geheel de kerk moet in het hart van de diaken zijn: de universele kerk, waarvan de paus als opvolger van Petrus het blijvend en zichtbaar eenheidsbeginsel en -fundament is,¹⁷⁹ en de particuliere kerk, die, "in gemeenschap met zijn herder, die het bisdom door evangelieverkondiging en door viering van de eucharistie in de heilige Geest samenbrengt, een plaatselijke kerk vormt waarin de ene, heilige, katholieke en apostolische kerk van Christus waar-

lijk aanwezig is en zich uitwerkt".¹⁸⁰

De liefde tot Christus en de kerk is diep verbonden met de zalige Maagd, de dienstmaagd van de Heer, die met de unieke titel van moeder, edelmoedige metgezellin in de diaconia van haar goddelijke Zoon is geweest (vgl. Joh 19,25-27). De liefde tot de Moeder van de Heer, gegrondvest in het geloof en uitgedrukt in het dagelijks bidden van de rozenkrans, zal, bij de nabootsing van haar deugden en bij een vertrouwd zich toevertrouwen aan haar, zin geven aan uitingen van ware en kinderlijke toewijding.¹⁸¹

Iedere diaken zal met diepe verering en genegenheid naar Maria opzien; "Maria, de Moedermaagd, is het schepsel geweest dat meer dan alle anderen in de volle waarachtigheid van haar roeping heeft geleefd, want niemand heeft, zoals zij, met zulk een grote liefde geantwoord op de onmetelijke liefde van God".¹⁸² Deze uit het woord voortkomende en geheel in het woord gewortelde bijzondere liefde tot de Maagd, dienaar van de Heer, zal een voorbeeld nemen aan haar leven. Langs deze weg zal de mariale dimensie die zeer past bij de roeping van de diaken in de kerk worden binnengebracht.¹⁸³

58. Tot slot zal de regelmatige geestelijke begeleiding voor de diaken van zeer groot nut zijn. De ervaring toont aan dat het oprechte en nederige gesprek met een wijze begeleider niet alleen bijdraagt tot het oplossen van twijfels en problemen die onvermijdelijk gedurende het leven de kop op zullen steken, maar ook tot het maken van de noodzakelijke onderscheidingen, tot het verwezenlijken van een betere zelfkennis en tot het voortschrijden in de trouwe navolging van Christus.

276, 2,3.

177. Vgl. a.w., can. 276, 2,4.

178. Vgl. a.w., can. 276, 2,5.

179. Vgl. *Lumen gentium*, 23.

180. *Christus Dominus*, 11; CIC, can. 369.

181. Vgl. CIC, can. 276, 2,5; *Sacrum diaconatus ordinem*, VI, 26,4.

182. *Pastores dabo vobis*, 36, waarin Zijne Heiligheid *Propositio* 5 van de Synodevaders citeert.

183. Vgl. Johannes Paulus II, Toespraak tot de Romeinse curie (22 december 1987), in: *AAS* 80 (1988), 1025-1034; Johannes Paulus II, apostolische Brief *Mulieris dignitatem* (15 augustus 1988), 27.

184. Vgl. *Lumen*

Spiritualiteit van de diaken en de levensstaten

59. Anders dan voor het priesterschap wordt vereist, kunnen niet alleen ongehuwde mannen, maar ook mannen die in het huwelijks sacrament leven en weduwnaars worden toegelaten tot het permanent diakonaat.¹⁸⁴

60. De kerk erkent met dankbaarheid het door God aan sommigen van haar leden verleende geschenk van het celibaat en zij heeft dit zowel in het Oosten als in het Westen met het gewijde dienstambt verbonden, waarmee het steeds bijzonder spoort.¹⁸⁵ De kerk weet ook dat dit uit liefde tot het rijk Gods (vgl. Mt 19,12) aanvaard en geleefd charisma de gehele persoon van de diaken op Christus richt, die, in de maagdelijkheid, zichzelf toewijdde aan de dienst van de Vader en om de mensen naar de volheid van het rijk te leiden. God beminnen en de broeders en zusters dienen in deze keuze van totaliteit begunstigt de persoonsontwikkeling van de diaken in plaats van daarmee in tegenspraak te zijn, omdat de ware volmaaktheid van ieder mens de liefde is. Want in het celibaat kenmerkt de liefde zich als teken van totale toewijding aan Christus met een ongedeeld hart en meer vrije toewijding aan de dienst van God en van de mensen,¹⁸⁶ juist omdat de keuze voor het celibaat niet een afkeuring van het huwelijk is noch een vlucht uit de wereld, maar vooral een geprivilegieerde wijze om de mensen en de wereld te dienen.

De mensen van onze tijd, die vaak ondergaan in de dagelijkse dingen, zijn bijzonder gevoelig voor de getuigenis van hen die een levend getuigenis zijn van de eeuwige. Derhalve zullen diakens zorgen getuigenis te geven aan hun broeders en zusters door de trouw aan hun ongehuwde levensstaat en prikkelen zij hen om die waarden te

zoeken die de roeping van de mens tot wat hen overstijgt zichtbaar maken. "Het celibaat 'omwille van het rijk der hemelen' is niet slechts een eschatologisch teken, maar heeft ook grote sociale betekenis in dit leven voor de dienst aan het volk van God."¹⁸⁷

Om gedurende het gehele leven dit van God voor het welzijn van de gehele kerk ontvangen geschenk beter te bewaren moeten de diakens niet buitensporig op hun eigen krachten vertrouwen, maar moeten steeds de geest van nederige voorzichtigheid en waakzaamheid hebben in het besef dat "de geest wel van goede wil is, maar het vlees zwak" (Mt 26,41); daarom moeten zij trouw zijn aan het gebedsleven en aan hun verplichtingen van ambtswege.

Ze moeten zich verstandig gedragen tegenover personen die door een vertrouwelijke omgang hun onthouding in gevaar kunnen brengen of ook een schandaal kunnen veroorzaken.¹⁸⁸

Ten slotte moeten zij zich ervan bewust zijn dat de huidige samenleving verplicht tot een kritisch gebruik van de sociale communicatiemiddelen.

61. Ook het sacrament van het huwelijk, die de liefde van de gehuwden heiligt en deze tot een werkzaam teken maakt van de liefde waarmee Christus zich schenkt aan de kerk (vgl. Ef 5,25), is een gave Gods en moet het geestelijk leven van de gehuwde diaken voeden. Aangezien het huwelijks- en gezinsleven en de beroepswerkzaamheden onvermijdelijk de tijd om zich te wijden aan het dienstambt beperken, wordt een bijzondere inspanning gevraagd teneinde de noodzakelijke eenheid te bereiken, speciaal door middel van het gezamenlijk gebed. In het huwelijk wordt de liefde een zich aan elkaar wegschenken, wederzijdse trouw, bron van nieuw leven, steun in momenten van vreugde en verdriet, in één woord: de

gentium, 29.

185. "His rationibus in mysteriis Christi Eiusque missione fundatis, coelibatus ... omnibus ad Ordinem sacrum promovendis lege impositum est":

Presbyterorum Ordinis, 16; vgl. *CIC*, can. 247,1; can. 277,1; can. 1037.

186. Vgl. *CIC*, can. 277,1; Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de priesteropleiding *Optatam totius*, 10.

187. Johannes Paulus II, Brief aan alle priesters van de kerk bij gelegenheid van Witte Donderdag *Novo incipiente* (8 april 1979), 8.

188. Vgl. *CIC*, can. 277,2.

189. *Toespraak De-*

liefde wordt een dienst. Gelovig beleefd is deze 'dienst aan het gezin' voor andere gelovigen voorbeeld van liefde in Christus en de gehuwde diaken moet deze ook gebruiken als stimulans voor zijn diaconie in de kerk.

De gehuwde diaken moet zich op bijzondere wijze verantwoordelijk voelen om een helder getuigenis te geven van de heiligheid van het huwelijk en het gezin. Hoe meer zij in wederzijdse liefde groeien des te intenser kunnen zij zich schenken aan hun kinderen en des te betekenisvoller zal hun voorbeeld zijn voor de christelijke gemeenschap. "De verrijking en de verdieping van de opofferende en wederzijdse liefde tussen man en vrouw vormt wellicht de meestbetekende betrokkenheid van de vrouw van de diaken bij het publieke ambt van de eigen echtgenoot in de kerk."¹⁸⁹ Deze liefde groeit dankzij de deugd van de kuisheid, die steeds werkzaam is wanneer, mede door de beoefening van het verantwoord ouderschap, eerbied voor de echtgenote wordt geleerd en een zekere onthouding wordt gepraktiseerd. Deze deugd begunstigt een wederzijdse zelfschenking, welke zich al gauw in het dienstambt openbaart wanneer bezitterigheid, het ongepast nastreven van succes in het beroep en het onvermogen tot het organiseren van de tijd achter zich worden gelaten; daarentegen worden authentieke interpersonale relaties en de fijngevoeligheid en het vermogen om alles zijn juiste plaats te geven begunstigd.

Men moet passende initiatieven ontwikkelen, waardoor het hele gezin van de diaken gevoelig wordt voor het diakenambt. De vrouw van de diaken die haar instemming heeft gegeven met de keuze van haar man,¹⁹⁰ moet geholpen worden opdat zij haar eigen rol met vreugde en discreetheid kan vervullen en alles wat de kerk aangaat waardeert, in het bijzonder de opdrachten die aan haar man zijn toevertrouwd. Om die

reden is het gepast dat zij op de hoogte wordt gebracht van de activiteiten van haar man. Zo kan een evenwichtige en harmonieuze verhouding tussen het leven van het gezin, het beroep en de kerk worden verworven. Ook van de kinderen van de gehuwde diaken kan, voor de keuze van hun vader waardering gevraagd worden. Van hun kant wordt verwacht dat zij geïnteresseerd zijn voor het apostolaat en op hun wijze getuigenis geven door hun leven.

Kortom: het gezin van de gehuwde diaken is, evenals trouwens elk christelijk gezin, geroepen actief en verantwoordelijk deel te nemen aan de zending van de kerk in de omstandigheden van de huidige wereld. "De diaken en zijn vrouw moeten een voorbeeld van 'trouw en onontbindbaarheid van het christelijk huwelijk' tegenover de wereld zijn die een diepe behoefte heeft aan deze tekenen. Door 'met een geest van geloof' de uitdagingen van het huwelijksleven en de eisen van het dagelijks leven aan te gaan versterken zij het gezinsleven niet alleen binnen de kerkelijke gemeenschap maar binnen de hele samenleving. Ze tonen ook dat de verplichtingen van het gezin, van het werk en van het dienstambt op elkaar kunnen worden afgestemd 'in de dienst van de zending van de kerk'. De diakens, hun echtgenoten en kinderen kunnen van grote bemoediging zijn voor al diegenen die zich inzetten, het gezinsleven te bevorderen."¹⁹¹

62. Het is nodig om aandacht te geven aan de situatie van de diaken als zijn vrouw sterft. Dat levensmoment vraagt in christelijk geloof en hoop te worden beleefd. Het weduwnaarschap mag niet de toewijding aan de kinderen die er zijn doen ophouden; evenmin zou ze mogen leiden tot droefheid zonder hoop. In al zijn droefheid vormt dit levensstadium een roep tot innerlijke loutering en een stimulans om te groeien in lief-

troit, 5.

190. Vgl. *cic*, can. 1031,2.

191. *Toespraak De-troit*, 5.

192. Vgl. *cic*, can.

de tot en in dienstbaarheid aan de eigen kinderen en aan alle leden van de kerk. Ook is het een oproep tot groeien in hoop, aangezien het trouw volbrengen van het dienstwerk een weg is om Christus en de dierbaren in de heerlijkheid van de Vader te bereiken.

Men moet in ieder geval erkennen dat deze gebeurtenis in het dagelijks leven van het gezin een nieuwe situatie met zich meebrengt die van invloed is op de persoonlijke verhoudingen en in niet weinig gevallen economische problemen meebrengt. Om die reden zal de als weduwnaar achtergebleven diaken met grote naastenliefde moeten worden geholpen om zijn nieuwe persoonlijke situatie te onderkennen en te aanvaarden, de inzet voor de opvoeding van de kinderen niet te verwaarlozen noch ook de nieuwe behoeften van het gezin.

In concreto zal de weduwnaar geworden diaken begeleid moeten worden bij het vervullen van de plicht om de volmaakte en blijvende onthouding te onderhouden¹⁹² en worden gesteund bij het begrijpen van de diepgaande kerkelijke beweegredenen die de overgang naar een nieuw huwelijk onmogelijk maken (vgl. 1 Tim 3,12), in overeenstemming met de ongewijzigde discipline van de kerk zowel in het Oosten als in het Westen.¹⁹³ Dat zal kunnen worden verwerkelijkt door intensivering van de eigen toewijding aan anderen in het dienstwerk, uit liefde tot God. In deze gevallen zullen de broederlijke hulp van andere bedienaars en van de gelovigen en de bisschop van grote troost zijn voor de diakens, die weduwnaar zijn geworden.

Wanneer de vrouw van de diaken als weduwe achterblijft mag zij naar de mate van het mogelijke nooit door de clerus en de gelovigen worden verwaarloosd en moet in haar behoeften worden voorzien.

4. De permanente vorming van de diaken

Kenmerken

63. De permanente vorming van diakens is een menselijke eis die gesteld wordt in continuïteit met de goddelijke roeping om in het ambt de kerk te dienen en met de initiële vorming tot het dienstambt en wel zo dat de beide momenten worden gezien als behorend tot de ene organische route van christelijk en diaconaal leven.¹⁹⁴ Want “wie het diaconaat ontvangt is verplicht tot permanente vorming in de kerkelijke leer, waardoor die welke vóór de wijding vereist wordt steeds meer wordt vervolmaakt en op de huidige stand gebracht”,¹⁹⁵ zodanig dat de roeping ‘tot’ het diaconaat voortzetting vindt en opnieuw tot uitdrukking komt als roeping ‘in’ het diaconaat door middel van de hernieuwing op gezette tijden van het ‘ik ben bereid’ dat op de wijdingsdag werd uitgesproken.

Zowel van de kant van de kerk, die haar toedeelt, als van de kant van de diakens, die haar ontvangen, moet zij dus worden beschouwd als een wederzijds recht en wederzijdse plicht gebaseerd op de aard van de verplichting die met de roeping is aanvaard.

Dat altijd de gepaste integrale vorming moet blijven worden aangeboden en ontvangen vormt voor bisschoppen en diakens een plicht die niet mag worden verwaarloosd.

Het verplichtende, de volledigheid, het interdisciplinaire, de diepgang, de wetenschappelijkheid en dat het voorbereidt op het apostolisch leven zijn kenmerken die door de kerkelijke richtlijnen voortdurend van een dergelijke permanente vorming worden gevraagd¹⁹⁶ en deze zijn nog noodzakelijker wanneer de initiële vorming niet

277,1.

193. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, III, 16; *Ad pasce-dum*, VI; *CIC*, can. 1087. Eventuele uitzonderingen zijn geregeld door de Rondzendbrief van de Congregatie voor de Eredienst en de Sacramentendiscipline aan de diocesane Ordinarii en aan de Algemeen Oversten van de Instituten van het Gewijde Leven en van de Sociëteiten van Apostolisch Leven, 263/97 (6 juni 1997), 8.

194. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 42.

195. *Catechese in de Algemene Audiëntie* (20 oktober 1993), 4.

196. Vgl. *Sacrum diaconatus ordinem*, II, 8-10; III, 14-15; *Ad pasce-dum*, VII; *CIC*, can. 236, can. 1027, can. 1032,3.

197. Vgl. *Pastores*

volgens het gewone model heeft plaatsgevonden.

Een permanente vorming kenmerkt zich door 'trouw' aan Christus en de kerk en door 'voortdurende bekering', vrucht van de sacramentele genade welke in de dynamiek van de pastorale liefde die eigen is aan elke gestalte van het gewijde ambt, wordt ervaren. Deze vorming past bij de fundamentele keuze die gedurende de jaren van het permanent diaconaat herbevestiging nodig heeft en telkens weer tot uiting moet komen in een lange reeks samenhangende antwoorden die in het 'ja' van het begin geworteld zijn en daaruit voortvloeien.¹⁹⁷

Beweegredenen

64. Geïnspireerd door het wijdingsgebed baseert de permanente vorming zich op de noodzaak dat de diaken Jezus Christus zodanig bemint dat hij daardoor tot nabootsing wordt aangezet ("mogen zij beeld zijn van uw Zoon"), streeft de vorming ernaar de diaken te bevestigen in een boven alle twijfel verheven trouw aan de persoonlijke roeping tot het dienstambt ("mogen zij hun diakenambt trouw vervullen") en stelt ze de navolging van Christus de Dienstknecht met radicaliteit en vrijmoedigheid voor ogen ("Het voorbeeld van hun levenswandel moge een voortdurende herinnering zijn aan het evangelie ... mogen zij oprecht ... zorgzaam ... waakzaam zijn ...").

De permanente vorming vindt dus "haar eigenlijke grondslag en haar oorspronkelijke motivering in de dynamiek van het wijdingssacrament"¹⁹⁸ en ontleent haar voedsel aan de eucharistie, samenvatting van het christelijk mysterie en onuitputtelijke bron van elke geestelijke energie. Op de diaken kan op bepaalde wijze ook de aansporing van de apostel Paulus aan Timoteüs toegepast worden: "Daarom bind ik u op het hart

om het vuur aan te wakkeren van Gods genadegave, die in u is" (2Tim 1,6; vgl. 1Tim 4,14-16). De theologische vereisten van zijn roeping tot een bijzondere zending van kerkelijke dienstbaarheid vragen van de diaken een groeiende liefde tot de kerk en tot zijn broeders en zusters, die tot uiting komt in de trouwe vervulling van zijn eigen taken en zijn eigen functies. Gekozen door God om heilig te zijn en de kerk en alle mensen dienend moet de diaken gestadig, evenwichtig, met verantwoordelijkheid, zorgzaamheid en altijd vreugdevol groeien in het besef van zijn eigen dienstambtelijke identiteit.

De betreffenden

65. Vanuit het gezichtspunt van de diaken als eerst verantwoordelijke en degene die het moet doen, is de permanente vorming daarom voor alles een onophoudelijk bekeringsproces dat gericht is op het diakenzijn als zodanig, dat wil zeggen op heel zijn door het sacrament gewijde en in dienst van de kerk gestelde persoon, en dat daarvan de mogelijkheden tot ontwikkeling brengt ten-einde hem in de volheid van de ontvangen ambtelijke gaven te doen leven, in elke periode en levenssituatie en in de verschillende verantwoordelijkheden die hem door de bisschop worden verleend.¹⁹⁹

De zorg van de kerk voor de permanente vorming van de diakens zou daarom onwerkzaam zijn zonder de inzet van ieder van hen. Maar deze vorming kan niet worden beperkt tot slechts deelname aan de cursussen, studiedagen e.d. maar vereist dat elke diaken in het besef van de noodzaak ervan, haar met belangstelling en met een zekere geest van gezond initiatief cultiveert. De diaken moet zorgen dat hij volgens kerkelijke criteria gekozen boeken leest, hij moet tijdschriftpublicaties waarin trouw

dabo vobis, 70.

198. *T.a.p.*

199. Vgl. *a.w.*, 76; 79.

200. Vgl. *Christus*

aan het kerkelijk leergezag is gebleken, volgen en de dagelijkse meditatie niet overslaan. Zich steeds meer vormen om steeds beter en intensiever te dienen is een belangrijk deel van de van hem gevraagde dienstbaarheid.

66. Bezien vanuit de bisschop²⁰⁰ en de priesters, medewerkers van de bisschoppen, die de verantwoordelijkheid van de uitvoering dragen, bestaat de permanente vorming daarin dat zij de diakens helpt elk dualisme of elke breuk tussen spiritualiteit en ambtelijke dienstbaarheid te overwinnen, maar, daaraan nog voorafgaand, elke breuk tussen het eigen eventuele civiele beroep en de diaconale spiritualiteit te overwinnen en “edelmoedig vorm te geven aan die inzet waartoe zij op grond van de waardigheid en verantwoordelijkheid van het hun toevertrouwde wijdingsambt verplicht zijn. Zij zal hen helpen om hun identiteit en speciale roeping te bewaren, te beschermen en te ontplooiën, en om zichzelf en anderen bij de uitoefening van hun ambt te heiligen.”²⁰¹

De beide gezichtspunten vullen elkaar aan en hebben elkaar wederzijds nodig in zoverre zij met de hulp van bovennatuurlijke gaven hun fundament hebben in de innerlijke eenheid van de persoon.

De hulp die de voor de vorming verantwoordelijken geroepen zijn om aan te bieden, zal des te werkzamer zijn naarmate hij meer beantwoordt aan de persoonlijke behoeften van iedere diaken, omdat eenieder zijn eigen ambt in de kerk als een unieke persoon en in geheel eigen omstandigheden gestalte geeft.

Een dergelijke op de persoon toegesneden begeleiding zal aan de diakens ook de liefde laten voelen waarmee de moederkerk hun nabij is bij hun inzet om in trouw de genade van het sacrament in hun leven vorm te geven. Daarom is van het grootste belang dat de diakens de mogelijkheid heb-

ben een geestelijk leidsman te kiezen, die de goedkeuring van de bisschop draagt en met wie zij regelmatig en intensief in gesprek gaan.

Verder is de hele diocesane gemeenschap op een of andere wijze bij de vorming van diakens betrokken²⁰² en dat is in het bijzonder de pastoor of een andere priester die door hem is aangewezen en die hen persoonlijk steunt met broederlijke zorgzaamheid.

Eigenheid

67. De persoonlijke zorg en inzet bij de permanente vorming zijn ondubbelzinnige tekens van een coherent antwoord op de goddelijke roeping, van een oprechte liefde tot de kerk en van een authentieke pastorale bekommernis tegenover de christengelovigen en alle mensen. Wat voor priesters is gezegd kan ook naar de diakens toe worden uitgebreid: “De permanente vorming is een noodzakelijk middel tot het bereiken van het doel van zijn roeping, de dienst van God en van zijn volk.”²⁰³

De permanente vorming is waarachtig een vereiste die gesteld wordt in voortzetting van de initiële vorming, waarmee zij de eindtermen en de betekenis deelt en waartegenover zij de functie van integratie, bewaking en verdieping vervult.

De wezenlijke beschikbaarheid van de diaken tegenover anderen vormt een praktische uitdrukking van de sacramentele gelijkvormigheid aan Christus de Dienstknecht, welke hij door de wijding heeft ontvangen en die hem met het wijdingskarakter in zijn ziel is ingeprent: het is een voortdurend oogmerk van en een blijvende verwijzing voor het ambt en het leven van de diakens. In dit perspectief kan de permanente vorming niet herleid worden tot een eenvoudige verplichting tot culturele of

Dominus, 15; *Pastores dabo vobis*, 79.

201. *Tota Ecclesia*, 71.

202. Vgl. *Pastores dabo vobis*, 78.

203. *Tota Ecclesia*, 71.

204. Vgl. *Pastores*

praktische aanvulling ten dienste van een breder of beter 'handelen'. De permanente vorming mag niet alleen het waarborgen van het bij de tijd brengen nastreven maar moet er op uit zijn gemakkelijker te maken dat het gehele bestaan van de diaken in toenemende mate door zijn handelen gelijkvorming wordt aan Christus die alle mensen bemint en dient.

Terreinen

68. De permanente vorming moet alle dimensies van het leven en het ambt van de diaken omvatten en tot harmonie brengen. Zoals voor de priesters moet zij daarom volledig, systematisch en op de persoon gericht zijn naar de verschillende dimensies: menselijk, geestelijk, intellectueel en pastoraal.²⁰⁴

69. Zorg dragen voor de verschillende aspecten van de menselijke vorming van de diakens vormt, zoals in het verleden, ook vandaag een belangrijke opdracht van de herders. In het besef als mens onder mensen gekozen te zijn om zich in dienst te stellen van het heil van alle mensen, moet de diaken bereid zijn zich te laten helpen bij het verbeteren van de eigen menselijke kwaliteiten – kostbare middelen voor zijn kerkelijke dienst – en om al die aspecten van zijn persoonlijkheid te vervolmaken die zijn ambt effectiever maken.

Teneinde dus zijn roeping tot heiligheid en zijn bijzondere kerkelijke zending nuttig te verwerklijken moet hij, met de ogen gericht op Hem die volkomen God en volkomen mens is, zich vooral toeleggen op het beoefenen van de natuurlijke en de bovennatuurlijke deugden, die hem meer zullen doen gelijken op het beeld van Christus en de hoogachting van zijn broeders en zusters waardiger zullen maken.²⁰⁵ In concreto zal

hij in zijn ambt en zijn dagelijks leven zorg moeten dragen voor de goedheid van het hart, geduld, vriendelijkheid, wilskracht, rechtvaardigheidsliefde, trouw aan het gegeven woord, opofferingsgezindheid, consequent uitvoeren van vrij aanvaarde verplichtingen, de geest van dienstbaarheid en dergelijke. Het beoefenen van deze deugden zal de diakens helpen om mensen met een evenwichtige persoonlijkheid te worden, volwassen in het handelen en in het onderscheiden van feiten en omstandigheden.

Eveneens is het van belang dat de diaken, ervan bewust dat zijn sociale gedrag een voorbeelddimensie heeft, stilstaat bij het belang van communicatieve vaardigheid, de correctheid in zijn verschillende soorten menselijke relaties, houdingen met betrekking tot de onderscheiding van culturen, de waarde van vriendschap en bij omgangsvormen.²⁰⁶

70. De permanente geestelijke vorming is eng verbonden met de diaconale spiritualiteit, die voeding moet geven en vooruitgang doet boeken, en met het ambt dat wordt ondersteund door "een echt persoonlijke ontmoeting met Jezus ..., een vertrouwelijk gesprek met God en een diepe ervaring van de Geest".²⁰⁷ De diaken moeten derhalve door de herders bijzonder worden aangemoedigd en gesteund om op verantwoordelijke wijze het eigen geestelijk leven te cultiveren van waaruit de naastenliefde overvloedig ontspringt die hun ambt stut en vruchtbaar maakt door het gevaar te vermijden bij de uitoefening van het diaconaat in activisme te vervallen of in een 'bureaucratische' geesteshouding.

Concreet zal de geestelijke vorming bij de diakens houdingen moeten ontwikkelen die verband houden met de drievoudige diaconia van het woord, de liturgie en de naastenliefde.

dabo vobis, 71; Tota Ecclesia, 74.

205. Vgl. H. Ignatius van Antiochië: "De diakens, die bedienaars van de geheimen van Christus Jezus zijn, moeten op alle manieren aanvaard zijn door allen. Ze zijn immers geen diakens van spijzen en dranken maar bedienaars van de kerk van God" (*Epist. ad Trallianos*, 2, 3, in: F. Funk (ed.), *Patres Apostolici*, I, Tubingen 1901, I, 244-245).

206. Vgl. *Pastores dabo vobis, 72; Tota Ecclesia, 75.*

207. *Pastores dabo vobis, 72.*

208. Vgl. *Sacrum*

De volhardende meditatie van de heilige Schrift zal vertrouwelijkheid en aanbiddend gesprek met de levende God realiseren en een zich eigen maken van heel het openbaarde woord.

De diepgaande kennis van de overlevering en van de liturgische boeken zal de diaken helpen om voortdurend de onuitputtelijke rijkdommen van de goddelijke geheimen te ontdekken om een waardig bedienaar te zijn.

De broederlijke bekommernis in de naastenliefde zal de diaken de weg banen om een bezielende en coördinerende kracht te worden van initiatieven van geestelijke en lichamelijke barmhartigheid; zo wordt hij een levend teken van de naastenliefde van de kerk.

Dat alles vergt een nauwkeurige en realistische programmering van middelen en tijden. Improvisatie moet worden vermeden. Behalve het stimuleren van geestelijke begeleiding moet worden voorzien in bijzondere studieuze cursussen en bijeenkomsten over vraagstukken die behoren tot de grote traditie van christelijk-spirituele theologie, in bijzonder intense regelmatig terugkerende samenkomsten van spiritualiteit en in bezoeken aan geestelijk beduidende plaatsen.

Bij gelegenheid van de retraite waaraan hij tenminste om het andere jaar zou moeten deelnemen,²⁰⁸ zal de diaken niet nalaten een concreet levensproject uit te zetten dat hij met de eigen geestelijk leidsman regelmatig evalueert. Daarin mag de tijd die, buiten het getijdengebed en de persoonlijke bezinning, dagelijks aan vurige eucharistische devotie, aan mariale vroomheid en aan gebruikelijke ascetische praktijken is gewijd, niet ontbreken.

Het centrum dat op deze geestelijke tocht alles verenigt is de eucharistie. Zij vormt het oriëntatiecriterium, de blijvende dimensie van heel het leven en handelen

van de diaken en het noodzakelijke middel voor een bewuste volharding, voor elke authentieke vernieuwing en om zo tot een evenwichtige synthese van het eigen leven te komen. In deze optiek ontdekt de geestelijke vorming van de diaken opnieuw de eucharistie als Pasen in zijn jaarlijkse (de Goede Week), zijn wekelijkse (de zondag) en zijn dagelijkse (de doordeweekse mis) uitdrukkingsgestalte.

71. Omdat de diakens krachtens hun doop en de eerste graad van het wijdingssacrament in het mysterie van de kerk zijn ingevoegd moet de permanente vorming in hen het bewustzijn en de wil versterken om te leven in een gemotiveerde, werkdadige en volwassen gemeenschap met de priesters, met de eigen bisschop en met de paus als zichtbaar eenheidsfundament van heel de kerk.

Zo gevormd zullen de diakens in hun ambt ook als bezielers van gemeenschap zijn. Concreet: waar spanningen blijken te zijn zullen zij niet nalaten omwille van het welzijn van de kerk het stichten van vrede te bevorderen.

72. Om tot verdieping van de geloofsleer te komen moeten geschikte initiatieven (studiedagen, bijscholingscursussen, het deelnemen aan cursussen of seminars aan academische instituten) worden genomen. In deze zin zal het bijzonder nuttig zijn aan te sporen tot een aandachtig, diepgaand en systematisch bestuderen van de *Katechismus van de katholieke kerk*.

Het is absoluut noodzakelijk dat diakens gegronde kennis van het wijdingssacrament, de eucharistie en sacramenten als het doopsel en het huwelijk, die het meest aan diakens worden toevertrouwd, hebben. Noodzakelijk is ook hen tot dieper inzicht te brengen op terreinen of in onderwerpen van de filosofie, de ecclesiologie, de dogmatiek,

diaconatus ordinem, VI, 28; *cic*, can. 276,4.

209. Vgl. *cic*, can.

de heilige Schrift en het kerkelijk recht die het meest van pas komen bij het uitoefenen van hun ambt.

Behalve het begunstigen van een gezonde bijscholing zouden deze bijeenkomsten tot gebed, een grotere saamhorigheid en pastorale werkzaamheid moeten leiden in antwoord op de dringende nood aan nieuwe evangelisatie.

Ook moet gezamenlijk en onder gezagvolle leiding het inzicht worden verdiept in de documenten van het leergezag en met name die welke het standpunt van de kerk verwoorden inzake de meer gevoelige leerstellige en morele problemen, waarbij men steeds het pastorale ambt voor ogen moet houden. Zodoende zal men de verschuldigde gehoorzaamheid aan de universele herder van de kerk en aan de diocesane herders tot uitdrukking kunnen brengen en verwezenlijken, waarbij ook de trouw aan de leer en de discipline van de kerk in een verstevigde band van gemeenschap wordt versterkt.

Van het grootste belang en van grote actualiteit is voorts het bestuderen, het zich verdiepen in en het verspreiden van de sociale leer van de kerk. Het feit dat een groot deel van de diakens in civiele beroepen, in arbeid en in het gezin werken en leven, maakt het mogelijk die kennis toe te passen.

Zij die daartoe de capaciteiten bezitten kunnen van de bisschop een specialisatieopdracht krijgen in een theologische vakrichting en mogelijkerwijze academische graden verwerven aan pauselijke of door de apostolische Stoel erkende academische centra die een leerstellig correcte vorming verzekeren.

Tenslotte moet hun steeds de systematische studie ter harte gaan, niet alleen om hun theologische kennis te vervolmaken maar ook om voortdurend opnieuw hun ambt te vitaliseren door het telkens aan te

passen aan de behoeften van de kerkelijke gemeenschap.

73. Naast de verdieping van kennis op het gebied van de gewijde wetenschap moet ook zorg worden gedragen voor het verwerven van pastorale vaardigheden²⁰⁹ omwille van een werkzame ambtsbediening. De permanente pastorale vorming bestaat er op de eerste plaats in, voortdurend te bevorderen dat de diaken zich inspant om de werkzaamheid van zijn eigen ambtsbediening te vervolmaken en in de kerk en de samenleving de liefde en de dienst van Christus aan alle mensen zonder onderscheid, bijzonder aan de zwakkeren en meer behoeftigen tegenwoordig te stellen. Immers de diaken ontleent de kracht en het model van zijn handelen aan de pastorale liefde van Jezus. Deze liefde drijft en spoort de diaken aan om, in samenwerking met de bisschop en de priesters, de eigen zending van de lekengelovigen in de wereld te bevorderen. Daarom wordt hij ertoe gestimuleerd “steeds beter de reële conditie te leren kennen van de mensen tot wie hij gezonden is, om in de historische omstandigheden waarin hij zich bevindt de uitnodigingen van de Geest te onderscheiden en de meest geschikte methoden en de meest nuttige vormen te zoeken voor de uitoefening van zijn ambt in deze tijd”²¹⁰ in loyale en overtuigde gemeenschap met de paus en met de eigen bisschop.

Zo vraagt het apostolaat vandaag de dag ook groepswerk, dat om vruchtbaar te zijn, in overeenstemming met de organische aard van de kerkelijke gemeenschap, diversiteit nodig heeft; de gaven en de functies van respectievelijk de priesters, de diakens en alle andere gelovigen die elkaar aanvullen moet men eerbiedigen en verdedigen.

279.

210. *Pastores dabo vobis*, 72.

Organisatie en middelen

74. De verscheidenheid van situaties zoals die in de particuliere kerken wordt aangetroffen, maakt het moeilijk om een volledig beeld af te bakenen van de organisatie en de middelen die geschikt zijn voor een daarmee overeenstemmende permanente vorming van de diakens. Maar men moet de vormingsinstrumenten altijd in een kader van theologische en pastorale helderheid kiezen.

Daarom lijkt het meer op zijn plaats slechts enige aanwijzingen van algemene aard te geven die gemakkelijk te vertalen zijn naar de verschillende concrete situaties.

75. De eerste plek van permanente vorming van de diakens is hun eigen ambtsbediening. Via de uitoefening ervan groeit de diaken tot rijpheid, waarbij hij meer en meer de eigen persoonlijke roeping tot heiligheid richt op het vervullen van de eigen sociale en kerkelijke plichten, in het bijzonder van zijn functies en verantwoordelijkheden als bedienaar. Het besef van zijn identiteit als bedienaar vormt derhalve het voorkeurs-oogmerk van de specifieke vorming die hem wordt toebedeeld.

76. De weg van permanente vorming moet zich ontwikkelen op basis van een welomschreven en nauwkeurig programma dat door het bevoegde gezag is vastgelegd en goedgekeurd met als kenmerk de innerlijke samenhang die door stapsgewijze vooruitgang en in volle overeenstemming met het kerkelijk leergezag wordt bereikt. Het is gepast om een minimum vereiste voor allen vast te leggen los van wegen tot nadere verdieping.

Dit project moet rekening houden met twee vormingsniveaus die onderling nauw met elkaar verbonden zijn: het diocesane niveau waarvan de bisschop of zijn gedeel-

gerde de aanspreekbare is, en dat van de gemeenschap waarbinnen de diaken zijn eigen ambt uitoefent en dat de pastoor of een andere priester als aanspreekbare heeft.

77. De eerste benoeming van een diaken in een parochie of op een pastoraal terrein vormt een delicaat moment. Behalve het begunstigen van wederzijdse kennismaking zal zijn presentatie aan de verantwoordelijken van de gemeenschap (pastoor, priesters, enzovoorts) en van de gemeenschap aan de diaken zelf bijdragen tot het direct kenmerken van de samenwerking op basis van waardering en respectvolle dialoog in een geest van geloof en liefde. De eigen christelijke gemeenschap kan op nuttige wijze vormend blijken wanneer de diaken zich daarin invoegt met de geest van iemand die de gezonde tradities weet te eerbiedigen, weet te luisteren, te onderscheiden, te dienen en te beminnen zoals de Heer Jezus zou doen.

De pastorale ervaring van het begin zal met bijzondere aandacht door een voorbeeldig priester die door de bisschop daarvoor verantwoordelijk is gesteld worden gevolgd.

78. De diakens zullen verzekerd zijn van regelmatig terugkerende samenkomsten rond liturgie, spiritualiteit, bijscholing, toetsing en studie op diocesaan en bovendiocesaan niveau.

Het zal goed zijn om onder gezag van de bisschop en zonder uitbreiding van voorzieningen om de zoveel tijd samenkomsten te organiseren van priesters, diakens, vrouwelijke en mannelijke religieuzen en leken die bij de uitoefening van de pastorale zorg betrokken zijn, zowel om het isolement van kleine groepen te overwinnen als ook om eenheid van zienswijzen en van actie met betrekking tot diverse pastorale modellen te waarborgen.

De bisschop zal met aandacht de diakens die zijn medewerkers zijn volgen, door

211. Vgl. *cic*, can. 1029.

naar mogelijkheid aanwezig te zijn bij ontmoetingen, en mocht hij verhinderd zijn, zal hij niet verzuimen zich te laten vertegenwoordigen.

79. Met goedkeuring van de bisschop moet er een realistisch en haalbaar plan van permanente vorming worden opgesteld in overeenstemming met deze bepalingen, dat rekening houdt met de leeftijd en de specifieke situaties van diakens samen met de vereisten van hun pastoraal ambt.

Om dat te bereiken zal de bisschop een groep voor de vorming geschikte verantwoordelijken kunnen samenstellen of eventueel de samenwerking inroepen van naburige bisdommen.

80. Het is wenselijk dat de bisschop een 'coördinerend orgaan van de diakens' instelt om de diaconale ambtsbediening te programmeren, coördineren en te toetsen: vanaf de onderscheiding van de roeping²¹¹ tot vorming en uitoefening van het ambt met inbegrip van de permanente vorming.

De bisschop die voorzitter zal zijn, of een priester door hem gedelegeerd samen met een verhoudingsgewijs redelijk aantal diakens zullen van dat orgaan deel uit maken. Genoemd orgaan zal niet nalaten de nodige verbindingen met de andere diocesane organen te onderhouden.

Eigen door de bisschop uitgevaardigde richtlijnen zullen alles wat het leven en het fungeren van dat orgaan betreft regelen.

81. Behoudens de overige initiatieven en activiteiten van permanente vorming zullen voor gehuwde diakens zulke worden gepland die, alnaargelang het nodig of wenselijk is, op een of andere manier ook de echtgenotes en het hele gezin erbij betrekken, waarbij men steeds de wezenlijke onderscheiding van de rollen en de duidelijke onafhankelijkheid van het ambt voor

ogen moet houden.

82. De diakens zullen ook die initiatieven benutten die de bisschoppenconferenties of de bisdommen gebruikelijk ten behoeve van de permanente vorming van de clerus bevorderen: retraites, conferenties, studiedagen, samenkomsten en integratiecursussen van theologisch-pastorale aard.

Ze zullen ook ervoor zorgen dat zij niet bij die initiatieven ontbreken die vooral hun ambt van evangelisatie, liturgie en naastenliefde betreffen.

Paus Johannes Paulus II heeft dit Directorium goedgekeurd en zijn publicatie bevolen.

Rome, vanuit het Gebouw van de Congregaties, 22 februari, feest van Sint Petrus' Stoel, van het jaar 1998.

DARÍO KARDINAAL CASTRILLÓN HOYOS

prefect

CSABA TERNYÁK

secretaris

Gebed tot de allerheiligste maagd Maria

Maria,
Meesteres van geloof, die met uw gehoorzaamheid aan het woord van God op uitmuntende wijze hebt meegewerkt aan het werk van de verlossing, maak het ambt van de diakens vruchtbaar door hun te leren met geloof het woord te horen en getrouw te verkondigen.

Maria,
Meesters van naastenliefde, die met uw volledige beschikbaarheid voor de roep van

God hebt meegewerkt aan de geboorte van de gelovigen in de kerk, maak het ambt en het leven van de diakens vruchtbaar door hun te leren zichzelf in dienst van het volk van God weg te schenken.

Maria,
Meesteres van gebed, die met uw moederlijke voorspraak de kerk bij haar geboorte hebt gesteund en geholpen, maak de diakens steeds attent op de behoeften van de gelovigen door hun te leren de waarde van het gebed te ontdekken.

Maria,
Meesteres van nederigheid, die met uw diep besef de Dienares van de Heer te zijn vervuld werd door de heilige Geest, maak de

diakens tot volgzaam instrumenten van de verlossing van Christus door hun te leren groot te zijn door zich klein te maken.

Maria,
Meesteres van de dienst in het verborgene, die met uw normale en gewone leven vol liefde op voorbeeldige wijze het heilsplan van God heeft weten te ondersteunen, maak de diakens tot goede en trouwe dienaars door hun de vreugde te leren van het dienen in de kerk met brandende liefde.

Amen.

Vertaling: dr. H. Flohr